

**KKTC
BAŞBAKANLIK
DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ**

**ORTA VADELİ PROGRAM
2017-2019
(TASLAK)**

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. DÜNYA VE KKTC EKONOMİSİNDE GELİŞMELER.....	2
1.1 DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER.....	2
1.1.1 Büyüme	2
1.1.2 Enflasyon.....	4
1.1.3 İşsizlik	6
1.2. KKTC EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER	8
1.2.1. Büyüme Hızı ve GSYİH'nın Bileşimi	8
1.2.2. Ekonominin Genel Dengesi	11
1.2.3.Sabit Sermaye Yatırımları.....	14
1.2.3.1. Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı	14
1.2.3.2. Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibariyle Dağılımı	16
1.2.4. Finansman Dengesi	17
1.2.4.1. Kamu Kesimi Genel Dengesi.....	17
1.2.4.2. Kamu Borç Stoku	19
1.2.4.3. Devlet Bütçe Dengesi.....	20
1.2.5. Ödemeler Dengesi	26
1.2.5.1. Dış Ticaret.....	26
1.2.5.2. Görünmeyen İşlemler.....	27
1.2.5.3. Sermaye Hareketleri.....	29
1.2.5.4. Rezerv Hareketleri.....	29
1.2.6. Enflasyon.....	30
1.2.7. Bankacılık.....	33
1.2.7.1. Banka Mevduatları	33
1.2.7.1.1. Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri.....	34
1.2.7.1.2. Döviz Mevduat Gelişmeleri	35
1.2.7.1.3. Krediler	35
1.2.8. İstihdam.....	36
2. TEMEL AMAÇ	37
3. MAKROEKONOMİK POLİTİKA VE HEDEFLER.....	39
3.1. PROGRAM DÖNEMİ HEDEF VE GÖSTERGELERİ	39
3.1.1. Büyüme ve İstihdam.....	39
3.1.2. Kamu Maliyesi	39

3.1.3. Ödemeler Dengesi	40
3.1.4. Enflasyon.....	40
3.2. MAKROEKONOMİK POLİTİKALAR.....	41
3.2.1. Büyüme ve İstihdam.....	41
3.2.3 Ödemeler Dengesi	48
4. PROGRAM DÖNEMİ GELİŞMELERİ.....	49
4.1. REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI.....	49
4.1.1. İş Ortamının İyileştirilmesi	49
4.1.2. Ekonomide Kayıt Dışılığın Azaltılması	50
4.1.3. Finansal Sistemin Geliştirilmesi.....	51
4.1.4. Enerji Altyapısının Geliştirilmesi.....	51
4.1.5. Ar-Ge Çalışmalarının Yaygınlaştırılması.....	52
5. SEKTÖREL İLKE VE POLİTİKALAR	53
5.1. TARIM	53
5.2. SANAYİ.....	54
5.2.1.Taşocakçılığı	56
5.2.2.Enerji	57
5.2.3. Su.....	58
5.3. İNŞAAT	60
5.4. TİCARET	62
5.5. TURİZM	63
5.6. ULAŞTIRMA – BİLGİ VE İLETİŞİM	66
5.6.1. Ulaştırma	66
5.6.2. Bilgi ve İletişim.....	67
5.7. EĞİTİM.....	68
5.7.1. Yükseköğretim	68
5.7.2. Ortaöğretim ve İlköğretim.....	69
5.8. GENÇLİK	70
5.9. SPOR.....	71
5.10. KÜLTÜR.....	72
5.11. SAĞLIK	73
5.12. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK	75
5.13. ÇEVRE.....	78
5.14. FİZİKİ PLAN	80

5.15. İSKAN.....	81
5.16. KOOPERATİFÇİLİK	81
5.17. İDARİ ÖRGÜTLENME	82
5.18. YEREL YÖNETİMLER.....	83
5.19. BEŞERİ KAYNAKLAR.....	84
EK TABLO - 1 TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER	86
EK TABLO – 2 GSYİH'DAKİ SEKTÖREL GELİŞMELER	87
EK TABLO – 3 GSYİH'DAKİ SEKTÖREL GELİŞMELER	88
EK TABLO – 4 ÖDEMELER DENGESİ	89
EK TABLO-5 EKONOMİNİN GENEL DENGESİ.....	90
EK TABLO – 6 SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI.....	91
EK TABLO-7 SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ.....	92
KESİMLER İTİBARIYLA DAĞILIMI	92
EK TABLO-8 HANEHALKI İŞGÜCÜ ANKETİ TEMEL GÖSTERGELERİ	92
EK TABLO-9 DEVLET BÜTÇE DENGESİ	93
EK TABLO-10 TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ	94

GİRİŞ

2017-2019 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program (OVP), KKTC ekonomisinin gelecek yıllarda istikrarlı bir şekilde büyümesi ve halkın refahının artırılması hedeflerine ulaşmak için gerekli atılımları gerçekleştirmek üzere tasarlanmıştır.

Orta Vadeli Programın temel amaçları, ekonomik büyümeyi sürdürmek, kamu finansman dengesinin iyileştirilerek bütçe açığını azaltmak, istihdam artışını sağlamak, enflasyonu düşürmek ve böylece makroekonomik ve finansal istikrarı güçlendirmektir.

Küresel ekonomide ABD ve birçok AB ülkesinde ve gelişmekte olan ülkelerde küresel büyümenin beklenenin altında devam ediyor olması küresel ekonomideki toparlanma eğilimini yavaşlatmaktadır.

ABD Başkanlık Seçimleri, Brexit kararının AB ve diğer ülkelere olası etkileri, ABD Merkez Bankası'nın faiz artırım sinyali, Çin Ekonomisinin yavaşlaması, bölgesel gelişmeler ve riskler önümüzdeki program döneminde Küresel Büyüme Performansına etki edecek etkenler olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada ise artan jeopolitik ve ekonomik riskler belirsizliğe sebep olmakta ve ekonomik aktiviteyi yavaşlatmaktadır.

OVP'nin makroekonomik çerçevesi, gerek KKTC'ndeki gerekse Türkiye ve diğer ülkelerdeki siyasi ve ekonomik gelişmeler, riskler ve beklentiler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

1. DÜNYA VE KKTC EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

1.1 Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler

1.1.1 Büyüme

Uluslararası Para Fonu (IMF) yayınladığı “World Economic Outlook” Ekim-2016 raporunda, gelişen ülkelerdeki durağan seyrin ticaretteki korumacılığı artırabileceğinin altını çizerek, ülkelerin büyüme dinamiklerini yeniden harekete geçirmek için para politikaları ile bütçe ve yapısal politikaların uyum içinde hayata geçirilmesinin önemli olduğu belirtilmektedir.

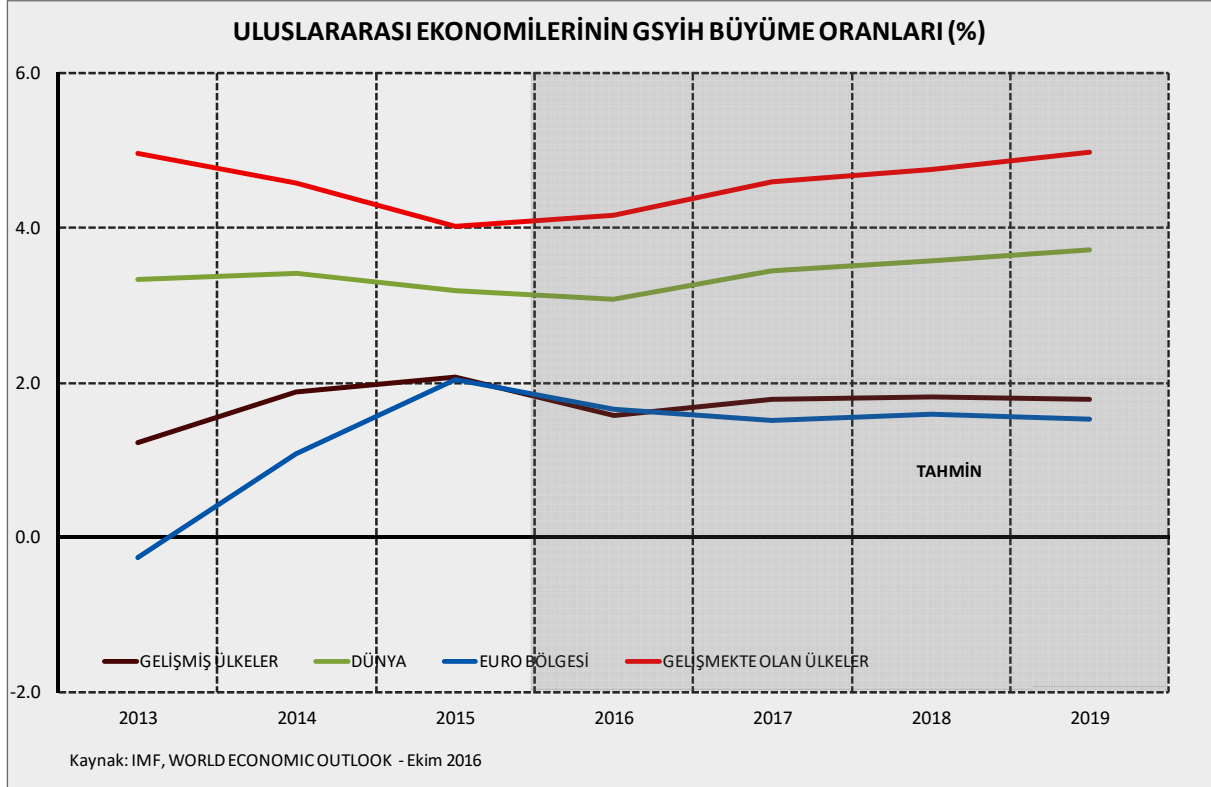
Küresel ticaret ve yatırımlarda belirginleşen yavaşlama eğilimi, uzun süredir devam eden zayıf küresel talep, azalan verimlilik artış hızı, düşük ücret seviyeleri, düşük ve istikrarsız emtia fiyatları, artan özel sektör borçluluğu, jeopolitik riskler ve siyasi belirsizlikler ile bankacılık sistemindeki sorunlar küresel ekonomiyi olumsuz yönde etkilemektedir. Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden referandumla ayrılma kararı (Brexit), bankacılık ve finansal piyasalardaki devam eden kırılganlıklar ve artan gelir eşitsizliği gibi etkenler küresel ekonomiye ilişkin kaygıları daha da artırmaktadır. Söz konusu gelişmeler neticesinde Uluslararası Para Fonu (IMF), küresel büyüme tahminini 2016 ve 2017 yılları için, Temmuz ayındaki tahminlerini değiştirmeyerek, sırasıyla %3.1 ve %3.4 olarak açıkladı. 2017 yılındaki canlanmanın arkasındaki neden, Rusya ve Brezilya’nın da dahil olduğu gelişen piyasalardaki toparlanma olarak gösterildi.

Gelişmiş ekonomilerde büyüme, potansiyelin altında seyretmektedir. Ekonomiyi canlandırmakta yetersiz kalan parasal genişleme politikalarının yanı sıra ABD’de ekonomik aktivitenin yılın ilk yarısında beklenenin altında gerçekleşmesi ve Brexit kararının getirdiği aşağı yönlü riskler gelişmiş ekonomilerin 2016 yılı büyüme beklentilerini aşağıya çekmiştir. Gelişmiş ekonomilerin 2016 yılında yüzde 1.6 ve 2017 yılında yüzde 1.8 oranında büyümesi beklenmektedir.

Euro Bölgesi 2016 büyüme tahminini %1.5’den %1.7’ye yükselten IMF, 2017 yılı tahmini %1.6’dan %1.5’e düşürmüştür.

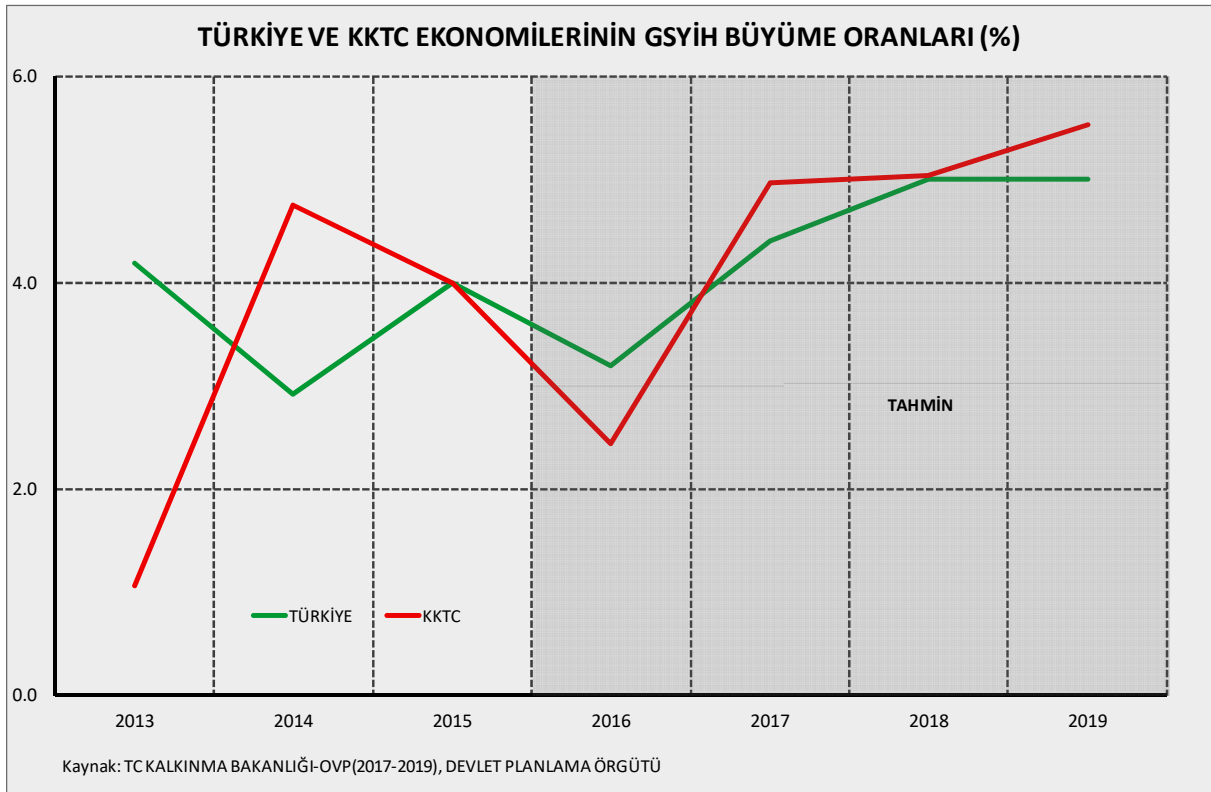
IMF; gelişmekte olan ülkeler için 2016 yılı büyüme tahminini 0.1 puan yukarı revize ederken, 2017 yılı büyüme tahmininde değişiklik yapmadı. Böylece, gelişmekte olan ülkeler için 2016 ve 2017 yılı büyüme tahminleri sırasıyla %4.2 ve %4.6 oldu (grafik 1).

Grafik-1

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı'nın yayınladığı 2017-2019 Orta Vadeli Program'a (OVP) göre, Türkiye'nin GSYİH büyümesinin 2016 yılında %3.2 olarak gerçekleşeceği tahmin edilirken, 2017 yılında %4.4, 2018 ve 2019 yıllarında ise %5.0 seviyesinde gerçekleşmesi hedeflenmektedir (grafik 2).

Grafik-2

1.1.2 Enflasyon

IMF, “World Economic Outlook” Ekim-2016 raporunda düşük enflasyonun hem ülkeler, hem de sektörler açısından geniş bir alanı etkisine aldığına dikkat çekerken, bunun emtia fiyatlarındaki gerileme ve ekonomideki zayıflamadan kaynaklandığı vurguladı.

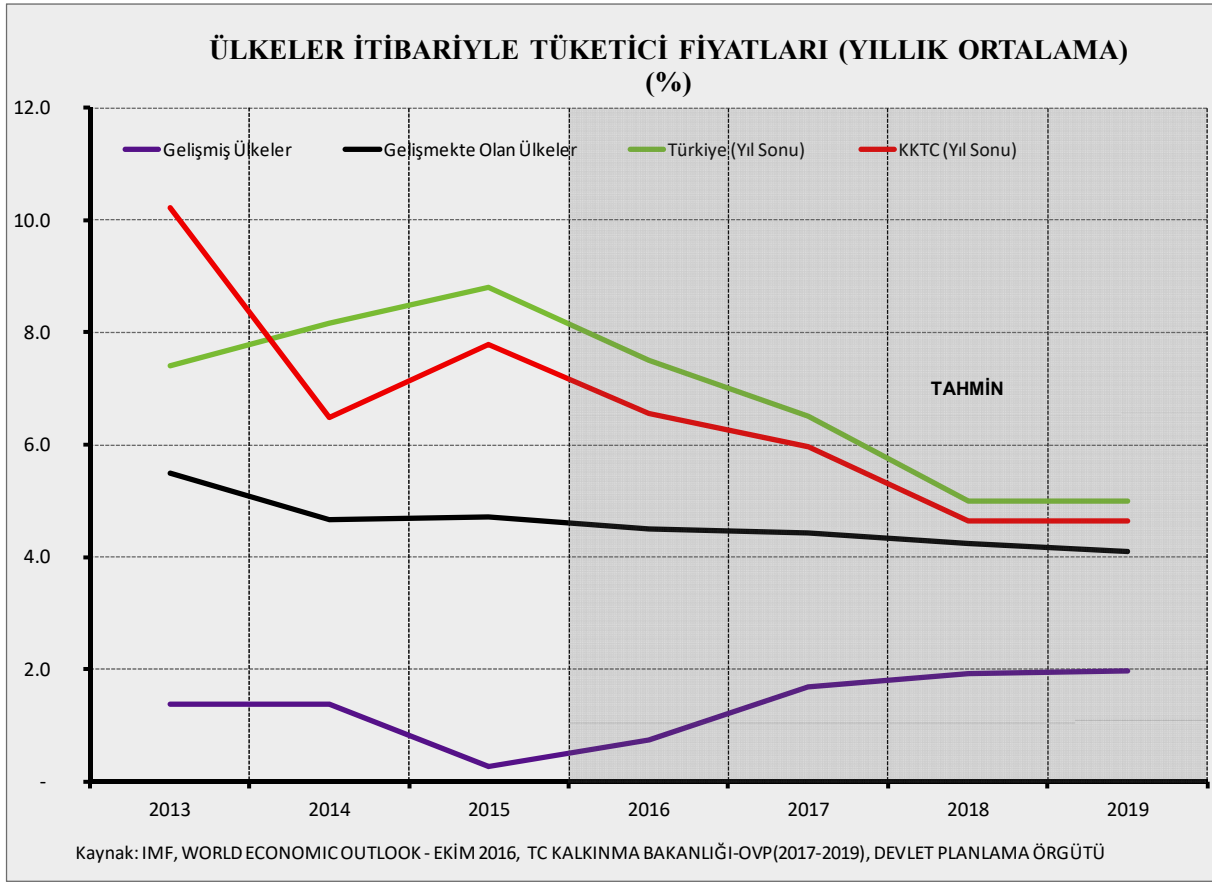
Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı’nın yayınladığı 2017-2019 Orta Vadeli Program’da (OVP) enflasyon oranının 2016 yılında %7.5 olarak gerçekleşeceği tahmin edilirken, 2017 yılında %6.5, 2018 ve 2019 yıllarında ise %5.0 seviyesinde gerçekleşmesi hedeflenmiştir (tablo 1, grafik 3).

TABLO-1 TÜKETİCİ FİYATLARI (YILLIK ORTALAMA, %)

	2015	TAHMİN			
		2016	2017	2018	2019
Gelişmiş Ülkeler	0.3	0.8	1.7	1.9	2.0
ABD	0.1	1.2	2.3	2.6	2.5
Euro Bölgesi	0.0	0.3	1.1	1.3	1.5
Almanya	0.1	0.4	1.5	1.7	1.8
Fransa	0.1	0.3	1.0	1.1	1.3
İtalya	0.1	- 0.1	0.5	0.8	1.0
İspanya	-0.5	-0.3	1.0	1.1	1.3
Japonya	0.8	- 0.2	0.5	0.6	1.1
İngiltere	0.1	0.7	2.5	2.6	2.0
Kanada	1.1	1.6	2.1	2.1	2.0
Diğer Gelişmiş Ülkeler	0.6	1.0	1.6	1.9	2.0
Yeni Sanayileşen Asya Ülkeleri	2.7	3.1	3.3	3.4	3.5
Gelişmekte Olan Ülkeler	4.7	4.5	4.4	4.2	4.1
Türkiye (Yıl sonu itibarıyla)	8.8	7.5	6.5	5.0	5.0
KKTC (Yıl sonu itibarıyla)	7.8	6.5	6.0	4.7	4.7

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Ekim 2016, TC Kalkınma Bakanlığı-OVP(2017-2019), Devlet Planlama Örgütü

Grafik-3

1.1.3 İşsizlik

İstihdam ve işsizlik, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler için önemli ekonomik ve toplumsal sorunlardan biri olarak önemini korumaktadır. 2016 yılında %6.2 olarak gerçekleşeceği tahmin edilen gelişmiş ülkeler işsizlik oranının 2019 yılına kadar %5.9 seviyesine gerileyeceği öngörülmektedir. Söz konusu dönemde %10.0 gibi oldukça yüksek seviyelerde seyreden Euro bölgesi işsizlik oranının düşüş eğilimine girerek 2019 yılı sonunda %9.0 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir.

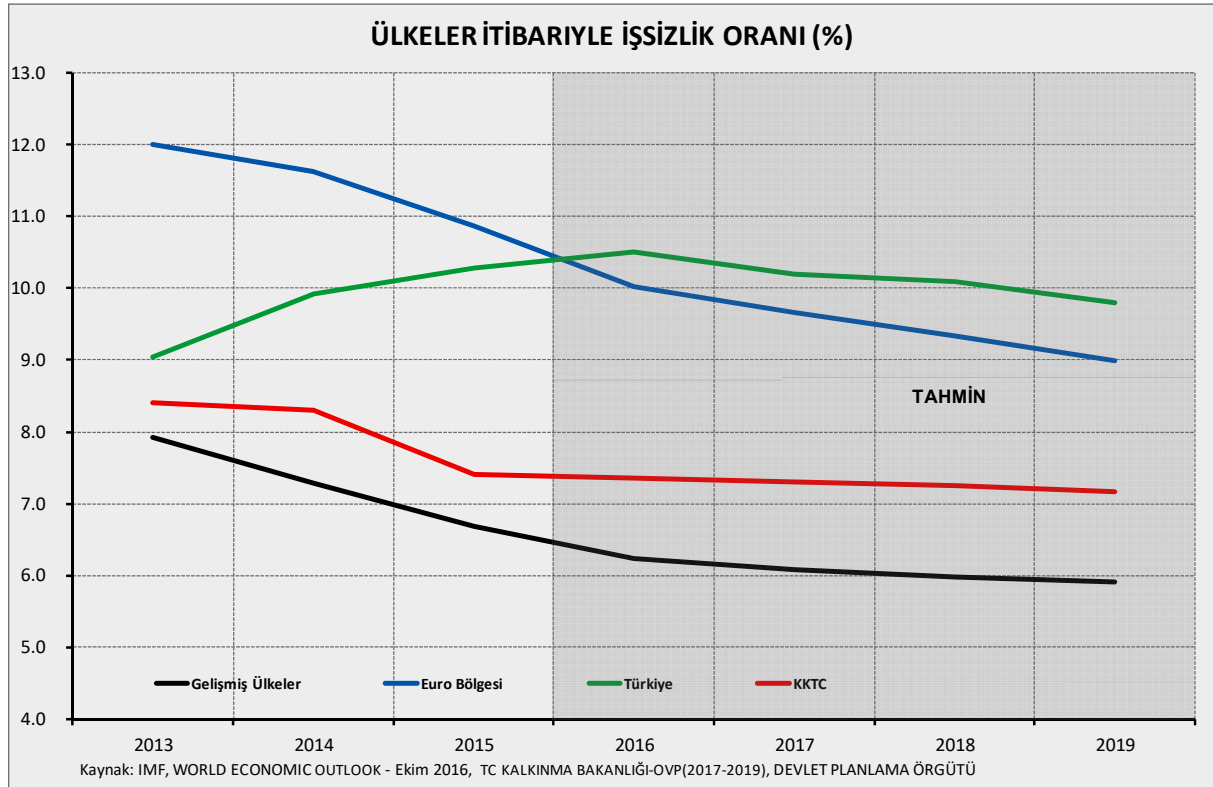
Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı'nın yayınladığı 2017-2019 Orta Vadeli Program'a (OVP) göre ise 2016 yılında %10.5 olarak gerçekleşeceği tahmin edilen işsizlik oranının program dönemi sonu olan 2019 yılında %9.8 seviyesine düşmesi hedeflenmektedir (tablo 2, grafik 4).

TABLO-2 ÜLKELER İTİBARIYLA İŞSİZLİK ORANI (%)

	2015	TAHMİN			
		2016	2017	2018	2019
Gelişmiş Ülkeler	6.7	6.2	6.1	6.0	5.9
ABD	5.3	4.9	4.8	4.7	4.8
Euro Bölgesi	10.9	10.0	9.7	9.3	9.0
Almanya	4.6	4.3	4.5	4.6	4.6
Fransa	10.4	9.8	9.6	9.3	9.0
İtalya	11.9	11.5	11.2	10.8	10.4
İspanya	22.1	19.4	18.0	17.0	16.1
Japonya	3.4	3.2	3.2	3.2	3.2
İngiltere	5.4	5.0	5.2	5.4	5.5
Kanada	6.9	7.0	7.1	6.9	6.9
Diğer Gelişmiş Ülkeler	4.5	4.4	4.3	4.3	4.2
Türkiye	10.3	10.5	10.2	10.1	9.8
KKTC	7.4	7.4	7.3	7.2	7.2

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Ekim 2016,
TC Kalkınma Bakanlığı-OVP(2017-2019), Devlet Planlama Örgütü

Grafik-4

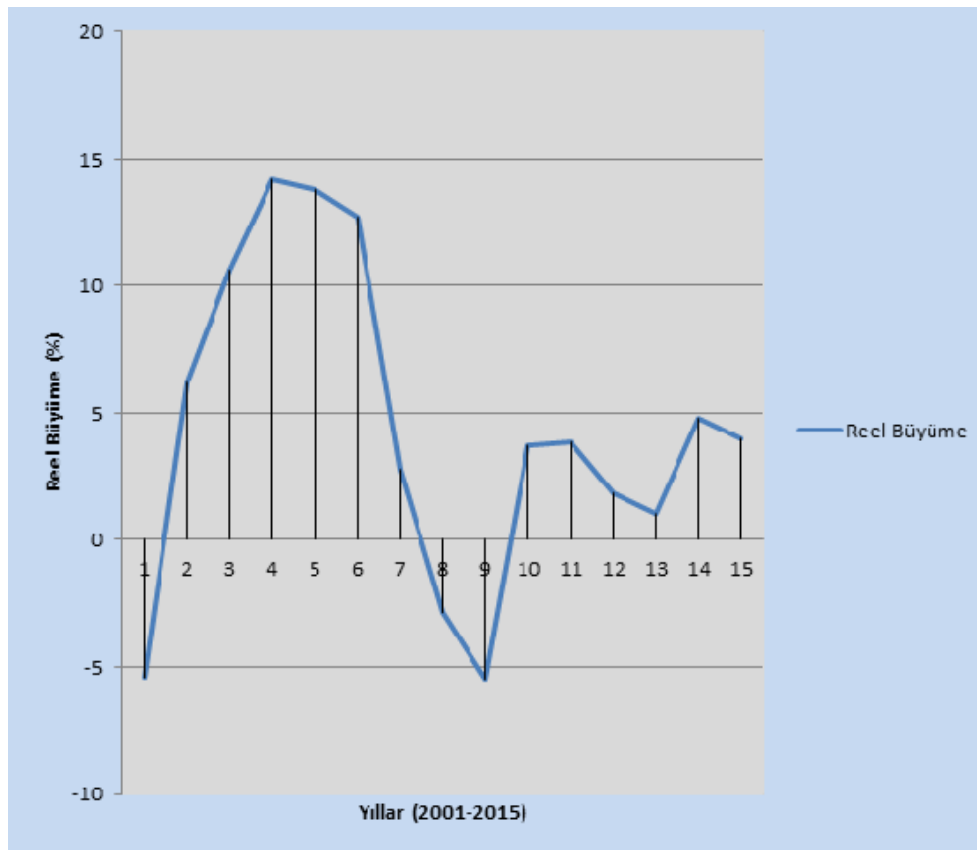

1.2. KKTC Ekonomisindeki Gelişmeler

1.2.1. Büyüme Hızı ve GSYİH'nın Bileşimi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisinde 2010-2011 yıllarında gerçekleşen %3.7 ve %3.9'luk büyümenin ardından 2012 ve 2013 yıllarında büyüme yavaşlayarak devam etmiş, GSYİH reel olarak sırasıyla %1.8 ve %1.1 artmıştır. 2014 ve 2015 yıllarında ise GSYİH reel olarak sırasıyla %4.8 ve %4'lük artış göstermiştir (tablo 3, grafik-5).

Grafik-5

Ana sektörler itibarıyla reel gelişmeler incelendiğinde; 2013 yılında en yüksek artış sırasıyla; Mali Müesseseler %7.5, Konut Sahipliği %3.2, Serbest Meslek ve Hizmetler %2.3 olmuştur. 2014 yılında ise %8.8 oranıyla Serbest Meslek ve Hizmetler, %8.5 oranı ile de Sanayi ve Ticaret-Turizm sektörlerinin en fazla büyüyen sektörler olduğu görülmektedir. 2015 yılında

ise % 19.5 ile Sanayi, % 14.5 ile Tarım ve % 9.5 ile Serbest Meslek ve Hizmetler sektörlerinin en fazla büyüyen sektörler olduğu görülmektedir (tablo 3).

Tarım sektöründe 2013 yılında kuraklığa bağlı olarak kaydedilen %1.6'lık daralmanın ardından 2014 yılında sektördeki büyüme %4.8 düzeyine, 2015 yılında ise % 14.5 düzeyine ulaşmıştır.

Sanayi sektöründeki gelişmelere bakıldığında; 2013 yılında %1.7 büyüdüğü, 2014 yılında ise imalat sanayi alt sektöründeki büyümenin olumlu etkisiyle sektör büyümesinin %8.5 düzeyine geldiği görülmektedir. 2015 yılında ise özellikle imalat sanayi ve taşımacılığı alt sektörlerindeki yüksek artışla % 19.5 düzeyine geldiği görülmektedir.

İnşaat sektöründeki büyüme 2013-2014 yılları itibariyle negatif yönlü olup sırasıyla %-0.3 ve %-4.5 oranında gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise özel inşaatlardaki artıştan dolayı % 6.5 büyüme gerçekleşmiştir.

Ticaret-Turizm sektörüne bakıldığında, 2013 yılında %1.4, 2014 yılında %8.5'lik büyümeden sonra 2015 yılında döviz kurlarındaki yaklaşık %25'lik artışın da etkisiyle, bitkisel ürün ticareti ve ithal mal ticaretindeki düşüşlerden dolayı % 0.8'lik bir daralma gerçekleşmiştir.

Ulaştırma-Haberleşme sektöründe 2013 yılında %2.0, 2014 yılında %3.2 olarak gerçekleşen büyüme rakamları, 2015 yılında ise %5.7 olarak gerçekleşmiştir.

Mali Müesseseler sektöründe 2013 yılında %7.5, 2014 yılında %0.8 olarak gerçekleşen reel büyüme, 2015 yılında ise %1.7 olarak gerçekleşmiştir.

Serbest Meslek ve Hizmetler sektörü, 2013 yılında % 2.3 büyüdükten sonra, 2014 yılında yükseköğretimdeki %11.1'lik artışın etkisiyle %8.8, 2015 yılında ise yine yükseköğretimdeki %11.0'lık artışın etkisiyle %9.5 büyümüştür.

Konut Sahipliği sektörü son üç yılda sırasıyla % 3.2 , % 2.6 ve %3.0 oranında büyümüştür.

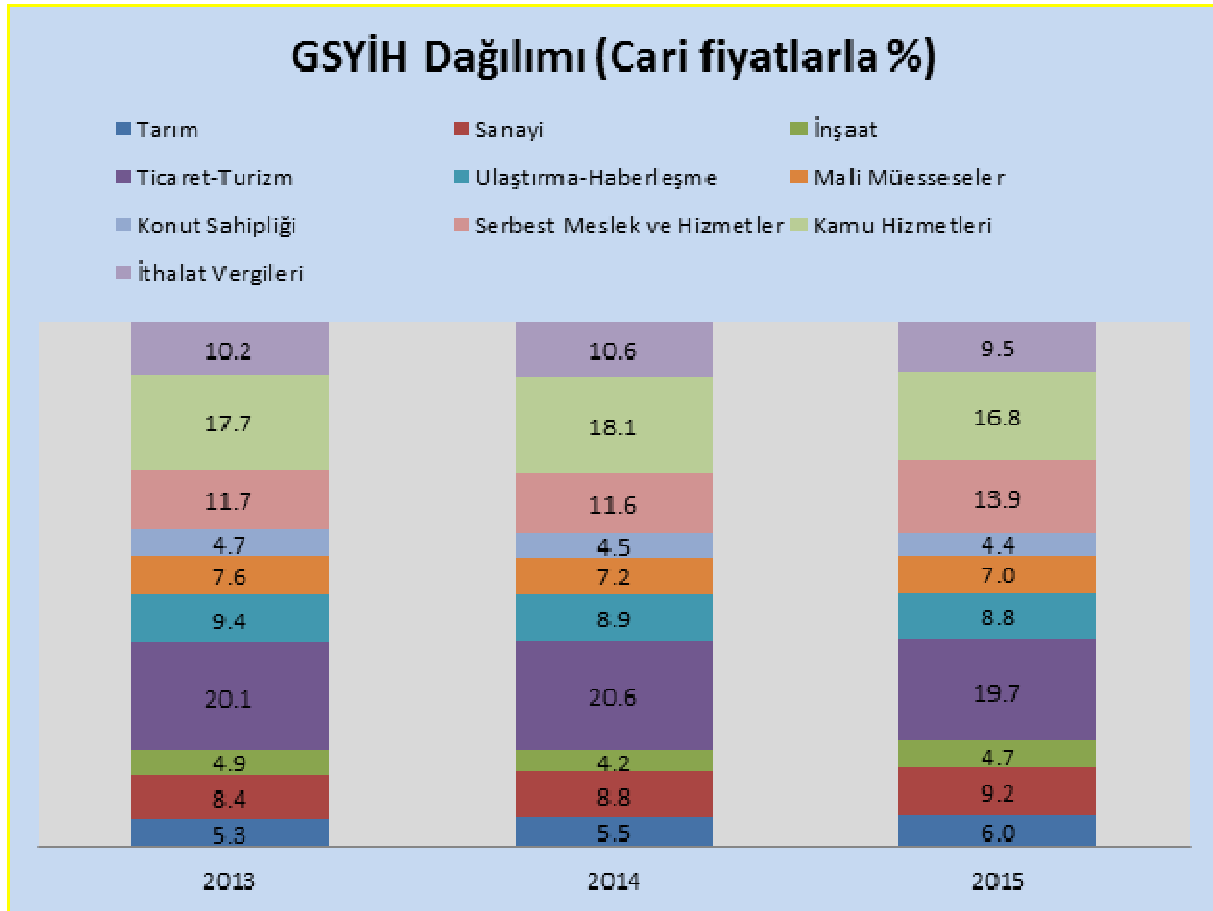
Kamu Hizmetleri sektörü 2013 yılında %1.4 oranında büyüme kaydederken 2014 yılında % 0.1 oranında daralmış, 2015'te ise %0.1 oranında büyümüştür.

Yukarıda bahsedilen sektörlerdeki gelişmeler sonucunda GSYİH, 2013 yılında % 1.1, 2014 yılında % 4.8 ve 2015 yılında ise %4.0 oranında bir büyüme kaydetmiştir.

TABLO - 3 GSYİH'DAKİ SEKTÖREL GELİŞMELER

Sektörler	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
1. Tarım	1.260,8	1.321,0	1.513,0	405,0	489,3	609,7
1.1. Bitkisel	555,8	570,0	742,9	172,8	234,0	291,7
1.2. Hayvancılık	617,9	668,3	684,3	200,3	222,9	283,5
1.3. Ormancılık	17,7	12,6	19,3	1,2	0,9	1,4
1.4. Balıkçılık	69,5	70,2	66,5	30,7	31,5	32,9
2. Sanayi	1.379,9	1.496,9	1.789,1	636,6	779,7	937,7
2.1. Taşocakçılığı	45,9	46,6	53,3	47,7	48,6	69,8
2.2. İmalat Sanayii	1.008,9	1.118,1	1.385,0	221,4	276,7	381,2
2.3. Elektrik-Su	325,1	332,1	350,9	367,5	454,4	486,7
3. İnşaat	1.498,6	1.430,8	1.524,1	370,7	370,2	480,5
4. Ticaret-Turizm	3.112,0	3.376,4	3.348,1	1.527,9	1.829,1	2.012,9
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	2.434,5	2.681,4	2.623,8	852,7	1.089,9	1.095,9
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	677,5	694,9	724,3	675,2	739,2	916,9
5. Ulaştırma-Haberleşme	1.167,5	1.204,3	1.273,3	711,4	788,0	896,6
6. Mali Müesseseler	658,7	664,1	675,1	579,7	637,4	719,4
7. Konut Sahipliği	813,5	834,3	859,7	358,2	398,9	456,2
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	1.697,4	1.847,3	2.023,2	891,6	1.026,1	1.422,6
9. Kamu Hizmetleri	1.930,5	1.929,1	1.931,1	1.349,9	1.603,6	1.715,2
10. İthalat Vergileri	1.830,3	1.974,6	1.785,3	775,9	936,4	971,8
11. GSYİH	15.349,1	16.078,6	16.722,1	7.606,9	8.858,6	10.222,5
12. Net Dış Alem Faktör Gelirleri	-55,5	-33,0	-19,2	-27,5	-18,2	-11,7
GSMH	15.293,6	16.045,6	16.702,9	7.579,4	8.840,4	10.210,7
Sektörler	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	Büyüme Oranı (%)			GSYİH'daki Payı (%)		
1. Tarım	-1,6	4,8	14,5	5,3	5,5	6,0
1.1. Bitkisel	-13,4	2,6	30,3	2,3	2,6	2,9
1.2. Hayvancılık	12,4	8,1	2,4	2,6	2,5	2,8
1.3. Ormancılık	-0,3	-29,0	53,4	..	..	..
1.4. Balıkçılık	-4,3	1,0	-5,3	0,4	0,4	0,3
2. Sanayi	1,7	8,5	19,5	8,4	8,8	9,2
2.1. Taşocakçılığı	-1,4	1,6	14,2	0,6	0,5	0,7
2.2. İmalat Sanayii	2,4	10,8	23,9	2,9	3,1	3,7
2.3. Elektrik-Su	0,2	2,1	5,7	4,8	5,1	4,8
3. İnşaat	-0,3	-4,5	6,5	4,9	4,2	4,7
4. Ticaret-Turizm	1,4	8,5	-0,8	20,1	20,6	19,7
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	-0,4	10,1	-2,2	11,2	12,3	10,7
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	8,7	2,6	4,2	8,9	8,3	9,0
5. Ulaştırma-Haberleşme	2,0	3,2	5,7	9,4	8,9	8,8
6. Mali Müesseseler	7,5	0,8	1,7	7,6	7,2	7,0
7. Konut Sahipliği	3,2	2,6	3,0	4,7	4,5	4,4
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	2,3	8,8	9,5	11,7	11,6	13,9
9. Kamu Hizmetleri	1,4	-0,1	0,1	17,7	18,1	16,8
10. İthalat Vergileri	-2,1	7,9	-9,6	10,2	10,6	9,5
11. GSYİH	1,1	4,8	4,0	100,0	100,0	100,0
12. Net Dış Alem Faktör Gelirleri	35,3	40,5	41,9	-	-	-
GSMH	1,3	4,9	4,1	-	-	-

Grafik - 6

1.2.2. Ekonominin Genel Dengesi

KKTC ekonomisi 2013 ve 2014 yıllarında olduğu gibi 2015 yılında da büyümeye devam etmiştir. Ekonomik büyüme, 2013 yılına göre 2014 yılında daha yüksek bir oranda gerçekleşmiş ve 2015 yılında da devam etmiştir. GSMH'da reel olarak 2013 yılında %1.3, 2014 yılında %4.9 ve 2015 yılında ise %4.1'lik bir büyümenin gerçekleştiği görülmektedir (tablo 4). GSMH ve dış açıktan oluşan Toplam Kaynaklar, reel olarak 2013 yılında %0.8 oranında azalırken, 2014 yılında % 4.0 oranında artmış ve 2015 yılında %3.7'lik bir düşüşle cari fiyatlarla 9,470.2 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Ekonominin gelecekteki büyümesinde en önemli etkenlerden biri, toplam kaynakların yatırımlara dönüşme oranlarıdır. Toplam yatırımlarda 2013 ve 2014 yıllarının reel değerlerinde, sırası ile %9.8 ve %1.6 oranlarında azalmalar gözlemlenirken 2015 yılında %14.8 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Toplam tüketimde ise bu yıllarda reel olarak %0.9

ve %5 oranında artışlar gözlemlenirken 2015 yılında %6.8 oranında bir düşüş gerçekleşmiştir. Böylece 2013 ve 2014 yıllarında sırası ile toplam kaynakların %15'i ve %14'ü toplam yatırımlara dönüşürken 2015 yılında bu oran %16.9' a ulaşmıştır. 2013 ve 2014 yıllarında ise sırası ile toplam kaynakların %85'i ve %86'sı toplam tüketime dönüşürken 2015 yılında toplam kaynakların %83'nün tüketime ayrıldığı gözlemlenmektedir. Toplam Tüketim 2013 ve 2014 yıllarında sırası ile 6,516.9 milyon TL ve 7,610.8 milyon TL olarak gerçekleşirken 2015 yılında cari fiyatlarla 7,871.7 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında toplam tüketimin %28'i kamu tüketimine ayrılırken %72'si ise özel tüketime ayrılmıştır. Toplam Yatırımların GSYİH içerisindeki payı 2013, 2014 ve 2015 yıllarında ortalama olarak %15 oranında gerçekleşirken, toplam tüketimin payı ise %85 oranında gerçekleşmiştir.

Kamu harcanabilir gelir 2013 yılında reel olarak %16.9 oranında azalarak sabit fiyatlarla 2,706.5 TL olarak gerçekleşirken, 2014 ve 2015 yıllarında ise sırasıyla reel de %13.3 ve 14.6 oranlarında artarak sabit fiyatlarla 3,065.5 TL ve 3,512.2 TL olarak gerçekleşmiştir. Kamu Harcanabilir Gelir'nin, GSYİH içerisindeki payı ise, bahse konu yıllarda sırası ile %17.6 , %19.1 ve %21.0 oranlarında olduğu gözlenmektedir. Özel Harcanabilir Gelirde ise 2013 ve 2014 yıllarında reel olarak %6.3 ve %3.1 oranlarında artış gözlemlenirken 2015 yılında da bu artma eğilimi devam etmiş ve %1.6'lık bir artış gerçekleşmiştir.

Toplam yurtiçi tasarruflarda, 2013 ve 2014 yıllarında reel olarak sırası ile %3.3 ve %4.1 oranlarında artışlar gözlemlenirken 2015 yılında da bu artma trendi kayda değer şekilde devam ederek reel de %68.5 oranında artmış ve cari fiyatlarla 2,339.0 milyon TL'ye ulaşmıştır (tablo 4). 2013 ve 2014 yıllarında Toplam Yurtiçi Tasarrufların, GSYİH içerisindeki payı sırası ile %14.0 ve %13.9 olarak gerçekleşirken 2015 yılında ise söz konusu rakamın %22.9 olarak gerçekleştiği gözlenmektedir. Kamu tasarruf açığında ise reel olarak 2013 yılında %159.8 oranında artış gerçekleşirken, 2014 ve 2015 yıllarında ise sırası ile %25.1 ve %89.0 oranlarında azalmalar gerçekleşerek 2015 yılında Kamu tasarruf açığının cari fiyatlarla 50.1 milyon TL olarak gerçekleştiği gözlenmektedir. Özel tasarruflarda ise reel olarak 2013 yılında %27.8 oranında bir artış gerçekleştiği gözlemlenirken 2014 yılında %5.2'lik bir azalma ve 2015 yılında %31.1'lik bir artış gerçekleşmiş ve cari fiyatlarla 2,389.1 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2015 yılında kamu tasarruf-yatırım açığı reel olarak %57.3 oranında düşüşle cari fiyatlarla 310.5 milyon TL düzeyinde kalmıştır. 2015 yılında ise özel tasarruf-yatırım farkının reel rakamlarda %50.6 artarak cari fiyatlarla 1,051.0 milyon TL düzeyinde gerçekleşmiştir (tablo 4).

TABLO-4 EKONOMİNİN GENEL DENGESİ

	2013	2014	2015	2013	2014 ¹	2015
	1977 Yılı Fiyatlarıyla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
1. Toplam Kaynaklar	15,465.8	16,092.2	15,491.5	7,664.8	8,866.0	9,470.2
1.1. GSMH	15,293.6	16,045.6	16,702.9	7,579.4	8,840.4	10,210.7
1.2. Dış Açık	172.2	46.6	-1,211.4	85.4	25.7	-740.5
2. Toplam Yatırımlar	2,316.1	2,278.4	2,614.8	1,147.8	1,255.3	1,598.5
2.1. Sabit Sermaye	2,315.8	2,077.2	2,526.4	1,147.7	1,144.4	1,544.4
2.1.1. Kamu	436.9	384.5	452.2	216.5	211.8	276.4
2.1.2. Özel	1,878.9	1,692.7	2,074.2	931.2	932.6	1,268.0
2.2. Stok Değişimleri	0.3	201.2	88.4	0.1	110.9	54.0
2.2.1. Kamu	-66.2	55.7	-26.2	-32.8	30.7	-16.0
2.2.2. Özel	66.5	145.5	114.6	32.9	80.2	70.0
3. Toplam Tüketim	13,149.8	13,813.8	12,876.7	6,516.9	7,610.8	7,871.7
4. Kamu Harcanabilir Geliri	2,706.5	3,065.5	3,512.2	1,341.3	1,688.9	2,147.0
4.1. Kamu Tüketimi	3,704.9	3,813.7	3,594.1	1,836.1	2,101.2	2,197.1
4.2. Kamu Tasarrufu	-998.4	-748.3	-81.9	-494.8	-412.3	-50.1
4.3. Kamu Yatırımı	370.7	440.2	426.0	183.7	242.5	260.4
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-1,369.1	-1,188.5	-507.9	-678.5	-654.8	-310.5
5. Özel Harcanabilir Gelir	12,587.2	12,980.1	13,190.7	6,238.1	7,151.5	8,063.7
5.1. Özel Tüketim	9,444.8	10,000.0	9,282.6	4,680.8	5,509.6	5,674.6
5.2. Özel Tasarruf	3,142.3	2,980.1	3,908.1	1,557.3	1,641.9	2,389.1
5.3. Özel Yatırım	1,945.4	1,838.2	2,188.8	964.1	1,012.8	1,338.1
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	1,196.9	1,141.9	1,719.3	593.2	629.1	1,051.0
Özel Tasarruf Oranı (%)	25.0	23.0	29.6	25.0	23.0	29.6
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	2,143.9	2,231.8	3,826.2	1,062.5	1,229.6	2,339.0
Yatırımlar/GSMH (%)	15.1	14.2	15.7	15.1	14.2	15.7
Tasarruflar/GSMH (%)	14.0	13.9	22.9	14.0	13.9	22.9
Toplam Tüketim/GSMH (%)	86.0	86.1	77.1	86.0	86.1	77.1
Fert Başına Toplam Tüketim (TL)	0.051	0.052	0.047	25,121.2	28,520.0	28,842.5
Fert Başına GSMH (TL)	0.059	0.060	0.061	29,216.8	33,127.8	37,412.8
	2013	2014	2015	2013	2014 ¹	2015
	Değişim(%)			GSYİH'daki Pay (%)		
1. Toplam Kaynaklar	-0.8	4.0	-3.7	100.8	100.1	92.6
1.1. GSMH	1.3	4.9	4.1	99.6	99.8	99.9
1.2. Dış Açık	-65.0	-73.0	-2,701.7	1.1	0.3	-7.2
2. Toplam Yatırımlar	-9.8	-1.6	14.8	15.1	14.2	15.6
2.1. Sabit Sermaye	-3.1	-10.3	21.6	15.1	12.9	15.1
2.1.1. Kamu	-7.0	-12.0	17.6	2.8	2.4	2.7
2.1.2. Özel	-2.1	-9.9	22.5	12.2	10.5	12.4
2.2. Stok Değişimleri	-99.8	66,710.7	-56.1	0.0	1.3	0.5
2.2.1. Kamu	-235.8	-184.2	-147.0	-0.4	0.3	-0.2
2.2.2. Özel	-48.2	118.9	-21.2	0.4	0.9	0.7
3. Toplam Tüketim	0.9	5.0	-6.8	85.7	85.9	77.0
4. Kamu Harcanabilir Geliri	-16.9	13.3	14.6	17.6	19.1	21.0
4.1. Kamu Tüketimi	1.7	2.9	-5.8	24.1	23.7	21.5
4.2. Kamu Tasarrufu	-159.8	25.1	89.0	-6.5	-4.7	-0.5
4.3. Kamu Yatırımı	-28.5	18.8	-3.2	2.4	2.7	2.5
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	51.6	-13.2	-57.3	-8.9	-7.4	-3.0
5. Özel Harcanabilir Gelir	6.3	3.1	1.6	82.0	80.7	78.9
5.1. Özel Tüketim	0.6	5.9	-7.2	61.5	62.2	55.5
5.2. Özel Tasarruf	27.8	-5.2	31.1	20.5	18.5	23.4
5.3. Özel Yatırım	-5.0	-5.5	19.1	12.7	11.4	13.1
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	191.3	-4.6	50.6	7.8	7.1	10.3
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	3.3	4.1	71.4	14.0	13.9	22.9

¹ Revize yapılmıştır.

Kaynak:Devlet Planlama Örgütü.

1.2.3.Sabit Sermaye Yatırımları

1.2.3.1. Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

2013 ve 2014 yıllarında sabit sermaye yatırımları reel olarak sırası ile %3.1 ve %10,3 oranlarında düşerek, cari fiyatlarla 1,147.7 milyon TL ve 1,144.4 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 Yılında ise reel olarak %21.6'lık bir artış gerçekleştirerek, cari fiyatlarla 1,544.4 milyon TL olarak gerçekleştiği gözlemlenmiştir (tablo 5).

2014 yılında sabit sermaye nitelikli yatırımlarda en yüksek değişim sırasıyla Turizm, Serbest Meslek ve Hizmetler sektörleri ile Taşocakçılığı sektöründe gözlemlenirken, 2015 yılında ise en yüksek değişimler sırası ile Turizm, Ticaret ve Serbest Meslek ve Hizmetler sektörlerinde gerçekleşmiştir. 2015 yılında Turizm sektöründeki sabit sermaye yatırımları %376.5'lik bir artış gösterirken, Ticaret sektörü %77 ve Serbest Meslekler ve Hizmetler ise %37.8 oranındaki artışlarla Turizm sektörünü takip etmişlerdir (tablo 5). 2015 yılında Toplam yatırımlar içerisindeki en yüksek paya %37.9'luk bir oranla Konut sektörü sahipken, bu sektörü sırası ile %12.7 ile Turizm ve %8.5 ile İmalat sektörleri takip etmektedir.

TABLO-5 SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

	2013	2014 ¹	2015	2013	2014 ¹	2015
	1977 Yılı Fiyatlarıyla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
TARIM	144.3	107.6	101.6	71.5	59.3	62.1
SANAYİ	270.6	320.6	367.6	134.1	176.6	224.7
Taşocakçılığı	3.7	4.8	5.3	1.9	2.6	3.3
İmalat	156.8	196.1	214.2	77.7	108.0	131.0
Elektrik-Su	110.0	119.7	148.0	54.5	66.0	90.5
İNŞAAT	36.8	36.6	45.3	18.2	20.2	27.7
TİCARET-TURİZM	196.6	129.5	431.0	97.4	71.3	263.5
Ticaret	66.6	62.1	109.9	33.0	34.2	67.2
Turizm	130.0	67.4	321.1	64.4	37.1	196.3
ULAŞTIRMA-HABERLEŞME	251.5	246.8	227.9	124.6	136.0	139.3
Ulaştırma	186.2	174.1	151.9	92.3	95.9	92.8
Haberleşme	65.3	72.7	76.0	32.4	40.1	46.4
MALİ MÜESSESELER	25.9	20.6	16.8	12.8	11.4	10.3
KONUT	1,096.2	930.9	956.3	543.2	512.9	584.6
SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	115.6	154.2	212.4	57.3	85.0	129.9
KAMU HİZMETLERİ	178.4	130.3	167.5	88.4	71.8	102.4
Toplam	2,315.8	2,077.2	2,526.4	1,147.7	1,144.4	1,544.4
	2013	2014 ¹	2015	2013	2014 ¹	2015
	Değişim(%)			Toplam Yatırımlar İçindeki Pay (%)		
TARIM	22.0	-25.5	-5.6	6.2	5.2	4.0
SANAYİ	-32.0	18.5	14.7	11.7	15.4	14.5
Taşocakçılığı	-22.3	27.9	11.2	0.2	0.2	0.2
İmalat	-20.1	25.0	9.2	6.8	9.4	8.5
Elektrik-Su	-44.1	8.8	23.7	4.8	5.8	5.9
İNŞAAT	-16.6	-0.5	23.9	1.6	1.8	1.8
TİCARET-TURİZM	-9.4	-34.1	232.9	8.5	6.2	17.1
Ticaret	-38.9	-6.7	77.0	2.9	3.0	4.4
Turizm	20.2	-48.1	376.5	5.6	3.2	12.7
ULAŞTIRMA-HABERLEŞME	-8.3	-1.9	-7.7	10.9	11.9	9.0
Ulaştırma	-17.1	-6.5	-12.8	8.0	8.4	6.0
Haberleşme	31.0	11.3	4.5	2.8	3.5	3.0
MALİ MÜESSESELER	-15.8	-20.2	-18.6	1.1	1.0	0.7
KONUT	11.5	-15.1	2.7	47.3	44.8	37.9
SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	-25.6	33.4	37.8	5.0	7.4	8.4
KAMU HİZMETLERİ	5.9	-27.0	28.5	7.7	6.3	6.6
Toplam	-3.1	-10.3	21.6	100.0	100.0	100.0

1: 2014 Yılı Sabit Sermaye Yatırımı Rakamlarında revize yapılmıştır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

1.2.3.2. Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibariyle Dağılımı

Sabit sermaye yatırımlarının kesimler itibarıyla dağılımı tablo 6'da görülmektedir. Grafik 7 ise kesimler itibarıyla sabit sermaye yatırımlarında son üç yılda meydana gelen reel gelişmeyi göstermektedir. 2014 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının içinde %18.5 oranındaki paya sahip kamu kesimi yatırımları, cari fiyatlarla 211.8 milyon TL olarak gözlemlenirken Toplam yatırımlar içinde %81.5'lik paya sahip olan Özel Kesim Yatırımları ise cari fiyatlarla 932.6 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise Kamu kesimi yatırımları, toplam sabit sermaye yatırımları içerisinde %17.9'luk bir paya sahip olmuş ve cari fiyatlarla 276.4 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Özel Kesim Yatırımları ise toplam sabit sermaye yatırımları içerisinde %82.1 oranı ile 1,268.0 milyon TL'sine ulaşmıştır. 2013 ve 2014 yıllarında kamu kesimi içerisinde yer alan Diğer Kamu Kurumlarının yatırımlarının sırası ile %23.2 ve 10.8 oranında reel olarak azaldığı gözlemlenmektedir. Bu daralmanın nedeni Diğer Kamu Kurumlarını oluşturan bazı Kurumların özelleştirilmesidir. 2015 yılında ise Diğer Kamu Kurumlarının Sabit Sermaye yatırımlarında geçmiş yıllara göre tam tersi bir durum gerçekleşerek %35.8'lik bir artış kaydedilmiştir. Bu artışın nedeni ise K.T Elektrik Kurumu'nun yaptığı yüksek miktardaki sabit sermaye yatırımlarıdır (tablo 6, grafik-7).

TABLO-6 SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ KESİMLER İTİBARIYLA DAĞILIMI

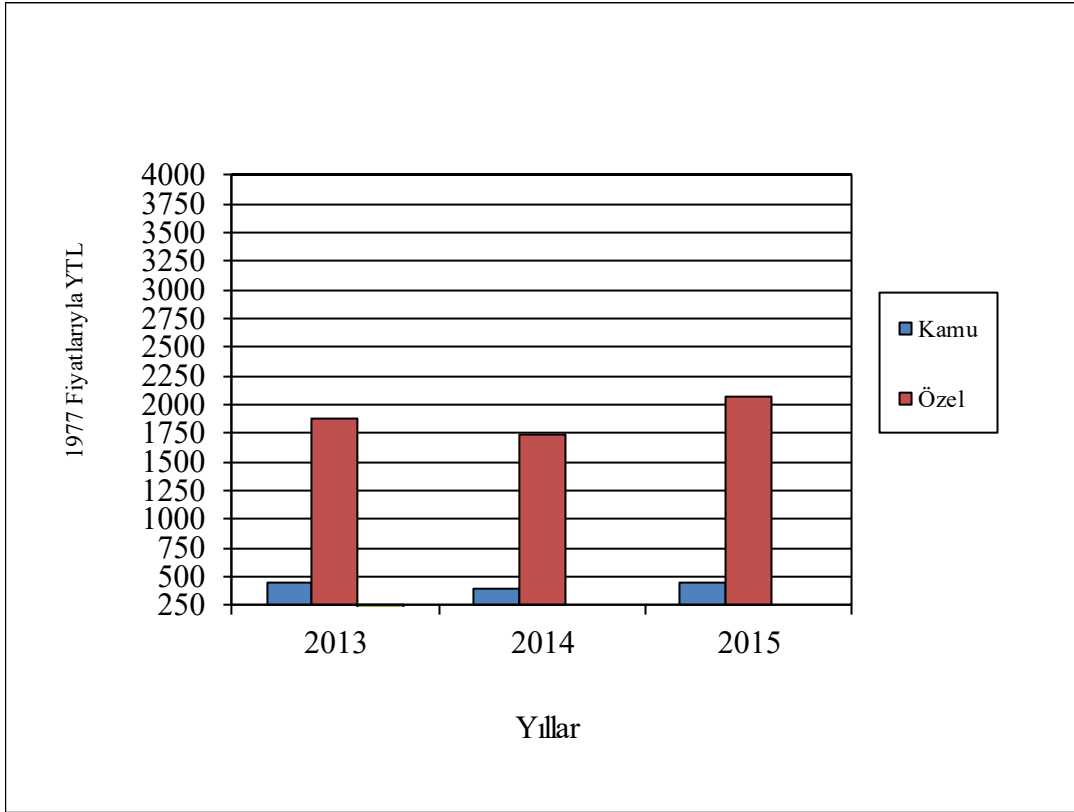
	2013	2014	2015	2013	2014 ²	2015
	1977 Yılı Fiyatlarıyla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
1.Kamu Kesimi	436.9	384.5	452.2	216.5	211.8	276.4
1.1. Devlet	283.9	248.0	266.9	140.7	136.6	163.1
1.2. Diğer Kamu Kurumları ¹	153.0	136.4	185.3	75.8	75.2	113.3
2. Özel Kesim	1,878.9	1,692.7	2,074.2	931.2	932.6	1268.0
Toplam	2,315.8	2,077.2	2,526.4	1147.7	1144.4	1544.4
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	Değişim (%)			Toplam Yat. İçindeki Pay (%)		
1.Kamu Kesimi	-7.0	-12.0	17.6	18.9	18.5	17.9
1.1. Devlet	4.9	-12.6	7.6	12.3	11.9	10.6
1.2. Diğer Kamu Kurumları ¹	-23.2	-10.8	35.8	6.6	6.6	7.3
2. Özel Kesim	-2.1	-9.9	22.5	81.1	81.5	82.1
Toplam	-3.1	-10.3	21.6	100.0	100.0	100.0

¹: KİT, Döner Sermayeli Kuruluşlar ve Yerel Yönetimler

²: Revize Yapılmıştır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Grafik -7

1.2.4. Finansman Dengesi

1.2.4.1. Kamu Kesimi Genel Dengesi

2015 yılında kamu gelirlerinde reel %3.4 oranındaki artış ve transferlerde kaydedilen düşüş, kamu harcanabilir gelirde reel olarak %14.6 oranında artış meydana getirmiştir. Kamu harcanabilir gelirdeki artış, cari giderlerdeki reel olarak %5.8 oranındaki daralmayla birlikte, kamu tasarruf açığında reel olarak %89.0 oranında gerileme sağlamıştır. Kamu yatırımlarında reel %3.2 oranında azalışla birlikte kamu finansman gereğinde reel olarak %57.3 oranında iyileşme sağlandığı görülmektedir (tablo 7).

2013 yılında kamu finansman gereğinde görülen yüksek oranda artış, kamu finansman gereğinin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı %8.9 oranına yükseltmiştir. 2014 ve 2015 yılında ise kamu finansman gereğinde yeniden gerileme sağlanması ve gayri safi yurtiçi hasılaya

bahse konu yıllarda sırası ile %4.8 ve %4.0 oranında büyüme kaydedilmesiyle kamu finansman gereğinin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı, bir önceki yılın oranına göre düşerek %7.4 ve %3.0 oranında olmuştur (tablo 7).

TABLO- 7 KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ

	2013	2014	2015	2013	2014 ¹	2015
	1977 Yılı Fiyatlarıyla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
1. Kamu Gelirleri	5,643.4	5,995.1	6,196.3	2,796.8	3,303.0	3,787.9
1.1 Vergiler	3,423.2	3,679.6	3,628.1	1,696.5	2,027.3	2,217.9
1.1.1. Dolaysız Vergiler	1,473.9	1,604.0	1,554.6	730.4	883.7	950.4
1.1.2. Dolaylı Vergiler	1,949.3	2,075.6	2,073.5	966.1	1,143.6	1,267.6
1.2. Vergi Dışı Gelirler	483.3	482.5	442.2	239.5	265.8	270.3
1.3. Faktör ve Fon Gelirleri	1,736.8	1,833.1	2,126.0	860.8	1,009.9	1,299.6
2. Transferler	2,936.9	2,929.7	2,684.1	1,455.5	1,614.1	1,640.8
3. Kamu Harcanabilir Geliri	2,706.5	3,065.5	3,512.2	1,341.3	1,688.9	2,147.0
4. Kamu Cari Giderleri	3,704.9	3,813.7	3,594.1	1,836.1	2,101.2	2,197.1
5. Kamu Tasarrufu	-998.4	-748.3	-81.9	-494.8	-412.3	-50.1
6. Kamu Yatırımı	370.7	440.2	426.0	183.7	242.5	260.4
6.1. Sabit Sermaye	436.9	384.5	452.2	216.5	211.8	276.4
6.2. Stok Değişimi	-66.2	55.7	-26.2	-32.8	30.7	-16.0
7. Kamu Finansman Gereği	1,369.1	1,188.5	507.9	678.5	654.8	310.5
	2013	2014	2015	2013	2014 ¹	2015
	Değişim(%)			GSYİH'daki Pay(%)		
1. Kamu Gelirleri	-6.8	6.2	3.4	36.8	37.3	37.1
1.1 Vergiler	0.5	7.5	-1.4	22.3	22.9	21.7
1.1.1. Dolaysız Vergiler	3.4	8.8	-3.1	9.6	10.0	9.3
1.1.2. Dolaylı Vergiler	-1.7	6.5	-0.1	12.7	12.9	12.4
1.2. Vergi Dışı Gelirler	-53.6	-0.2	-8.3	3.1	3.0	2.6
1.3. Faktör ve Fon Gelirleri	8	5.5	16.0	11.3	11.4	12.7
2. Transferler	4.9	-0.2	-8.4	19.1	18.2	16.1
3. Kamu Harcanabilir Geliri	-16.9	13.3	14.6	17.6	19.1	21.0
4. Kamu Cari Giderleri	1.7	2.9	-5.8	24.1	23.7	21.5
5. Kamu Tasarrufu	-159.8	25.1	89.0	-6.5	-4.7	-0.5
6. Kamu Yatırımı	-28.5	18.8	-3.2	2.4	2.7	2.5
6.1. Sabit Sermaye	-7	-12.0	17.6	2.8	2.4	2.7
6.2. Stok Değişimi	..	..	..	-0.4	0.3	-0.2
7. Kamu Finansman Gereği	51.6	-13.2	-57.3	8.9	7.4	3.0

¹ Revize yapılmıştır

Kaynak:Devlet Devlet Planlama Örgütü

1.2.4.2. Kamu Borç Stoku

2013 – 2015 dömeme itibariyle gerçekleşen toplam kamu borç stoku incelendiğinde, 2013 yılı toplam kamu borç stoku 11,730.8 milyon TL’sı olmuş ve bu rakam GSYİH’nın %154.2’si karşılık gelmektedir. 2014 yılında GSYİH’nın %148.6’sı seviyesinde 13,163.8 milyon TL’sına yükselmiştir. 2015 yılında ise toplam kamu borç stoku 16,050.4 milyon TL’sına yükselerek GSYİH’nın %157.0 seviyesine ulaşmıştır (tablo 8).

ABD doları cinsinden toplam borç stoku incelendiğinde, 2013 – 2015 yılları arasında kurlarda yaşanan değişikliklere bağlı olarak değişim göstermektedir. 2013 yılında 5,486.6 milyon \$ olan kamu toplam borcu 2014 yılında 5,666.7 milyon \$’a ulaşmış, 2015 yılında ise 5,510.3 milyon \$ seviyesine gerilemiştir (tablo 8).

Tablo 8’de görüleceği üzere iç borç stoku, 2013 yılında 4,334.8 milyon TL’sından 2014 yılında 4,708.8 milyon TL’na yükselmiştir. Toplam iç borç stokunun GSYİH içindeki payı 2013 yılında %57.0, 2014 yılında ise %53.2 seviyesinde olduğu ulaştığı görülmektedir. 2015 yılında toplam iç borç stoku GSYİH’nın %50.4’ü seviyesinde gerçekleşerek 5,151.4 milyon TL’sına yükselmiştir.

Kamunun dış borç stoku ise, 2013 yılında 7,396.0 milyon TL’dan, 2014 yılında 8,455.0 milyon TL’sı seviyelerine yükselmiştir. Dış borç stokunun GSYİH içindeki payına bakıldığında ise, 2013 yılında %97.2, 2014 yılında ise %95.4’ü düzeyine gerilediği görülmektedir. 2015 yılında ise dış borç stoku GSYİH’nın %106.6’sı düzeyinde 10,899.0 milyon TL’sı seviyesine yükselmiştir (tablo 8).

TABLO - 8 KAMU BORÇ STOKU

	2013	2014	2015
	Milyon TL		
İç Borç Stoku¹			
Milyon TL	4,334.8	4,708.8	5,151.4
Milyon \$ ³	2,027.4	2,027.0	1,758.5
GSYİH' daki Payı (%)	57.0	53.2	50.4
Dış Borç Stoku²			
Milyon TL	7,396.0	8,455.0	10,899.0
Milyon \$ ³	3,459.1	3,639.7	3,741.8
GSYİH' daki Payı (%)	97.2	95.4	106.6
Toplam Borç Stoku			
Milyon TL	11,730.8	13,163.8	16,050.4
Milyon \$ ³	5,486.6	5,666.7	5,510.3
GSYİH' daki Payı (%)	154.2	148.6	157.0

¹ Hazine ve diğer Kamu kurumlarının Merkez Bankası, Ticari Bankalar ve İhtiyat Sandığına olan borçlarını ifade eder. Bu borç toplamına belediyelerin sadece bankalara olan borçları dahil edilirken diğer kamu borçları dahil edilmemiştir

² Hazinenin dış kaynaklı borcunu ifade eder.

³ 31 Aralık resmi döviz satış kurları kullanılmıştır.

⁴ Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı, Merkez Bankası, ve Devlet Planlama Örgütü.

1.2.4.3. Devlet Bütçe Dengesi

Devlet bütçe hacmi 2013 yılında 3,261.4 milyon TL olarak gerçekleşirken, 2014 yılında 2013 yılına göre %11.5 oranında bir artışla 3,635.4 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise %5.7 artış göstererek 3,841.9 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Devlet bütçe hacmi 2013-2015 yılları arasında cari bazda artış göstermiş olmasına rağmen, aynı dönem içerisinde GSMH içerisindeki payı azalan bir seyir izlemiş ve 2013 yılında %43.0, 2014 yılında %41.1 ve 2015 yılında ise %37.6 seviyesine gerilemiştir (tablo 9).

Bütçe yerel gelirleri içerisinde en önemli gelir kalemi olan vergi gelirleri, 2013 yılında reel olarak %0.6 oranında artarken bu oran 2014 yılında %7.9'luk artış göstermiştir. 2015 yılında ise 2014 yılına göre reel olarak vergi gelirlerinde %1.2 oranında gerileme görülmektedir. Vergi gelirlerinin alt kalemlerinden biri olan dolaysız vergiler 2013 yılında reel olarak %3.4,

2014 yılında reel olarak %9.0 oranında artış göstermesine karşılık, 2015 yılında %2.7 oranında reel olarak gerileme olmuştur. Dolaylı vergilerde ise reel olarak 2013 yılında %1.4 oranında azalış göstermesine karşılık 2014 yılında reel olarak %7.2 oranında artış sağlanırken, 2015 yılında %0.1 oranında gerileme yaşanmıştır (tablo 9).

Yerel gelirlerin içerisinde yer alan diğer gelirlerde, ağırlıklı olarak Merkez Bankası Kar Payı ile Telefon telgraf ve teleks ücretleri, kalemlerinde görülen artışa ek olarak Ercan Devlet Havaalanının özelleştirme geliri nedeni ile 2012 yılında %135.8 oranında reel artış gözlenmiş olmasına karşılık 2013 yılında özelleştirme geliri olmadığından diğer gelirler kalemi reel olarak %63.9 oranında gerileyerek 2011 yılı gelir seviyelerinde gerçekleşirken 2014 yılında reel olarak %0.6'lık artış göstermiştir. 2015 yılında ise Telefon telgraf ve teleks ücretleri, Chip kart satış gelirleri, sabit görüntülü radar sistemleri ceza gelirlerinde yaşanan gerileme nedeni ile diğer gelirler kaleminde reel olarak %10.9 düzeyinde gerileme gözlemlenmiştir (tablo 9).

Fon gelirlerinde de 2013 yılında Fiyat İstikrar Fonu, Turizm Teşvik Fonu, Eski Eserler Fonu ve Spor Fonu gelirlerinde sağlanan %6.1 oranında reel artış göstermiştir. 2014 yılındaki artışın nedenlerine bakıldığında Fiyat İstikrar Fonu, Turizm Teşvik Fonu, Spor Fonu ve Tasfiye Edilen Fon gelirlerindeki artışların etkisi ile %4.0 oranında artış göstermesine karşılık 2015 yılında Spor Fonu, Emekli Sandığı Fonu, ve Tasfiye Edilen Fon gelirleri başta olmak üzere toplam fon gelirleri kaleminde reel olarak %6.3 oranında gerileme gözlemlenmiştir.

Bütçe gelirleri içerisinde yer alan dış yardımlar, 2013 yılında cari fiyatlarla 430.9 milyon TL ile bütçe gelirleri içerisinde % 15.9'u ve GSMH'nın %5.7'si kadar paya sahipti. 2014 yılında bu pay %15.6'sına ulaşırken, 2015 yılında %15.8'i seviyelerinde gerçekleşti. 2014 yılında reel olarak %4.2 oranında artarak GSMH'nın %5.6'sı kadar paya sahip olmuştur. 2015 yılında reel olarak %0.9 oranında azalarak GSMH'nın %5.4'ü kadar paya sahip olmuştur. Tamamına yakını Türkiye Cumhuriyeti'nden sağlanan dış yardımlar 2014 yılında cari fiyatlarla 499.2 milyon TL olarak gerçekleşirken, 2015 yılında 549.1 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Toplam gelirler içerisinde yerel gelirler cari fiyatlarla 2012 yılında %85.6 oranında bir paya sahip olurken bu oran 2013 yılında %84.1'e gerilerken; 2014 yılında ise %84.4'i oranında gerçekleşmesine karşılık 2015 yılında %84.2 oranında bir paya sahip olmuştur. 2014 – 2015 yılları arasında yerel gelirlerde cari fiyatlara %7.7'lik artış sağlanmasına karşılık reel olarak %3.0 oranında gerileme olduğu gözlemlenmiştir.

Bütçe giderleri açısından gelişmelere bakıldığı zaman, 2013 yılında 3,261.4 milyon TL olan bütçe reel olarak %0.3'lük artışla 2014 yılında 3,635.4 milyon TL ve 2015 yılında reel olarak %4.8'lik gerileme neticesinde cari olarak %5.7'lik artışla 3,841.9 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Her yıl cari olarak artış gösteren bütçe gider kalemleri reel olarak incelendiğinde; 2013 yılında personel giderleri %0.2, gerileme gösterirken, 2014 yılında %1.7 oranında artış ve 2015 yılında %3.7 oranında gerileme göstermektedir. Personel giderlerinin yıllar itibariyle bütçe giderleri içindeki payına bakıldığı zaman 2013 yılında %33.6 seviyelerinden 2015 yılında %34.5 seviyesine yükseldiği gözlemlenmektedir. Savunma giderlerinde 2013 yılında %4.2 oranında reel gerileme olduğu tesbit edilmiştir. 2014 yılında savunma giderlerinde reel olarak %1.4 oranında sağlanan artışa karşılık 2015 yılında ise %4.6 oranında gerileme olmuştur. Diğer cari giderler de bütçe giderleri içinden aldıkları pay 2013-2015 dönemi içerisinde ortalama %6 oranı düzeyinde gerçekleşmektedir. 2012 yılı bütçe giderleri içindeki gider kalemlerinin paylarına bakıldığı zaman, transfer harcamalarının bütçe giderlerinin %44.5'i, 2013 de %44.7'si, 2014 de %43.5'i ve 2015 yılında ise %42.8 oranında pay ile bütçeye önemli bir yük oluşturmaya devam ettiği görülmektedir.

Bütçe gelirleri ile bütçe giderlerini karşılayamayan KKTC bütçesinde 2012 yılında finansman ihtiyacı 230.8 milyon TL olmuş, buna karşılık TC kredilerinden sağlanan 407.0 milyon TL'lik kaynak sayesinde Devlet Bütçesinde 176.2 milyon TL'lik finansman fazlası oluşmuştur. 2013 yılında bütçe finansman ihtiyacı 544.1 milyon TL'lik kaynağa ihtiyaç duyarken bu miktarın 498.7 milyon TL'lik kısmı TÜRKİYE CUMHURİYETİ kredileri ile finanse edilirken ihtiyaç görülen 45.4 milyon TL'lik miktar iç finansman olanaklarıyla karşılanmıştır. 2014 yılında devlet bütçesi finansman ihtiyacı 427.6 milyon TL olmasına karşılık TC kredileri olanaklarından 395.2 milyon TL düzeyinde sağlanan kredi sayesinde, bütçe ihtiyaç görülen 32.4 milyon TL'lik miktarı iç finansman olanaklarıyla karşılanmıştır. 2015 yılında ise devlet bütçesi finansman ihtiyacı 376.9 milyon TL olmasına karşılık TC

kredileri olanaklarından 272.8 milyon TL düzeyinde sağlanan kredi sayesinde, bütçe ihtiyaç görülen 104.1 milyon TL’lik miktarı iç finansman olanaklarıyla karşılanmıştır.

2013 yılında yerel gelirlerin GSMH’ya oranı %30.2’si seviyelerinden, 2014 yılında yerel gelirlerin GSMH’ya oranı %30.6’sı seviyesine yükselirken; 2015 yılında ise %28.6’sı seviyesine gerilemiştir. Dış yardımların ise GSMH payı 2013 – 2015 yılında ortalama %5.5 düzeylerinde gerçekleşmiştir. Yerel gelirlerin önemli bir bölümünü oluşturan gelir vergisi ağırlıklı dolaysız vergilerin GSMH'ya oranı, 2012 yılında %9.1 düzeyinden 2013 yılında %9.3 ve 2014 yılında %9.7 seviyesine yükselirken bu oran 2015 yılında %9.0 seviyesine gerilemiştir. Katma değer vergisi ağırlıklı dolaylı vergilerin GSMH’ya oranı ise 2013 yılında %12.1 seviyesinden 2014 yılında %12.4’e yükselirken ve 2015 yılında %11.9 seviyesine gerilemiştir. Bu gelişmeler sonucunda vergi gelirleri toplamının GSMH'ya oranı 2013 yılında %21.4’e oranından, 2014 yılında %22.1’e gelişme gösterirken, 2015 yılında %20.9 oranına gerilemiştir (tablo 9).

Devlet bütçesi giderleri, 2013 yılında GSMH’nın %43.0’ü düzeyinde gerçekleşmiş, 2014 yılında da GSMH’nın %41.1’i, 2015 yılında %37.6’i düzeyine gerilemiştir (Tablo 9, grafik 8). Bütçe giderleri, bir önceki yıla göre reel olarak 2013 yılında %1.7, 2014 yılında %0.3 artış gösterirken, 2015 yılında %4.8 oranında gerileme göstermiştir.

Devlet yatırımlarının ise bütçe giderleri içerisindeki payı 2013 yılında %9.4 seviyesinden sırası ile 2014 yılında ise %10, 2015 yılında ise %10.2 seviyesine yükselmiştir. Yatırımların yıllar itibariyle GSMH içindeki paylarına bakıldığında 2013 yılında %4.0 olan payı, 2014 yılında %4.1 ve 2015 yılında %3.8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Yatırımları sabit sermaye yatırımı ve diğer yatırımlar olarak incelediğimiz zaman sabit yatırım oranının yıllar itibariyle 2013 yılında GSMH’nın %1.6, 2013’de %1.5 ve 2015’de ise %1.6 seviyesinde gerçekleşirken; Diğer yatırımlar, bakım – onarım ağırlıklı bu kalemde 2013 yılında GSMH’nın %2.4’ü, 2013 yılında %2.5’i ve 2014 yılında ise %2.2’si oranında gerçekleştiği görülmektedir.

2012 yılında bütçe gelirlerinde reel olarak %11.2 oranında sağlanan artış ve gider kalemlerinde reel olarak %0.7'lik gerileme bütçe finansman ihtiyacının reel olarak %56.2 oranında gerilemesini sağlamıştır. Buna karşılık ihtiyaç duyulan finansman açığı GSMH'nin %3.3'ü düzeyinde gerçekleşmiştir. 2012 yılında ise özellikle yerel gelirler kalemi altında yer alan diğer gelirler kaleminde Ercan Hava Alanı özelleştirme gelirinden sağlanan artışın etkili olduğu dikkat çekicidir. 2013 yılında benzer bir gelir sağlanmadığı için bütçe gelirlerinde reel olarak %8.1 oranında gerilemeye neden olması ve gider kalemlerinde reel olarak %1.7'lik artış bütçe finansman ihtiyacının reel olarak %117.8 oranında artmasına neden olmuştur. Buna karşılık ihtiyaç duyulan finansman açığı GSMH'nin %7.2'si düzeyinde gerçekleşmiştir.

2014 yılında bütçe gelirlerinde sağlanan %6.2 oranındaki reel artış ve bütçe giderlerindeki %0.3'lük reel artışa karşılık bütçe bu yılda da GSMH'nin %4.8'i oranında açık vermiştir. 2015 yılında bütçe gelirlerinde görülen %2.7 oranındaki reel gerileme ve bütçe giderlerindeki %4.8'lik reel gerileme karşısında bütçe bu yılda da GSMH'nin %3.7'si oranında açık vermiştir. Yıllar itibariyle Devlet Bütçe dengeleri incelendiğinde Bütçenin finansmanı için gerekli olan iç ve dış kaynak ihtiyacının sürdürülebilir bir yapıda olmadığı ve sürekli bütçe açıkları nedeni ile kamu borç yükünün artması ülke ekonomisinin gelişmesine engel oluşturduğu görülmektedir.

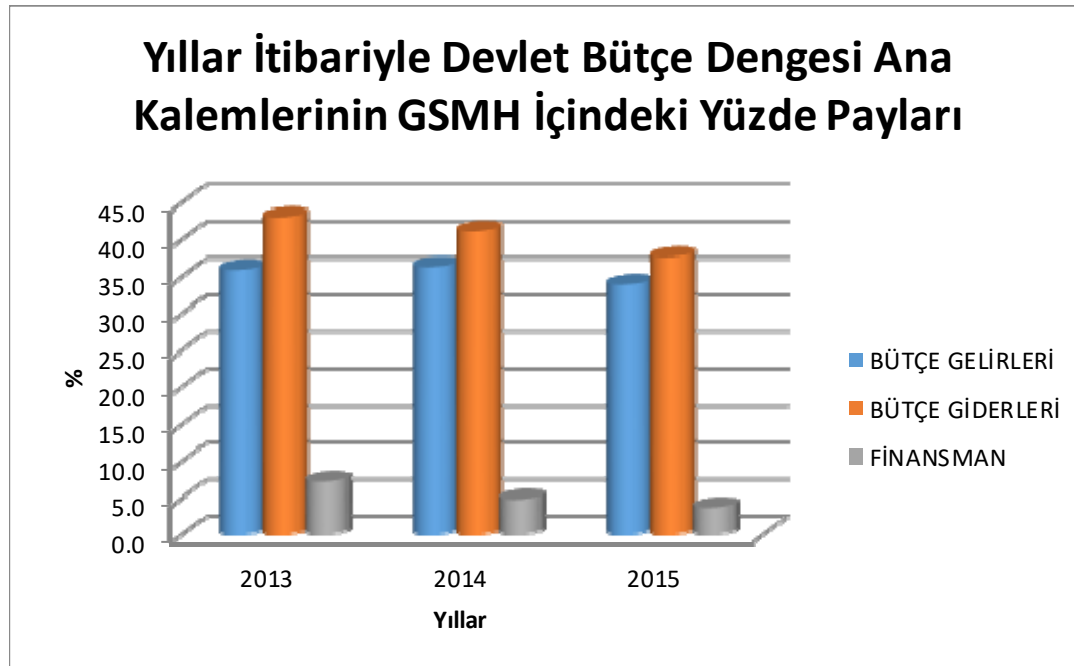
TABLO - 9 DEVLET BÜTÇE DENGESİ

	1977 Yılı Fiyatlarıyla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
LBÜTÇE GELİRLERİ	5,483.1	5,822.4	5,668.1	2,717.4	3,207.9	3,465.0
1.Yerel Gelirler	4,613.7	4,916.3	4,769.9	2,286.5	2,708.7	2,915.9
1.1.Vergi Gelirleri	3,278.7	3,539.3	3,495.1	1,624.9	1,950.0	2,136.6
1.1.1.Dolaysız Vergiler	1,423.4	1,550.8	1,508.6	705.4	854.4	922.3
1.1.2.Dolaylı Vergiler	1,855.3	1,988.5	1,986.5	919.5	1,095.6	1,214.4
1.2.Diğer Gelirler	322.7	324.5	289.0	159.9	178.8	176.7
1.3.Fon Gelirleri	1,012.3	1,052.5	985.8	501.7	579.9	602.6
2.1.Dış Yardımlar	869.4	906.1	898.2	430.9	499.2	549.1
2.1.1.Türkiye Cumhuriyeti	867.0	903.6	895.8	429.7	497.9	547.6
2.1.1.Diğer	2.4	2.5	2.3	1.2	1.4	1.4
İLBÜTÇE GİDERLERİ	6,580.9	6,598.4	6,284.6	3,261.4	3,635.4	3,841.9
1.Cari Giderler	2,614.6	2,660.0	2,562.1	1,295.8	1,465.5	1,566.2
1.1.Personel Giderleri	2,214.1	2,250.8	2,167.0	1,097.3	1,240.1	1,324.7
1.2.Diğer Cari Giderler	400.5	409.1	395.1	198.5	225.4	241.5
2.Transferler	2,942.8	2,868.4	2,688.2	1,458.4	1,580.4	1,643.3
3.Savunma Giderleri	407.2	413.0	394.0	201.8	227.5	240.9
4.Yatırımlar	616.3	657.1	640.3	305.5	362.0	391.4
4.1.Sabit Sermaye Yatırımları	243.9	248.0	266.9	140.7	136.6	163.1
4.2.Diğer Yatırımlar	372.5	409.1	373.5	164.8	225.4	228.3
İLBÜTÇE DENGESİ	-1,097.8	-776.0	-616.5	-544.1	-427.6	-376.9
IV. AVANSLAR	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
İV.FİNANSMAN DENGESİ	-1,097.8	-776.0	-616.5	-544.1	-427.6	-376.9
IV. FİNANSMAN	1,097.8	776.0	616.5	544.1	427.6	376.9
1.Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	1,006.3	717.3	446.2	498.7	395.2	272.8
2. Diğer	91.5	58.8	170.3	45.4	32.4	104.1

	Değişim (%)			GSMH'daki Payı (%)		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
LBÜTÇE GELİRLERİ	-8.1	6.2	-2.7	35.9	36.3	33.9
1.Yerel Gelirler	-9.7	6.6	-3.0	30.2	30.6	28.6
1.1.Vergi Gelirleri	0.6	7.9	-1.2	21.4	22.1	20.9
1.1.1.Dolaysız Vergiler	3.4	9.0	-2.7	9.3	9.7	9.0
1.1.2.Dolaylı Vergiler	-1.4	7.2	-0.1	12.1	12.4	11.9
1.2.Diğer Gelirler	-63.9	0.6	-10.9	2.1	2.0	1.7
1.3.Fon Gelirleri	6.1	4.0	-6.3	6.6	6.6	5.9
2.1.Dış Yardımlar	0.8	4.2	-0.9	5.7	5.6	5.4
2.1.1.Türkiye Cumhuriyeti	0.6	4.2	-0.9	5.7	5.6	5.4
2.1.1.Diğer	3,119.6	3.5	-4.3	..	..	..
İLBÜTÇE GİDERLERİ	1.7	0.3	-4.8	43.0	41.1	37.6
1.Cari Giderler	-0.2	1.7	-3.7	17.1	16.6	15.3
1.1.Personel Giderleri	-0.2	1.7	-3.7	14.5	14.0	13.0
1.2.Diğer Cari Giderler	-0.3	2.2	-3.4	2.6	2.5	2.4
2.Transferler	2.1	-2.5	-6.3	19.2	17.9	16.1
3.Savunma Giderleri	-4.2	1.4	-4.6	2.7	2.6	2.4
4.Yatırımlar	12.9	6.6	-2.5	4.0	4.1	3.8
4.1.Sabit Sermaye Yatırımları	-4.4	1.7	7.6	1.6	1.5	1.6
4.2.Diğer Yatırımlar	28.1	9.8	-8.7	2.4	2.5	2.2
İLBÜTÇE DENGESİ	117.8	-29.3	-20.6	-7.2	-4.8	-3.7
IV. AVANSLAR	..	..	..	0.0	0.0	0.0
İV.FİNANSMAN DENGESİ	117.8	-29.3	-20.6	-7.2	-4.8	-3.7
IV. FİNANSMAN	117.8	-29.3	-20.6	7.2	4.8	3.7
1.Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	13.2	-28.7	-37.8	6.6	4.5	2.7
2. Diğer	-123.8	-35.8	189.9	0.6	0.4	1.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Grafik-8

1.2.5. Ödemeler Dengesi

1.2.5.1. Dış Ticaret

2013 yılında 120.7 milyon \$ olan ihracat rakamı, 2014 yılında %11.0'lık artışla 134 milyon \$'a yükseldikten sonra, 2015 yılında %11.9 küçülerek 118.1 milyon \$'a gerilemiştir.

2013 yılında 1,699.4 milyon \$ olan ithalat rakamı ise 2014 yılında %5 artarak 1,784.3 milyon \$'a yükseldikten sonra 2015 yılında %15.9 küçülerek 1,500.6 milyon \$ seviyesinde kalmıştır. Dövizdeki yaklaşık 25%'lik yükseliş de ithalattaki bu düşüşte etkili olmuştur.

Bu gelişmeler sonucunda 2015 yılında Dış Ticaret açığının 1,382.5 milyon \$, Dış Ticaret Hacminin ise 1,618.7 milyon \$ olduğu görülmektedir. 2015 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %7.9 olarak gerçekleşmiştir.

1.2.5.2. Görünmeyen İşlemler

Görünmeyen işlemlerin temel belirleyicisi olan net turizm gelirleri kalemi, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında sırasıyla % 7.3, % 10.8 ve % 2.7 oranlarında artarak 2015 yılı sonunda 697.7 milyon dolara yükselmiştir. Diğer görünmeyenler işlemler kaleminde ise, 2013 yılında 920.6 milyon \$ olan rakam, 2014 yılında % 4.2 artışla 959.2 milyon \$' a yükselmiş, 2015 yılında ise % 0.3'lük düşüşle 956.4 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Diğer görünmeyen işlemler içerisinde yer alan önemli bir kalem olan Yükseköğrenim Net Gelirleri 2013 yılında 535.6 milyon dolar iken, 2014 yılında 589.8 milyon dolara, 2015 yılında da 636.2 milyon dolara yükselmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda 2013 yılında 1,534.0 milyon \$ olan görünmeyen işlemler dengesi 2014 yılında 1,638,6 milyon \$, 2015 yılında ise 1,654.1 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir (tablo 10).

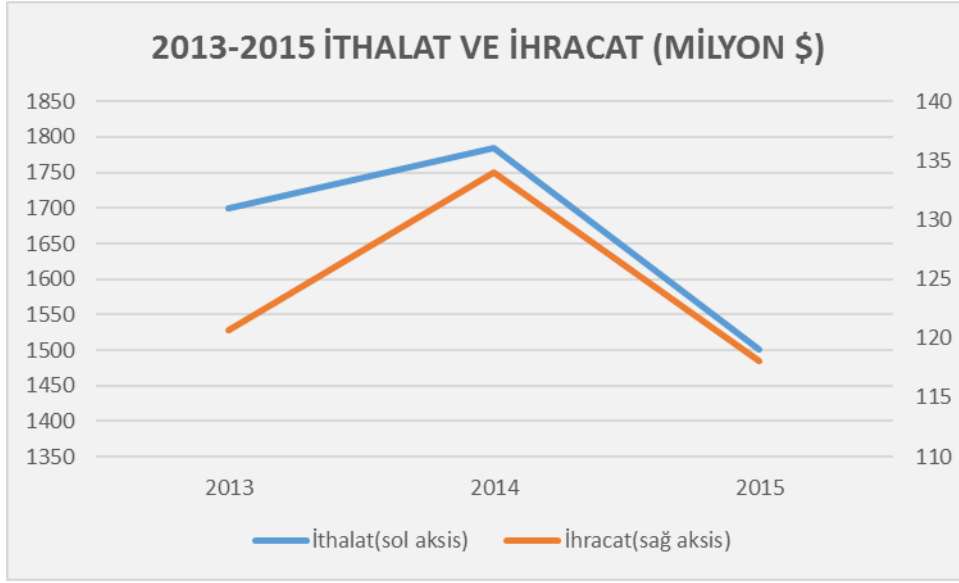
Dış ticaret ve görünmeyen işlemler dengesinde gerçekleşen gelişmeler sonucunda 2013 yılında 44.7 milyon \$ olan cari işlemler açığı, 2014 yılında 11.7 milyon \$'a gerilemiş, 2015 yılında ise cari işlemler dengesi artıya geçerek 271.6 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir (tablo 10).

Tablo - 10 ÖDEMELER DENGESİ

SEKTÖRLER	2013	2014	2015
	(Milyon ABD \$)		
1.Cari İşlemler			
1.1. Dış Ticaret			
1.1.1. İhracat	120.7	134.0	118.1
1.1.2. İthalat	1,699.4	1,784.3	1,500.6
Dış Ticaret Dengesi	-1,578.7	-1,650.3	-1,382.5
GSYİH'daki Payı (%)	-39.6	-40.8	-36.9
1.2. Görünmeyen İşlemler			
1.2.1.Turizm (Net)	613.4	679.4	697.7
1.2.4. Diğer Görünmeyenler (Net)	920.6	959.2	956.4
Yükseköğretim (Net)	535.6	589.8	636.2
TC Yardımları	225.0	227.1	200.8
Diğer	160.0	142.3	119.4
Görünmeyen İşlemler Dengesi	1,534.0	1,638.6	1,654.1
Cari İşlemler Dengesi	-44.7	-11.7	271.6
GSYİH'daki Payı (%)	-1.1	-0.3	7.2
2. Sermaye Hareketleri			
2.1. TC Kredileri	261.2	180.2	100.0
2.2. Diğer Sermaye Hareketleri(Net)	-1.5	6.7	68.9
Sermaye Hareketleri Dengesi	259.7	186.9	168.9
Genel Denge	215.0	175.2	440.5
GSYİH'daki Payı (%)	5.4	4.3	11.7
3. Rezerv Hareketleri (- Artış, + Azalış)	-219.9	-176.7	-75.8
4. Net Hata ve Noksan	4.9	1.5	364.7
Ortalama ABD \$ Kuru (1\$=TL)	1.9094	2.1926	2.7266

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Grafik-9

1.2.5.3. Sermaye Hareketleri

2013 yılında 261.2 milyon ABD Doları olarak gerçekleşen Türkiye Cumhuriyeti kredileri, 2014 yılında %31.0 oranında azalarak 180,2 milyon ABD Doları'na, 2015 yılında ise %44.5 oranında azalarak 100.0 milyon ABD Doları'na gerilemiştir. Sermaye hareketleri içerisinde yer alan diğer sermaye hareketleri 2013 yılında -1.5 milyon ABD Doları, 2014 yılında 6.7 milyon ABD Doları, ve 2015 yılında 68.7 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Cari işlemler dengesi ve sermaye hareketleri dengesindeki bu gelişmelere bağlı olarak genel denge 2013 yılında 215.0 milyon ABD Doları, 2014 yılında 175.2 milyon ABD Doları, 2015 yılında ise 440.5 Milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir (tablo 10).

1.2.5.4. Rezerv Hareketleri

2013 yılında 219.9 milyon ABD Doları, 2014 yılında 176.7 milyon ABD Doları, 2015 yılında ise 75.8 milyon ABD Doları döviz rezerv artışı görülmektedir (tablo 10).

1.2.6. Enflasyon

KKTC, küçük ve dışa bağımlı bir ekonomik yapıya sahip olduğundan özellikle döviz kurları ve dünya petrol fiyatlarında oluşabilecek dalgalanmalar enflasyon (Tüketici Fiyatları Endeksi'nin değişimi) üzerinde önemli bir rol oynamaktadır.

2012 yılsonu gerçekleşme verilerine göre, döviz kurları ve petrol fiyatlarındaki düşüşün ana harcama gruplarına etkisiyle birlikte enflasyon %3.6 olarak gerçekleşmiştir (tablo 11).

2013 Nisan ayına kadar düşüş eğiliminde olan döviz kurları dünya ve Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan gelişmeler sonucunda yükselme trendine girmiş ve yıl boyunca dövizdeki artışın devam etmesiyle tüketici fiyatları endeksinin özellikle eğitim, ulaştırma ve konut, su, elektrik, gaz ve diğer yakıtlar harcama gruplarının artmasına direkt etki yapmış ve enflasyon yıl sonunda %10.2 seviyesine ulaşmıştır (tablo 11).

2014 yılında dünya petrol fiyatlarında kaydedilen düşüşe bağlı olarak ve TL'nin değer kazanmasının etkisiyle ilk 10 ayda %7.5 olarak gerçekleşen enflasyonun yıl sonunda %6.5 seviyesine gerilemesine neden olmuştur (tablo 11).

2015 yılında bir önceki yılın Aralık ayına göre endekse yansıyan tüm döviz kurlarında artış meydana gelmiştir. En çok artış %28.2 ile Dolar kurunda, ikinci sırada %23.3 Sterlin ve en az artış ise %12.0 ile Euro kurunda olmuştur. Tüketici Fiyatları Endeksi'nde ağırlığı en yüksek olan döviz kuru Euro, ikinci sırada Sterlin ve ağırlığı en az olan ise Dolar kurudur.

En yüksek yıllık artış Gıda ve Alkolsüz İçecekler ana grubunda gerçekleşmiştir. Azalış gösteren tek ana grup ise Konut, Su, Elektrik, Gaz ve Diğer Yakıtlar olmuştur. 2015 Şubat ayında Elektrik tarifelerinin fiyatlarında yapılan indirimlerden dolayı bu ana grup eksi değer göstermiştir. 2015 yılında dünya petrol fiyatlarında meydana gelen düşüşlere bağlı olarak akaryakıt ürünlerinde fiyat düşüşleri olmuştur.

Döviz kurlarındaki artışların yarattığı etki nedeniyle sırasıyla Eğitim'de, Eğlence ve Kültür'de, Ulaştırma'da ve Haberleşme'de artışlar olmuştur. Ayrıca Mobilya, Ev Aletleri ve Ev Bakım Hizmetleri'nde, Giyim ve Ayakkabı'da, Çeşitli Mal ve Hizmetler'de, Lokanta ve Oteller'de, Sağlık, Alkollü İçecekler ve Tütün ana gruplarında gerçekleşen fiyat değişimlerinden dolayı artışlar meydana gelmiştir.

Bu bağlamda, Tüketici Fiyatları Endeksi'nde yer alan 12 ana grubun, 11'inde artış, Konut, Su, Elektrik, Gaz ve Diğer Yakıtlar ana grubunda ise düşüş olmuştur.

2015 yılında bir önceki yılın Aralık ayına göre ise (12 aylık) enflasyonda %7.8 artış gerçekleşmiştir.

2016 yılının ilk on ayında enflasyonda %5.9 değişim gerçekleşmiştir. Aynı dönemdeki döviz kurlarında meydana gelen değişim oranları; %7.4 ile Euro kurunda, %4.7 Dolarda artış, Sterlinde ise %13.0 düşüş olmuştur.

2016 yılının ilk on ayında enflasyonda en yüksek yıllık artış Alkollü İçecekler ve Tütün ana grubunda gerçekleşmiştir. Konut, Su, Elektrik, Gaz ve Diğer Yakıtlar ana grubunda ise düşüş olmuştur.

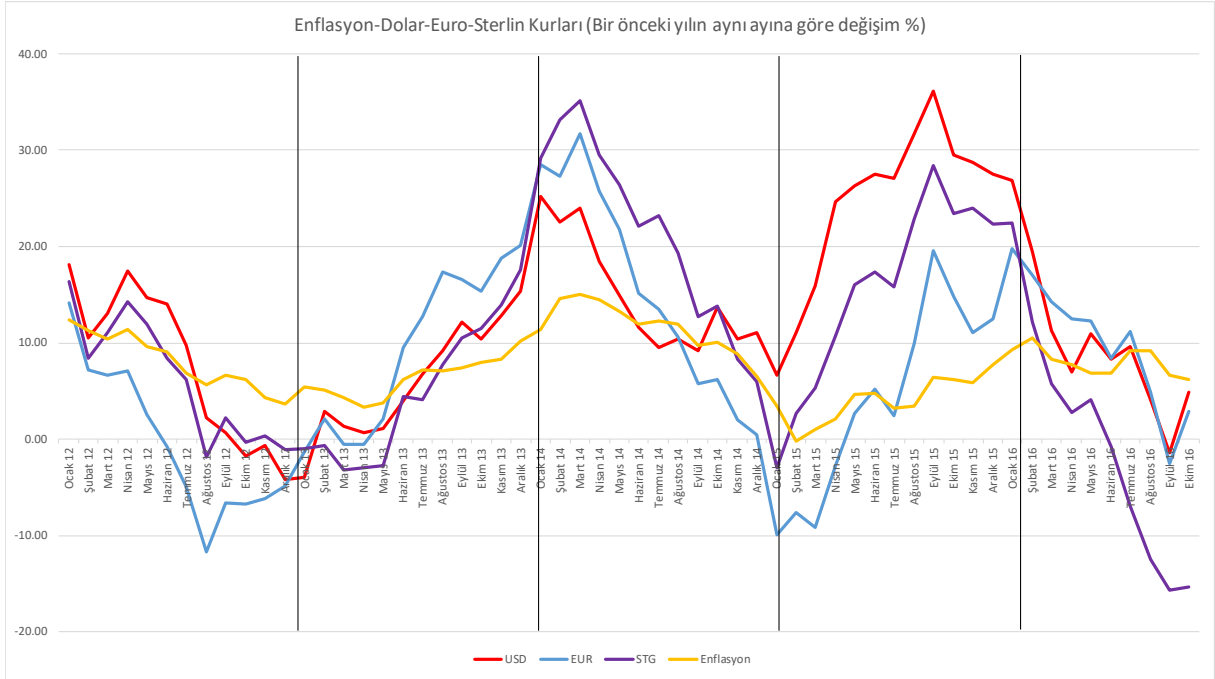
TABLO - 11 TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ

	YILLIK ORTALAMA DEĞİŞİM	BİR ÖNCEKİ YILIN ARALIK AYINA GÖRE DEĞİŞİM	İLK 6 AYLIK DEĞİŞİM
	%		
2012	8.0	3.6	0.7
2013	6.4	10.2	3.3
2014	11.6	6.5	4.9
2015	4.1	7.8	3.2
2016 ¹	8.1	5.9	2.3

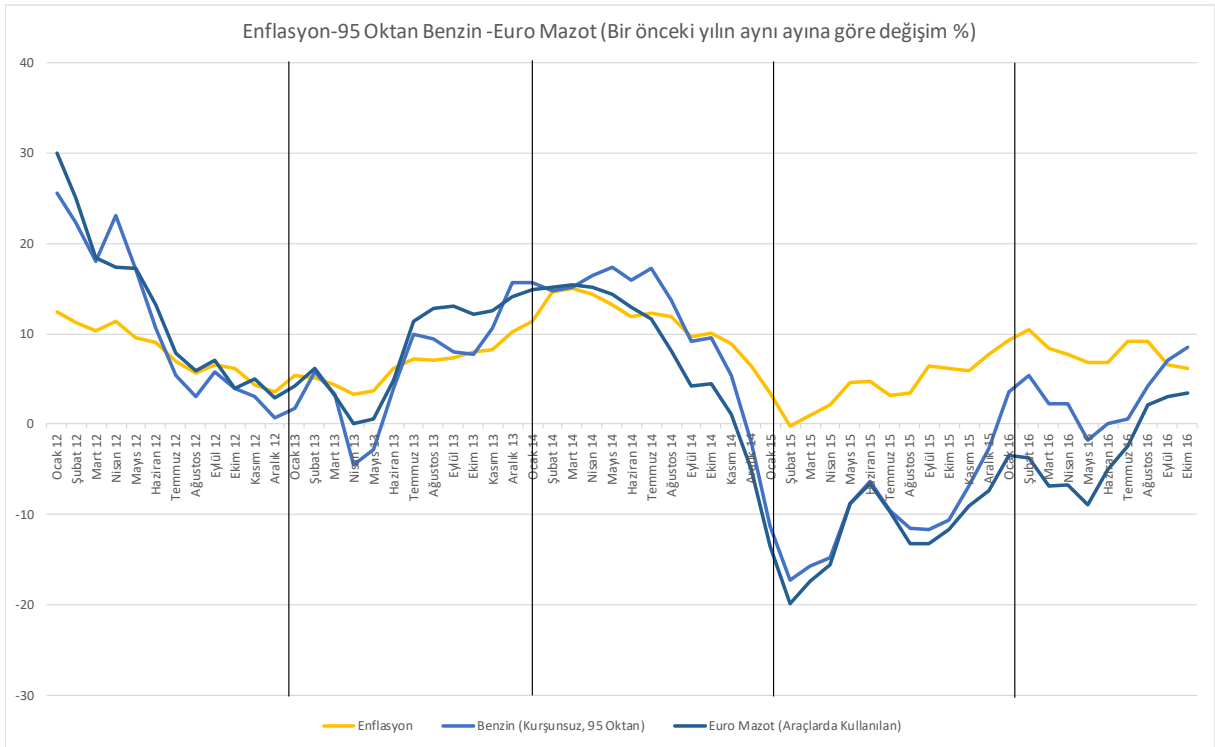
¹ 10 aylıktır.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Grafik-10

Grafik-11

1.2.7. Bankacılık

KKTC Merkez Bankası verilerine göre bankacılık sektörü konsolide bilançosu 2013 yılında 2012 yılına göre %21.1 oranında büyüyerek 13,355.3 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2014 yılı sonunda %11.1 oranında genişleyerek 14,836.1 milyon TL'na ulaşan bankacılık sektörü konsolide bilançosu, 2015 yılında %16.7 oranında artarak 17,309.6 milyon TL'na yükselmiştir. Sektörün performans rasyolarından risklere karşı bir güven göstergesi kabul edilen Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosunun %8 olan yasal oranı Temmuz 2010 itibarı ile %10 olarak değiştirilmiştir. Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu'nun (SYSR) önceki yıllarda olduğu gibi 2013-2015 döneminde da yasal oranın oldukça üzerinde seyretmeye devam ettiği görülmektedir. Aralık 2013 için konsolide SYSR Aralık 2012 değerinin 2.0 puan gerisinde, yüzde 18.6 olarak gerçekleşmiştir. SYSR 2014 yılı sonunda %17.5'e, Aralık 2015 döneminde ise %17.1'ye gerilemiştir. 2013 yılında brüt kredilerin aktifler içerisindeki payı %61.5'den %62.9'a yükselirken 2014 yılında bu oran %64.42'e, 2015 yılında ise %64.5 seviyesine yükselmiştir. Mevduatın krediye dönüşüm oranını gösteren kredi/mevduat oranı 2013 yılında %78.7, 2014 yılında %81.2, 2015 yılında ise 1.10 puan azalarak %80.1 seviyesinde gerçekleşmiştir.

1.2.7.1. Banka Mevduatları

Sektörün temel fon kaynağı konumunda olan toplam mevduatlar 2013 yılında %22.0 oranında artışla 9,284.1 milyon TL'ndan 11,323.6 milyon TL'na ulaşmıştır. 2014 yılında ise önceki yıllardan daha düşük oranda bir büyüme gerçekleşmiş, toplam mevduatlar %4.0 artış göstererek 11,773.9 milyon TL'na ulaşmıştır. 2015 yılında toplam mevduatlar %18.5 oranında artış göstererek 13,950.6 milyon TL'na ulaşmıştır. 2013-2015 yılları incelendiğinde toplam mevduatlardaki oransal olarak en yüksek artışın %22.0 ile 2013 yılında, en düşük artışın ise %4.0 ile 2014 yılında gerçekleştiği görülmektedir (tablo 12).

1.2.7.1.1. Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri

Türk Lirası mevduatlar 2013 yılında bir önceki yıla göre %15.2 oranında artarak 5,522.5 milyon TL'dan 6,359.4 milyon TL'na ulaşmış, 2014 yılında ise bir önceki yıla göre %1.7 oranında artarak 6,467.9 milyon TL'na ulaşmıştır. 2015 yılında 7,061.4 milyon TL'na ulaşan Türk Lirası mevduatlar %9.2 oranında artış göstermiştir. 2013-2014 döneminde Türk Lirası mevduatlar içerisinde, vadesiz mevduatlar %20.9 oranında azalırken, vadeli mevduatlar %6.0 oranında artış göstermiştir. 2014-2015 döneminde ise Türk Lirası mevduatlar içerisinde vadesiz mevduatlar %8.4 , vadeli mevduatlar %9.3 oranında artış göstermiştir. 2015 yıl sonu itibari ile Türk Lirası mevduatın %12.2'lik oranı vadesiz, %87.8'lik oranı ise vadeli mevduatta toplanmıştır (tablo 12).

TABLO-12 MEVDUAT GELİŞMELERİ

	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	Milyon TL			Mevduat Türleri İçindeki Pay (%)		
1. TL Mevduat	6,359.4	6,467.9	7,061.4	100.0	100.0	100.0
1.1. Vadesiz	1,008.5	798.0	864.9	15.9	12.3	12.2
1.2. Vadeli	5,350.9	5,669.9	6,196.5	84.1	87.7	87.8
2. Döviz Mevduat	4,964.2	5,305.9	6,889.1	100.0	100.0	100.0
2.1. Vadesiz	988.2	671.5	994.3	19.9	12.7	14.4
2.2. Vadeli	3,976.0	4,634.4	5,894.8	80.1	87.3	85.6
Toplam Mevduat	11,323.6	11,773.9	13,950.6	-	-	-
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	Değişim (%)			Toplam Mevduat İçindeki Pay (%)		
1. TL Mevduat	15.2	1.7	9.2	56.2	54.9	50.6
1.1. Vadesiz	30.3	-20.9	8.4	8.9	6.8	6.2
1.2. Vadeli	12.7	6.0	9.3	47.3	48.2	44.4
2. Döviz Mevduat	32.0	6.9	29.8	43.8	45.1	49.4
2.1. Vadesiz	42.7	-32.0	48.1	8.7	5.7	7.1
2.2. Vadeli	29.5	16.6	27.2	35.1	39.4	42.3
Toplam Mevduat	22.0	4.0	18.5	100.0	100.0	100.0

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

1.2.7.1.2. Döviz Mevduat Gelişmeleri

Toplam döviz mevduatları, 2013 yılında döviz kurlarındaki dalgalanmaların etkisiyle bir önceki yıla göre %32.0 oranında artarak cari fiyatlarla 4,964.2 milyon TL'na ulaşmıştır. 2014 yılında ise, %6.9 oranında artarak cari fiyatlarla 5,305.9 milyon TL'na ulaşmıştır. 2015 sonunda 2013 yılına yakın bir oranda genişleyen döviz mevduat hacmi, %29.8'lik artışla 6,889.1 milyon TL'na ulaşmıştır. 2013 yılında vadesiz döviz mevduatları %42.7, vadeli döviz mevduatları %29.5 oranında artış göstermiştir, 2014 yılında vadesiz döviz mevduatları %32.0 oranında azalırken, vadeli döviz mevduatları %16.6 oranında genişlemiştir, 2015 yılında ise vadesiz döviz mevduatları %48.1, vadeli döviz mevduatları %27.2 oranında artış göstermiştir (tablo 13).

1.2.7.1.3. Krediler

Bankacılık sektörü aktif toplamı içerisinde en büyük pay brüt kredilere aittir. 2013 yıl sonunda toplam aktifler içerisinde brüt kredilerin payı %62.9 iken 2014 yıl sonunda bu oran %64.4'e yükselmiştir. 2015 yıl sonunda brüt kredilerin bankacılık sektörü aktif toplamı içerisindeki payı %64.5 düzeyindedir. 2013 yılında %23,6 oranında büyüyerek 8,378.8 milyon TL'na ulaşan brüt krediler 2014 yılında %14.1'lik büyümeyle 9,557.9 milyon TL'na ulaşmıştır. 2015 yılsonunda 11,168.1 milyon TL'na ulaşan krediler, 2015 yılı içerisinde %16.8 oranında büyüme göstermiştir.

Kredilerin sektörel dağılımı incelendiğinde en büyük payın önceki yıllarda olduğu gibi 2015 yılında da şahsi ve mesleki borçlar kalemine ait olduğu görülmektedir. 2015 yılında şahsi ve mesleki borçların toplam krediler içindeki payı %38.0'dir. Şahsi ve mesleki borçlar kalemini sırasıyla kamu kurum ve kuruluşlarına ait krediler ve ticaret sektörüne ait krediler takip etmektedir (tablo 13).

TABLO-13 BANKA KREDİLERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Sektörler	Krediler (Milyon TL)			Değişim (%)			Toplam Krediler İçindeki Pay (%)		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
1. Kamu Kurum ve Kuruluşları	2,113.2	2,458.0	2,670.3	3.8	16.3	8.6	25.2	25.7	23.9
2. Tarım	90.5	99.0	135.2	177.2	9.4	36.5	1.1	1.0	1.2
3. Sanayi	202.7	271.8	341.1	81.2	34.1	25.5	2.4	2.8	3.1
4. Nakliye ve Ulaşım	94.4	181.2	101.2	57.6	92.0	-44.2	1.1	1.9	0.9
5. Yurtiçi ve Yurtdışı Ticaret	1,789.9	1,853.3	2,461.0	32.3	3.5	32.8	21.4	19.4	22.0
6. Bina ve İnşaat	558.0	719.8	910.4	56.2	29.0	26.5	6.7	7.5	8.2
7. Turizm	169.1	231.5	301.0	109.5	36.9	30.1	2.0	2.4	2.7
8. Şahsi ve Mesleki Borçlar	3,361.1	3,743.3	4,247.8	22.4	11.4	13.5	40.1	39.2	38.0
Toplam	8,378.8	9,557.9	11,168.1	23.6	14.1	16.8	100.00	100.00	100.00

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

1.2.8. İstihdam

Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre 2015 yılında ülkemizde 15 ve daha yukarı yaştaki kurumsal olmayan sivil nüfus (çalışma çağındaki nüfus) 239,634 kişi olarak saptanırken, istihdam edilen kişi sayısı 112,811 olarak saptanmıştır. 2014 yılında istihdam edilen nüfusun çalışma çağındaki nüfusa oranı %44.6 olarak gerçekleşirken bu oran 2015 yılında %47.1 seviyesine ulaşmıştır. 2013-2015 döneminde çalışma çağındaki nüfus artarken, işsizlik oranı %8.4'den %7.4'e gerilemiştir. Aynı dönemde 15-24 yaş grubundaki genç nüfustaki işsizlik oranı da benzer şekilde %23.0'dan %19.6'ya gerilemiştir (tablo 14). Genç işsizlik oranının genel işsizlik oranının üzerinde olması bir olumsuzluktur. Ancak 2013-2015 döneminde genç nüfus işsizliğinde genel işsizliğe göre daha yüksek oranda düşüş saptanması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

**TABLO - 14 HANEHALKI İŞGÜCÜ ANKETİ TEMEL
GÖSTERGELERİ**

	2013	2014	2015
15 ve Daha Yukarı Yaştaki			
Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus	221,646	231,424	239,634
İşgücü	106,796	112,469	121,854
İstihdam	97,867	103,149	112,811
İşsiz	8,929	9,320	9,043
İşgücüne Katılım Oranı (%)	48.2	48.6	50.9
İstihdam Oranı (%)	44.2	44.6	47.1
İşsizlik Oranı (%)	8.4	8.3	7.4
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı ¹ (%)	23.0	20.3	19.6

¹ 15-24 yaş grubunda olanlar.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2. TEMEL AMAÇ

2017-2019 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programın temel amacı; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin refah seviyesinin artırılması doğrultusunda sürdürülebilir ve rekabet edebilir bir ekonomik yapının istikrarlı büyümesini sağlarken, istihdamı artırmak, sağlanan mali disiplini sürdürülebilir kılmak ve dışa bağımlılığı azaltmak, yurt içi tasarrufları artırmak ve böylece makroekonomik istikrarı güçlendirmektir. Bu amaca yönelik olarak maliye politikasında bütçe disiplini devam ettirilecek, gelirler politikasıyla da bu duruş desteklenecektir.

Program döneminde; iş ortamının iyileştirilmesi, girdi maliyetlerinin düşürülmesi ve öncü sektörler olan turizm ile yükseköğretimin ve bunlara katkı sağlayacak olan özellikle tarım, tarımsal sanayi, imalat sanayi ve bilişim sektörlerinin desteklenmesi ve ihracat odaklı üretim

yapacak şekilde geliştirilmesi, ekonomide kayıt dışılığın azaltılması, finansal sistemin geliştirilmesi, enerji altyapısının geliştirilmesi, çevrenin korunması ve kentsel altyapının geliştirilmesi, Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesi ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılmasına yönelik programlar hazırlanarak etkin bir biçimde uygulanması hedeflenmiştir.

Bu çerçevede; yatırımı, istihdamı, ihracatı ve Ar-Ge ile yenilikçiliği destekleyen politikalar uygulanacaktır.

İstihdamı artırmak için sürdürülebilir bir büyüme ortamını sağlayacak politikaların geliştirilmesinin yanında, nitelikli işgücünün artırılması ve işgücüne katılımı artıracak politikalara ağırlık verilecektir.

Ekonominin rekabet gücü, kamu harcamalarında etkinlik-verimlilik-hesap verebilirlik, iyi yönetim, devlet yardımları, sağlık sistemi, eğitim sistemi, vergi sistemi, kayıt dışılık ve yerel yönetimler alanlarındaki yapısal dönüşümlere imkan verecek politikalar belirlenerek uygulamaya konacaktır.

Girişimcilik becerileri ile olanaklarının ve rekabet koşullarının iyileştirilmesi ile özel sektörün dinamizmi artırılarak, ekonomide büyümenin gelişmesine katkı yapılacaktır. Böylelikle özel ve kamu sektörünün çeşitli alanlarda birbiriyle rekabet eder durumu ortadan kaldırılarak, bu iki sektörün birbirini tamamlayıcı roller üstlenmesi ile devletin düzenleme, denetim ve gözetim fonksiyonları yaygınlaştırılarak etkinleştirilecektir.

E-Devlete geçiş için gerekli olan yasal düzenlemeler tamamlanarak kamu hizmetlerinin E-Devlet üzerinden yürütülmesi sağlanacaktır.

3. MAKROEKONOMİK POLİTİKA VE HEDEFLER

3.1. Program Dönemi Hedef ve Göstergeleri

Programın makroekonomik çerçevesi; dönem içerisinde, küresel büyümenin tedrici olarak artacağı ve petrol fiyatları ile döviz kurlarının dengeli bir seyir izleyeceği teknik varsayımı dikkate alınarak oluşturulmuştur.

3.1.1. Büyüme ve İstihdam

KKTC ekonomisinin 2016 yılında %2.4 oranında büyüyeceği tahmin edilirken, 2017 ve 2018 yıllarında %5.0, 2019 yılında ise %5.5 oranında büyümesi hedeflenmektedir.

Bu büyüme oranlarıyla, GSYİH'nın 2017-2019 yılları arasında cari fiyatlarla sırasıyla, 12,610.7 milyon TL, 13,941.4 milyon TL ve 15,396.3 milyon TL olması hedeflenmektedir.

Ekonominin büyümesinde en önemli etkenlerden biri de toplam kaynakların yatırımlara dönüşme oranıdır. Bu çerçevede, büyüme hedeflerine ulaşmak için 2016 yılında GSYİH'nın %15.1'i olan toplam sabit yatırımların, 2017 yılında %18.5, 2018 yılında %19.5 ve 2019 yılında %20.0 olması hedeflenmektedir.

Yıllar itibariyle istihdamdaki gelişmelere baktığımızda; 2016 yılında 115,716 kişinin istihdam olanaklarından yararlandığı tahmin edilirken, program dönemi sonunda bu sayının 126,324 kişiye ulaşması, istihdam oranının %47.8, işsizlik oranının ise %7.2 düzeyinde gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

3.1.2. Kamu Maliyesi

Bütçe açığının GSYİH içindeki payının, 2016 yılında %5.0 olarak gerçekleşmesi beklenirken, program dönemi sonunda %1.6'a gerileyerek cari fiyatlarla 246.7 milyon TL düzeyinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

2016 yılında %38.2 olarak gerçekleşeceği tahmin edilen devlet bütçe giderlerinin GSYİH'ya oranının, 2019 yılında %35.6 seviyesine düşerek cari fiyatlarla 5,481.0 milyon TL olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

Devlet bütçe gelirlerinin 2016 yılında cari fiyatlarla 3,753.0 milyon TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilirken, 2019 yılında 5,234.4 milyon TL'na ulaşarak GSYİH içerisindeki oranının %34.0 olması hedeflenmektedir.

3.1.3. Ödemeler Dengesi

KKTC ekonomisinin üretim yapısının ithalata olan yüksek bağımlılığından dolayı program dönemi sonuna kadar ithalatın cari fiyatlarla yıllık ortalama %11.7 artarak 2,094.3 milyon ABD Doları, ihracatın ise cari fiyatlarla yıllık ortalama %15.0 artarak 160.4 milyon ABD Doları seviyesine ulaşması ve ihracat/ithalat oranının %7.7 olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

2016 yılında 721.5 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmesi beklenen Net turizm gelirlerinin program dönemi boyunca artış göstererek 2019 yılında 791.0 milyon ABD Doları'na ulaşması ve GSYH içindeki payının Program dönemi boyunca ortalama %17.0 seviyesinde gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

2016 yılı sonunda %7.8 olarak gerçekleşmesi beklenen cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının program dönemi sonunda %-1.7 olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

3.1.4. Enflasyon

Program döneminde petrol fiyatlarında ve döviz kurlarında önemli bir artış olmayacağı teknik varsayımı kullanılarak hesaplanan TÜFE'nin program dönemi boyunca yıllık artış hızının ortalama %5.1 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

3.2. Makroekonomik Politikalar

3.2.1. Büyüme ve İstihdam

Sürdürülebilir bir büyümenin sağlanarak büyümede istikrarın korunması, istihdamın desteklenmesi ve potansiyel hızını yakalaması amacıyla, maliye ve gelir politikaları koordinasyon içerisinde yürütülecektir.

Tasarruf bilincinin artırılmasına yönelik çalışmalar düzenli biçimde yürütülürken kamuda ve özel kesimde israfı azaltmaya yönelik politikalar uygulanacaktır.

Yüksek ve istikrarlı büyüme için özel kesim yatırımlarını ve dış kaynaklı yatırımları artırmaya yönelik politikalara devam edilecektir.

Ekonomik büyümeyi destekleyici altyapı ve insan kaynaklarını geliştirmeye yönelik kamu yatırımları sürdürülecektir. İşgücünün niteliğini yükseltecek düzenlemeler hayata geçirilecek, istihdam yaratma kapasitesi artırılacaktır.

Kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı ücrete karşı mücadele edilerek kayıtlı çalışan sayısı artırılacak ve prim tabanı genişletilecektir. Kayıtdışı istihdamla etkin mücadele edilirken, bu kapsamda elde edilecek kaynak işgücü maliyetlerinin azaltılmasında kullanılacaktır

İşgücü maliyetlerinin düşürülmesi kayıtdışılıkla mücadele ile birlikte ele alınacaktır. Kayıtdışılıkla mücadele, dikkatli ve özenli bir strateji gerektirmektedir. Kayıtdışılıkla mücadele edilirken işgücü maliyetlerinin azaltılması ve kayıt altına alma girişimleri ile eşzamanlı olarak yapılacaktır.

Çalışma hayatında iş sağlığı ve güvenliği kültürü geliştirilecek, denetim ve teşvik uygulamaları ile iş sağlığı ve güvenliği standartlarına uyum artırılacak ve bu alanda yeterli sayı ve nitelikte uzman personel yetiştirilecektir.

Gençlerin, kadınlar ve engelliler başta olmak üzere, özel politika gerektiren grupların işgücüne ve istihdama katılımlarını artırmaya yönelik politikaların desteklenmesine devam edilecektir.

Maliyet-etkinlik, şeffaflık, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik, esneklik, atıl kapasite oluşturulmaması ve verimlilik ilkeleri gözetilerek özel yatırımlar desteklenecektir.

Katma değeri yüksek ürünlerin geliştirilmesine yönelik çalışmalara öncelik verilecek, tarım-sanayi-üniversite arasındaki işbirlikleri artırılacaktır.

Sanayide özel sektör öncülüğünde, rekabetçi, dışa açık, yenilikçi, yüksek katma değer yaratan, Ar-Ge tabanlı ve çevreye duyarlı bir üretim yapısı desteklenecektir.

Fiziki altyapı yatırımlarının yeteri kadar yapılmaması, ülkelerin kalkınma süreçlerinde kısıt oluşturmaktadır. Bu nedenle, kamu altyapı yatırımlarının ekonomide üretimin sağlıklı olarak gelişmesini destekleyecek, ancak kaynak israfına yol açmayacak biçimde planlanması gerekmektedir.

Kamu yatırımlarının, özel kesim yatırımlarını da dikkate alarak, öncelikli ve büyük ölçekli altyapı alanlarına yönlendirilmesine önem verilecektir.

İmalat sanayiinin tarım ve hizmet sektörleriyle bütünleşmesinin güçlendirilmesi sağlanarak rekabet gücünün artırılmasına destek verilecektir.

Geri dönüşüm ve toplama-ayırmaya konu atıkların değerlendirilerek ekonomiye kazandırılması sağlanacaktır.

Rekabet gücünü ve istihdamı artırma hedefi doğrultusunda KOBİ'lerin desteklenmesine devam edilecek, KOBİ'lerin markalaşmaları, kurumsallaşmaları, yenilikçi iş modelleri geliştirmeleri desteklenecek ve uluslararası ihracat pazarlarına erişimleri kolaylaştırılacaktır.

KOBİ'lerin krediye kolay erişimini sağlamaya yönelik finansal araçların daha etkin kullanılmasını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

3.2.2. Kamu Maliye Politikası

Maliye politikası, Programda öngörülen gelir, harcama ve borç stoku büyüklükleri gözetilerek; yurt içi tasarrufların artırılması fiyat istikrarının sağlanması ve özel sektör öncülüğünde büyüme kapasitesinin yukarılara taşınmasına yardımcı olacak şekilde uygulanacaktır. Kamu tüketimi ve cari transferlerin denetim altına alınması yoluyla kamu yatırımlarına daha fazla kaynak ayrılabilir ve borç stoğunun küçültülmesi sağlanabilecektir. Harcama programları özelde büyümeyi destekleyecek kamu altyapı

yatırımlarında, teşviklerde, eğitim ile sağlık alanlarında ve bölgesel kalkınmada kullanılacak biçimde önceliklendirilecektir.

Maliye politikasının uygulanmasında mali disiplinden taviz verilmeyecektir. Bu kapsamda, mali sonuç doğuracak düzenlemelerin yapılmasında kısa, orta ve uzun dönem etkilerin dikkate alınması esas olacaktır.

Merkezi Devlet Yönetimi ve Sosyal Güvenlik Kurumları ile Yerel Yönetimleri de kapsayacak şekilde diğer tüm bağlı kurum ve kuruluşları ile bütçe dışı fonları da kapsayan bütünlüklü bir Mali Yönetim Yasası çıkarılacaktır.

Devletin iç kontrol ortamlarını yeniden yapılandırması ve özellikle kamu sektörü kontrol sistemlerini uluslararası standartlar ve AB uygulamaları doğrultusunda güncellenebilmesi amacıyla Kamu İç Mali Kontrol Yasası çıkarılacaktır.

Kamu kurum ve kuruluşları arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması amacıyla kamu kurum ve şirketlerinde toplu iş sözleşmeleri ile kamudan yüksek olarak belirlenen ihtiyat sandığı kesintileri kamu ile eşitlenecektir.

Gelir dağılımındaki adaletsizliğin ortadan kaldırılması, sosyal adalet ve iş verimliliğinin artırılması esas olacaktır. Çalışma disiplininin sağlanması amacıyla ek mesai sistemi yeniden düzenlenerek vardiyalı çalışma sistemine geçilecektir.

20/2016 sayılı Kamu İhale Yasası ile şeffaflık, hesap verilebilirlik ve kaynakların etkin ve verimli kullanılmasının tüm kamu kurumları için yürütülmesi sağlanacaktır.

Fonların bütçe gelirlerine dahiliyeti ve kamu kaynaklarının tek merkezden, verimli ve etkin kullanılması sağlanacaktır.

Devlet borçlanma senedi, bono ile tahvil çıkarılması özellikle iç borçların çevrilebilmesi ve küçültülmesi yönüyle değerlendirilecektir.

3.2.2.1. Kamu Harcama Politikası

Kamu kurumları, yıllık bütçede tahsis edilen ödenekleri, belirlenen politika ve öncelikler doğrultusunda, etkili ve verimli bir şekilde kullanmaları prensibiyle hareket edeceklerdir. Bu çerçevede;

Kamunun tamamını kapsayacak ve bütçenin kapsamını genişletecek, uluslararası bütçe, muhasebe ve denetim standartlarına uygun bir kamu mali yönetim sistemi oluşturulacak ve uygulamaya konacaktır.

Harcama programları verimlilik artışı sağlamak amacıyla gözden geçirilecek ve başta hizmet alımları olmak üzere kamu harcamalarına ilişkin karar alma sürecinde fayda-maliyet analizlerinden yararlanılacaktır.

Sosyal güvenlik sisteminin mali sürdürülebilirliği üzerinde olumsuz yansımaları olabilecek uygulamalardan kaçınılacaktır. Sistemde uzun dönemli aktüeryal dengeleri gözetilerek mali açığının milli gelire oranı azaltılacaktır.

Yerel yönetimler, tahsis edilen kaynakların daha etkili ve verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla idari ve mali yönden yeniden yapılandırılacaktır.

Sağlık hizmetlerinde kalite, etkinlik ve verimliliği sağlamak, kişilerin hizmete erişimini kolaylaştırmak amacıyla sağlıkta dönüşüm programı uygulamaya konulacaktır. Sağlık hizmetlerinin kalitesinden ödün vermeksizin, ilaç, tıbbi cihaz ve tedavi harcamalarında gereksiz kullanım önlenerek sağlık harcamaları daha akılcı hale getirilecektir.

Verimliliği ve sosyal politikaları dikkate alan bir tarım strateji belgesi hazırlanmış olup, tarımsal destekler için bütçeden ayrılan pay bu belge çerçevesinde dağıtılacaktır.

Sosyal harcamalar azami faydayı sağlayacak şekilde sosyal hedef ve önceliklere göre yeniden düzenlenecektir. Sosyal amaçlı programların etkileri ve faydaları değerlendirilecek, bu alanda kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki eşgüdüm geliştirilecek ve mükerrerlikler önlenecektir.

3.2.2.2. Kamu Yatırım Politikası

Kamu yatırım politikasının temel amacı, öncelikli sosyal ihtiyaçları gidermek ve üretken faaliyetleri destekleyecek nitelikteki altyapıyı geliştirmektir. Bu çerçevede;

Kamu yatırımlarının belirlenen önceliklere göre büyümeye, bölgelerin gelişme potansiyellerini harekete geçirmeye, istihdamı ve ülke refahını artırmaya katkısının azami seviyeye çıkarılması doğrultusunda, gerçekleştirilmesi ve mevcut sermaye stokunun etkin kullanılması hedeflenecektir.

Eğitim, sağlık, teknolojik araştırma, ulaştırma, ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesine yönelik altyapı yatırımlarına öncelik verilecektir.

Kamu altyapı yatırımlarında özel sektörün katılımını sağlayan (yap işlet devret, kamu özel işbirliği gibi) modeller geliştirilecektir. Kamu ve özel kesim yatırımları birbirlerini tamamlayacak şekilde bütünleştirici bir bakış açısı ile ele alınacak, kamu yatırımları ise, özel sektör tarafından gerçekleştirilemeyecek ekonomik ve sosyal altyapı alanlarında yoğunlaştırılacaktır.

3.2.2.3. Kamu Gelir Politikası

Adil, etkin ve kayıt dışını en aza indirecek bir vergi sistemi oluşturma hedefi doğrultusunda, kamu gelir politikası; istihdamı ve yatırımları teşvik edecek, yurtiçi tasarrufları artıracak, gelir dağılımını iyileştirici, sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayan ve ekonomiye rekabet gücü kazandıracak şekilde yürütülecektir. Bu kapsamda;

Kayıt dışılıkla mücadele bir ‘devlet politikası’ olarak ele alınacak ve ‘toplumsal mutabakat’ içinde çözülecektir.

Gelir ve Vergi Dairesi’nin otomasyonunun geliştirilerek e-beyanname ve bankalar aracılığıyla ödeme yapılmasının sağlanması ile personelin daha fazla inceleme ve denetim konularında yoğunlaştırılması dolayısıyla vergi gelirlerinde artış sağlanacaktır.

Vergi politikalarının uygulanmasında istikrar; vergilendirmede öngörülebilirlik esas olacaktır. Ekonominin rekabet gücünü artırıcı üretim yapısının oluşturulmasına, yabancı yatırımların ülkeye girişinin kolaylaştırılmasına ve Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik, yüksek katma değerli ürünlerin geliştirilmesini destekleyen politikalar uygulanacaktır.

Vergi mevzuatının sadeleştirilmesi ve günümüzün ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırılmasına, mükellef güvenini ve haklarını artırmayı gözeten bir anlayışla ele alınmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir.

Gelir politikalarının sosyal ve ekonomik etkilerinin daha sağlıklı bir şekilde analiz edilebilmesi amacıyla istisna, muafiyet ve indirimler ile ayrılan paylar teşvik sistemi içerisinde değerlendirilerek vergi sistemi sadeleştirilecektir. Haksız rekabetin önlenmesi ile ekonomide rekabet gücünün ve kamu gelirlerinin artırılması amacıyla kayıt dışılık ile etkin bir şekilde mücadele edilecektir. Bu amaçla; denetim kapasitesi artırılacak ve etkinleştirilecek, idarelerin uygulama kapasitesi ve bilişim altyapısı geliştirilerek kurumlar arası işbirliği ile veri paylaşımı artırılacak, kaçakçılıkla mücadele ve toplumsal farkındalık yaygınlaştırılacaktır.

Vergiye uyumun artırılması ve vergi tabanının genişletilmesine yönelik çalışmalara devam edilecektir.

Motorlu araçların seyrüsefer ruhsat harçları ile ilgili mevcut uygulamanın değiştirilmesine yönelik yeni bir sistem çalışması yapılacaktır.

Sosyal Sigortalar Dairesi'nin, İhtiyat Sandığı Dairesi ile Gelir ve Vergi Dairesinin takipteki alacaklarına ilişkin tahsil kapasitesini artıracak ve tahsilat sürecinin hızlandırılacak önlemler alınacaktır.

Belediyelerin özkaynak gelirlerinin artırılmasına yönelik düzenlemeler hayata geçirilecektir. Kamu taşınmazlarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılması ve ekonomiye kazandırılması için gerekli tedbirler alınacaktır.

Bireysel ve kurumsal tasarruflar teşvik edilecek, sermaye birikimi özendirilecektir.

3.2.2.4. Kamu Borçlanma Politikası

Kamu borç yönetiminin temel hedefi, finansman ihtiyacının orta ve uzun vadede mümkün olan en uygun maliyetle karşılanmasıdır. Bu hedef çerçevesinde;

Borçlanmanın, şeffaflık ve kamuoyunu bilgilendirme ilkesi çerçevesinde, ülkenin kalkınma hedefleri dikkate alınarak, borç portföyünün maruz kaldığı likidite, faiz ve kur risklerinin kontrol edilmesi amacıyla stratejik ölçütlere dayalı borçlanma politikalarının uygulanmasına, piyasalarda güven ve istikrarı koruyarak ve makro ekonomik dengeleri gözeterek yapılmasına özen gösterilecek ve borçlanmada ortalama vadenin piyasa koşullarının elverdiği ölçüde uzatılması, ağırlıklı olarak Türk Lirası cinsinden ve sabit faizli enstrümanlarla yapılması uygulanacak politikaların temel unsurları olacaktır.

İç borçlanma ve faiz yükünü sürdürülebilir kılmak amacıyla bütçede faiz dışı fazla yaratılması ve bütçenin faiz ödeyecek bir yapıya kavuşturulması hedeflenmektedir.

3.2.2.5. Kamu Mali Yönetimi ve Denetim

Kamuda mali yönetim ve denetim anlayışının, tüm unsurlarıyla hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda;

Kamu idarelerinde, iç kontrol sisteminin sağlıklı bir şekilde işletilmesine özen gösterilirken, iç ve dış denetimin etkin ve koordineli bir şekilde çalışması sağlanacaktır.

Kamu mali yönetiminin insani kaynak altyapısı nitelik ve nicelik olarak güçlendirilecektir.

Sayıştay'ın uygulama altyapısı güçlendirilerek kamuda etkin bir dış denetim sağlanırken denetim faaliyetleri güçlendirilerek yaygınlaştırılacaktır.

Kamu idarelerine kaynak tahsis sürecinde performans programlarının dikkate alınmasına özen gösterilecektir.

3.2.3 Ödemeler Dengesi

İhracatın teşvik edilmesi ve desteklenmesi uygulamalarına devam edilecek, ihracat destekleri, dış talebe uygun nitelik ve nicelikteki yüksek katma değerli ürünleri destekleyecek çerçevede yapılandırılacaktır.

İhracatçıların piyasalardaki olumsuzluklardan zarar görmemesine yönelik uygulamalara devam edilecek, yeni pazarlara erişimi kolaylaştırma politikaları sürdürülecektir.

Yurt içinde üretilen ürünlerin de tercih edilmesi için tüketicilerin bilgi ve farkındalık düzeyi artırılacaktır.

Uluslararası doğrudan yatırımları artırmak ve rekabetçiliği sağlamak için piyasaların ve rekabet ortamının iyi işlemesi, iş ve yatırım ortamının cazip ve öngörülebilir hale gelmesi sağlanacaktır.

İhracata yönelik üretim yapan firmaların üretim kapasitelerinin artırılmasına yönelik yatırımlar desteklenecektir.

KOBİ'lerin yüksek katma değerli ürünlerin ihracatının artırılmasına yönlendirilmesi sağlanacaktır.

İthal ürünlerin teknik düzenlemelere uygun ve güvenli olmasını sağlamak için denetim sisteminin etkinliği artırılacaktır.

Turizm sektöründe hizmet kalitesini artıran, pazarlama kanallarını çeşitlendirerek üst gelir gruplarını da hedef alan turizm çeşitlerini öne çıkaran politikalar değerlendirilecektir.

Cittaslow (sakin şehir), eko turizm, sağlık turizmi, kongre turizmi vs. gibi alternatif turizm türlerinin gelişimi desteklenecek, turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılmasına yönelik politikalar uygulanacaktır.

Yeni destinasyonların açılması yönündeki çalışmalar da dikkate alınarak, charter seferlere yönelik teşvik destekleri daha etkin ve verimli olacak şekilde gözden geçirilerek sürdürülecektir.

Yükseköğretimde öğrenci sayısının ve öğretim kalitesinin artırılması çalışmaları ve üniversitelerimizin uluslararası alanda akreditasyonlarına yönelik etkinlikler desteklenecektir.

Üniversitelerin öğretim kalitesinin artırılması için bilimsel, akademik, araştırma ve geliştirmeye yönelik çalışmalar proje bazında desteklenecektir. Ar – Ge projelerine ise daha fazla destek verilmesi için finansman olanakları yaratılacaktır.

4. PROGRAM DÖNEMİ GELİŞMELERİ

4.1. REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI

4.1.1. İş Ortamının İyileştirilmesi

İş ortamının rekabetçi bir yapıya kavuşturularak iyileştirilmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

İş ortamını iyileştirmek finansal kaynaklara kolay erişim, ürün ve girdi piyasalarında etkinlik, gelişmiş fiziki altyapı ve kamu hizmeti sunumu sağlanacaktır.

Ürün ve girdi piyasalarının etkinliğinin artırılması amacıyla; haksız rekabetin önlenmesine, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunmasına, iş gücü eğitim seviyesinin yükseltilmesine, Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesine ve girdi maliyetlerinin düşürülmesine önem verilecektir.

Yatırımların ve ihracatın artırılmasına, KOBİ'lerin, yeni girişimcilerin, esnaf ve sanatkârların rekabet güçlerinin geliştirilmesine yönelik destek unsurlarının etkinliği artırılarak yaygınlaştırılacaktır.

Yatırımcılara ve işletmelere yönelik kamu hizmetlerinin sunumunda etkinlik sağlamak üzere; saydam ve objektif kurallar getirilecek, izin, onay ve işlemlerle ilgili bürokrasi azaltılacak, bilgi ve iletişim teknolojilerinden azami ölçüde faydalanılacak, mevcut potansiyellerin etkin tanıtımı ve bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

KOBİ'lerin finansmana erişimlerinin artırılması amacıyla; sağlanan destekler etkinleştirilerek sürdürülecektir.

Teşvik uygulamalarında, kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon sağlanarak etkinlik artırılacaktır.

Gümrük ve Rüsumat Dairesi ile Gelir ve Vergi Dairesi altyapılarının geliştirilmesi ve işlemlerin kolaylaştırılması çalışmaları sürdürülecektir.

İşletmeler için enerji, ulaştırma, bilgi ve iletişim teknolojileri gibi fiziki altyapı imkanları iyileştirilecek, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri başta olmak üzere uygun yatırım yeri imkanı sağlanacaktır.

4.1.2. Ekonomide Kayıt Dışılığın Azaltılması

Haksız rekabetin önlenmesi, ekonomide rekabet gücünün ve kamu gelirlerinin artırılması amacıyla kayıt dışılıkla etkin bir şekilde mücadele edilecektir. Bu çerçevede;

Denetim kapasitesi artırılarak daha etkin hale getirilecek; idarelerin uygulama kapasitesi ve bilişim altyapısı geliştirilecek; kayıt dışılıkla mücadele kapsamında, kurumlar arası işbirliği ile veri paylaşımı artırılacak ve toplumsal farkındalık yaygınlaştırılacaktır.

Kayıt dışılıkla mücadelede toplumsal farkındalığı artırmak üzere sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğini öngören çalışmalara ağırlık verilecektir.

Başta vergi denetimi olmak üzere, kamu kurumlarının denetim ve uygulama kapasitesinin geliştirilmesine ağırlık verilerek insan kaynakları ve teknolojik altyapıları iyileştirilecektir.

Sosyal güvenlikle hak ve prim geliri kayıplarına yol açan kayıt dışılıkla etkin mücadele kapsamında, denetime, koordinasyona, bilişim altyapısına ve bilinçlendirme faaliyetlerine önem verilecektir.

Kayıt dışı istihdamla mücadele kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarından istihdama ilişkin yeni bilgi ve verilerin alınması suretiyle çapraz denetim faaliyetlerinin kapsamı genişletilerek etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.

4.1.3. Finansal Sistemin Geliştirilmesi

Finans sektöründe yasal altyapı geliştirilerek piyasalarda güven ve istikrar ortamı güçlendirilecektir. Bu çerçevede;

Bankaların güçlü bir sermaye yapısıyla çalışmasını sağlayacak araçlar güçlendirilirken finansal piyasaların daha etkin izlenmesi ve risk yönetiminin etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.

Finans sektörünün düzenleme ve denetimi, uluslararası standartlar gözetilerek geliştirilirken, sektördeki tüketici ve yatırımcı haklarını gözetilen şeffaf ve adil uygulamalar güçlendirilecektir.

Reel sektörün, özellikle KOBİ'lerin, finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla mali sistemden daha fazla yararlanması sağlanacaktır.

Finans kiralama, faktöring ve finansman şirketlerinin kuruluş, faaliyet ve çalışma esasları ile ilgili hususlar uluslararası standartlara uygun olarak Yasa ile düzenlenecektir.

39/2001 sayılı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Bankalar Yasası, 32/2009 sayılı Tasarruf Mevduatı Sigorta ve Finansal İstikrar Fonu Yasası ile 4/2008 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Yasası'nda AB normları ve uluslararası standartlar çerçevesinde değişiklikler yapılacaktır.

4.1.4. Enerji Altyapısının Geliştirilmesi

Enerji politikasının temel amacı; artan nüfusun ve büyüyen ekonominin ihtiyaç duyacağı enerjinin, sürekli, kaliteli, güvenli ve çevresel etkilerin en düşük düzeyde tutulacak bir şekilde asgari maliyetle karşılanmasıdır. Bu çerçevede;

Elektrik enerjisi arz güvenliğinin sağlanması ve elektrik üretim, iletim ve dağıtım yatırımlarının arz-talep projeksiyonları çerçevesinde gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

Elektrik arzında sağlıklı bir kaynak çeşitliliği yaratmak ve arz güvenliğini artırmak amacıyla alternatif enerji kaynaklarının üretime dahil edilmesi yönünde çalışmalar hızlandırılacaktır.

Elektrik enerjisi üretiminde ülke koşulları, ilgili mevzuat ve AB kuralları dikkate alınarak ve bu konuda gerekli fizibilite çalışması yapılarak yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artırılması için gerekli tedbirler alınacak ve elektrik üretiminde yenilenebilir enerji payının artırılmasına çalışılacaktır.

Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımında kayıp/kaçakların asgari seviyeye indirilmesi sağlanacaktır.

4.1.5. Ar-Ge Çalışmalarının Yaygınlaştırılması

Ar-Ge çalışmalarına ve bu çalışma sonuçlarının ürüne dönüşmesine yönelik çalışmalar desteklenecektir. Bu çerçevede;

Devletin Ar-Ge destek programlarına ayırdığı kaynaklar artırılabacaktır.

Üniversitelerin, araştırma enstitülerinin ve diğer kurum ve kuruluşların araştırma altyapısı öncelikli alanlar temel alınarak geliştirilecektir.

Toplumda bilim ve teknoloji bilinci, nitelikli araştırmacı sayısı artırılacak ve araştırma altyapısı geliştirilecektir.

Üniversiteler, özel sektör ve kamu kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmeye yönelik çalışmalar desteklenecektir.

5. SEKTÖREL İLKE VE POLİTİKALAR

5.1. Tarım

Kaliteli üretimde etkin ve verimli tarım uygulamalarına sahip, izlenebilirliğin sağlandığı, sürdürülebilir ve rekabet edebilir, ölçek ve pazar sorunlarını aşmış, gıda güvenliği ve güvenilirliğinin sağlandığı, uzmanlaşmanın yerleştiği kırsal kalkınma odaklı bir tarım sektörü oluşturmak temel amaçtır. Bu çerçevede;

Orta ve uzun vadeli tarım politikalarını oluşturan, tarımsal üretim ve arz güvenliği, gıda güvenilirliği, bitki ve hayvan sağlığı ile hayvan refahını sağlayan, su kaynaklarını dikkate alan, kırsal alanlarda ekonomik faaliyetleri çeşitlendiren, yaşam standartlarını artıran, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğe sahip, hizmet kalitesi yüksek kurumsal yapıyı oluşturan bir "Tarım Master Planı" hazırlanacak ve uygulamaya konulacaktır.

Tarım ve Kırsal Kalkınma destek politikaları bütçe sınırları dikkate alınarak hazırlanacak ve önceden ilan edilecektir.

Oluşturulacak politikaların sağlıklı bir zemine inşa edilmesi için Entegre Kayıt Sistemi oluşturulacak ve tarımsal destekler Entegre Kayıt Sistemi'ne göre verilecektir.

Sertifikalı tohum üretimi için yeni Tohumculuk Yasası çıkartılacaktır.

Süt üreticilerinin ürettiği süt üzerinden verilen mevcut destekler küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekleyecek şekilde düzenlenecek, süt fiyatının piyasa koşullarında oluşması yönünde çalışmalar yapılacak ve piyasa koşullarını bozmayacak şekilde destekler şekillendirilecektir.

Üretilen sütün kalitesini artırmaya yönelik olarak, soğuk zincirdeki süt miktarını artırmak veya üreticilerin soğutma tanklarında ürettikleri sütü soğutarak pazarlanması sürecine geçilecektir.

Hellim üretimi ve ticaretinin AB standartlarında yapılması ve hellimin coğrafi işaret tescilinde belirlenen kurallara uygunluğunun sağlanması amacıyla KKTC süt sektörü ve hellim ticaretine ilişkin olarak hazırlanan eylem planı kapsamında süt ürünlerine yönelik atılması öngörülen adımlar hayata geçirilecektir.

Hellimin AB tarafından coğrafi olarak tescili için özellikle küçükbaş hayvan sütünün artırılması sağlanacaktır.

Hayvan hastalıklarıyla mücadelede çok yıllık ulusal program oluşturulması, sığır, koyun ve keçi işletmelerinin belirli hayvan hastalıkları yönünden sağlık ve/veya arılık statülerinin belirlenmesi, enfekte işletmelere eradikasyon programları uygulanarak arılık statüsü kazandırılacaktır.

Hayvan ve insan sağlığını etkileyen, ekonomik kayıplara neden olan ve hayvansal ürünlerin ticaretine sınırlama getiren hayvan hastalıkları için mücadele yapılacaktır.

Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında üretici kümelenmeleri desteklenecektir.

Tarım sektörü müdahale kurumlarının piyasadaki rolleri gözden geçirilerek, çalışma prensiplerinin ve uyguladıkları fiyat politikalarının esnek ve görev zararlarını minimize edecek şekilde yeniden kurgulanması sağlanacaktır.

56/2014 sayılı Genel Gıda ve Yem Yasası'nın öngördüğü Risk Değerlendirme Kurulu oluşturulacak ve Yasa'nın öngördüğü tüzükler çıkarılarak acilen hayata geçirilecektir. Gıda ve yem güvenliği konuları tek otorite olarak Tarım Bakanlığı bünyesinde toplanırken bağımsız çalışabilecek bir denetim ve kontrol sistemi etkin kılınacak ve aynı zamanda yetki karmaşasına son verecek bir idari yapı kurulacaktır.

Balıkçı barınakları geliştirilecek ve balıkçı kayıt sistemine kayıtlı olan balıkçıların ortak girişimleri desteklenecektir.

Ülkenin sahip olduğu arıcılık potansiyeli değerlendirilecek ve arıcılıkla ilgili en önemli sorunlar olan verimlilik, nitelik ve uluslararası standartlara uygun üretim konularında destek sürdürülecektir. Bu konulardaki projeler ilgili sivil toplum kuruluşları ile uyum içerisinde sürdürülecektir.

5.2. Sanayi

Uluslararası standartlara uygun, yurtdışı piyasalarda kalite ve fiyat açısından rekabet edebilen, katma değeri yüksek ürünler üreten, tüketici güvenliğinin esas alındığı yeni teknolojilerin

kullanıldığı, ihracata dönük, çevreye karşı duyarlı bir sektörün oluşturulması temel amaçtır. Bu çerçevede;

Sanayi işletmelerinin bilgilerinin ve kullanım kapasitesinin tespiti, ekonomik faaliyetlerinin uluslararası standartlarda sınıflandırılması ve sektörün mevcut durumunun tespit edilerek Sanayi Envanteri tamamlanması sağlanacaktır.

Sanayi Sicil Belgesi, Yıllık İşletme Belgesi, Kapasite Raporu ve Yerli Üretim Belgesi gibi belgelerin düzenlenebilmesini sağlayacak yasal mevzuat hazırlanacaktır.

KOBİ Geliştirme Merkezi (KOBİGEM) tarafından KOBİ Stratejisi Belgesi hazırlanacak ve bu belgenin yürürlüğe girmesi ve ulusal politika haline getirilmesi sağlanacaktır

Sanayi Strateji Belgesinin yürürlüğe girmesi ve ulusal politika haline getirilmesi sağlanacaktır.

Üniversiteler ile kamu ve özel araştırma kurumlarındaki bilim ve teknoloji alt yapısından işletmelerin yararlanmasını sağlamak, sanayi ve üniversite işbirliğini kuvvetlendirmek, sanayide, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi için çalışmalar başlatılacaktır.

Çoğunlukla küçük işletmelerden oluşan sanayi işletmelerinin teknolojik üretim altyapılarının geliştirilmesine katkı yapacak Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) ve Teknopark Merkezlerinin açılmaları desteklenecek ve bu alanda mevcut mevzuat revize edilerek teknopark yasası yenilenecektir.

Ürünlerin uluslararası kalite ve standartlara uygun olarak üretilmesi sağlanırken, markalaşma desteklenecektir. İşletmelerin ürün kalite belgesi almaları yönünde desteklenmesi sağlanacaktır.

Finansal destek programlarının tümünde belirli bir kalite, marka ve standarta sahip ürünlere öncelik verilecektir. Ayrıca, Türk Patent Enstitüsü ile işbirliği yapılarak patent ve tescil işlemlerine ilişkin mevzuat düzenlenecektir.

TSE tarafından yayınlanmış standartlara erişim sağlanması ve ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğü olan yerel ve kültürel ürünlerin tespiti yapılarak coğrafi tescilin yapılması sağlanacak ve böylece ülkesel marka oluşturma potansiyelimiz hayata geçirilecektir.

İşletmelerin enerji maliyetinin azaltılması amacı ile enerji tasarrufu faaliyetleri ve yenilenebilir enerji kaynakları kullanımı desteklenecektir.

Çoğunlukla küçük işletmelerden oluşan sanayi sektörümüzün yatay veya dikey kümelenme yöntemleri ile üretim ve satış kabiliyetleri genişletilecektir.

KOBİ'lerin rekabet edebilirliğini artırmaya yönelik, KOBİ Geliştirme Merkezi (KOBİGEM) koordinasyonunda yürütülen sanayi destek programlarına devam edilecektir.

5.2.1. Taşocakçılığı

Çevreye uyumlu, çevresel etkilerin en aza indirildiği, sürdürülebilir madencilik ve taşocakçılığının oluşturulmasını sağlayacak yasal mevzuat, hazırlanacaktır.

Yeni taşocağı açılmasına ve mevcut taş ocaklarının büyütülmesine izin vermeyen, basamak sisteminde teraslama yöntemiyle çalışılmasını sağlayan, denetim sistemi yasal mevzuat temelinde etkinleştirilen ve iş güvenliğinin sağlandığı bir Taşocakçılığı Yönetim Stratejisi hazırlanacaktır.

Maden arama, işletme ve ruhsatlandırma çalışmalarını güncel şartlara göre güncelleyen yeni Maden ve Taşocakçılığı Yasası hazırlanacaktır.

İşletilmiş ve işletilmekte olan Maden ve Endüstriyel Hammaddeler ile ilgili Doğal Kaynak Haritası hazırlanacaktır.

5.2.2.Enerji

Ülkemizde gelişmeye bağlı olarak talebi devamlı artan; toplumsal hayatın ve ekonomik kalkınmanın devamlılığı için gerekli olan elektrik enerjisinin sürekli, kaliteli, verimli, güvenilir, çevreye duyarlı ve en makul maliyetle tüketicilere sunulması hedeflenmektedir. Bu amaçla;

Ülkedeki elektrik üretim, iletim dağıtım ve tahsilat işletmecisi olan KIB-TEK, etkinlik, verimlilik, şeffaflık, hesap verebilirlik temelinde, benzer çağdaş küçük ada örnekleri ve Güney Kıbrıs'taki yapı göz önüne alınarak, enerji arz güvenliğini, sürdürülebilirliğini, verimli, kaliteli ve makul fiyatlarla elektrik üretilip, iletilip, dağıtım tahsilatını düzenli yapacak şekilde fonksiyonları birbirinden ayrılmak suretiyle yeniden yapılandırılacaktır.

Elektrik arzında sağlıklı bir kaynak çeşitliliği yaratmak ve arz güvenliğini artırmak amacıyla alternatif enerji kaynaklarının üretime dahil edilmesi yönünde çalışmalar hızlandırılacaktır. Bu noktada ithal fosil yakıtlara bağımlılığın azaltılması önem arz etmektedir. Dolayısı ile başta güneş ve rüzgar olmak üzere doğal kaynaklara yönelinecektir.

Yenilenebilir enerji alanlarında, ülke koşulları, ilgili enerji sektörünün geliştirilebilmesi amacıyla teşvik sistemi oluşturulacak ve elektrik enerjisi üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artırılması için gerekli tedbirler alınacaktır. Bu bağlamda Yenilenebilir Enerji Yasası ve tüzükleri gözden geçirilecektir.

Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımında kayıp/kaçakların asgari seviyeye indirilmesindeki kayda değer gelişmelerin daha ileriye götürülmesi için çalışmalara devam edilecektir.

Ülkemiz enerji verimliliğinin takibine yönelik olarak tüm sektörleri içeren veri toplama ve değerlendirme altyapısı oluşturulacaktır.

Uzun vadede Doğu Akdeniz'de bulunan gaz rezervlerinden veya başka kaynaklardan faydalanılarak daha ekonomik olması halinde elektrik üretimini doğal gaza dönüştürme olanakları araştırılacaktır.

KKTC elektrik şebekesinin, Türkiye Cumhuriyeti elektrik şebekesi ile denizaltı kablosu ve Güney Kıbrıs elektrik şebekesi ile enterkonnekte çalışmalarına hız verilecek ve hukuki altyapı oluşturulacaktır.

Enerji Verimliliği Yasası ve alt mevzuatları kısa süre içerisinde çıkarılacaktır. Enerji verimliliği ile ilgili uluslararası sertifikaların ülkemizde de düzenlenmesini sağlayacak mevzuat hazırlanacaktır.

Ülkemiz şartlarına uygun enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynakları alanlarındaki ürünlerin araştırılmasına yönelik Ar-Ge çalışmaları desteklenecektir. Ayrıca, bina ısı yalıtım standartları ve enerji performans kriterleri belirlenecektir.

Ülkenin enerji planlamasının yapılması, enerji kaynaklarından en verimli şekilde (en düşük maliyette, çevreye duyarlı olarak ve toplumun hayat standartlarını göz önünde bulundurarak) enerji üretilmesi ve kullanılması için politika, vizyon, uzun vadeli strateji ve uygulamalar yanında enerji sektörünün düzenlenmesi ve denetimi amacıyla Enerji Dairesi kurulacaktır

KKTC'ye ithal edilen akaryakıtın ithalinden tüketimine kadar geçen her safhada denetim alt yapısı geliştirilecek ve KKTC'ye ithal edilen yakıtların kalite kontrolünün daha etkin yapılması sağlanacaktır.

Kıb-Tek'in fonksiyonlarına göre ayrıştırılmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılacak ve dağıtım sistemi kamu-özel işbirliği çerçevesinde yeniden yapılandırılacaktır.

5.2.3. Su

Ekonomi ve kalkınmayla doğrudan ilişkili olan su kaynaklarının doğru ve etkili kullanımı oldukça önemli bir konudur. Hem üretimde hem de tüketimde su kaynaklarının bilinçli kullanılması için toplumsal farkındalık yaratılması, su gibi önemli bir konuda tüm tarafların işbirliği içinde politikalar geliştirmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla;

Ülkemizde su kaynaklarını korumak, geliştirmek, sürdürülebilir su kullanımını sağlayarak yeraltı su kalitesini artırmak ve ileride küresel ısınma sebebiyle yaşanacak kuraklık etkisini azaltmak amacıyla su sektörüne yönelik planlama, yönetim ve denetim kabiliyetlerini geliştirecek strateji ve planlar hazırlanarak, yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Ülkemizde yer alan su potansiyelinin belirlenebilmesi için Su Kaynakları Envanteri hazırlanacaktır. Ayrıca, akiferlerdeki yeraltı suyu çekiminin, sürdürülebilir su kaynakları yönetimi çerçevesinde yapılmasını sağlayacak Su Havzaları Yönetim Planı hazırlanacaktır.

Su Dairesi ülkedeki su kaynaklarını etkin verimli ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını yönetip denetleyecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nden temin edilen suyun işletilmesi ve ihtiyaç duyulacak diğeryatırımların gerçekleştirilmesi için içme suyu ve tarımda kullanılacak su olmak üzere iki ayrı başlıkta Ülkeye en faydalı yöntemler tüm paydaşların katılımıyla geliştirilecektir.

Türkiye'den borularla su getirilmesi projesi, atık suların yeniden kullanımının sağlanması sayesinde su kaynaklarımız çeşitlenecek, suyun dağıtımında ve kullanımındaki modern yöntemler sayesinde de su sarfıyatı önemli ölçüde azalacaktır. Bunun sonucunda, yer altı su kaynaklarının yükü azalırken, aşırı çekim sonlanacak, akiferlerdeki su miktarı ve kalitesinin artması sağlanacaktır.

Yeni bir organizasyon ve uluslararası normlarda yönetim ve denetim hizmetlerini içerecek şekilde atık su planlaması yapılacaktır. Böylece mevcut arıtma tesislerinin kapasiteleri büyütülecek, daha iyi kalitede arıtma yapmaları sağlanacak ve arıtılan sular tarımsal amaçlı sulamada kullanılacaktır. Bununla birlikte, Türkiye'den gelen suyun bir kısmı tarımsal sulama amaçlı olarak kullanılacağından tarım sektörünün gelişimi sağlanacaktır. Suyun tarımsal alanda sürdürülebilir kullanımının sağlanması amacıyla bölgesel sulama projeleri geliştirilecektir. Atık suların ve yağmur sularının yeniden kullanılması sağlanacaktır.

5.3. İnşaat

Fiziki sermayesi ve insan kaynakları gelişmiş, çevreye duyarlı, teknolojiyi yakından takip eden, yüksek hizmet kalitesiyle, rekabet edebilen bir sektör oluşturmak esas amaçtır. Bu çerçevede;

KKTC'nin depremsellik çalışmasının yapılabilmesi amacıyla, yapılan her türlü inşaat zemininin jeolojik olarak incelenmesine imkan yaratacak (depremsellik ve heyelan durumu, suyun drenajı, tabakaların geçirgenliği v.b) gerekli teknik donanım sağlanacaktır.

İnşaatlarda proje aşamasında zemin etüdü analizleri temin edilecektir. Yapılaşmaya müsait olmayan alanların önceden belirlenerek, depremsellik haritasının oluşturulması ve doğal afetlerle ilgili mevzuatın iyileştirilmesi çalışmaları yapılacaktır.

Belirlenecek konut politikaları, Ülkesel Fiziki Plan ve, kentsel/bölgesel planlarla uyum içinde yürütülecektir. Konut politikaları, konut ihtiyacını karşılarken konut çevresi ve yaşayanların sosyo-ekonomik sorunlarının çözülmesini de kapsayacak düzeye getirilecektir.

Sektördeki imar izinlerinin ve emirnamelerin ülkesel fiziki plan çerçevesinde belirlenerek hangi yıllar boyunca ve ne kadar bir kapasiteye ulaşınca kadar bölgelerin genişletilebileceğinin ilan edilmesi yoluyla piyasada öngörülebilirlik yaratılacaktır.

Tapu devri, inşaat izni ve/veya onayı alma mekanizmaları yeniden gözden geçirilecek, işlemlerin daha hızlı yapılabilmesini sağlamak için sistem, teknoloji kullanımı ve insan kaynakları açısından güçlendirilecektir.

KKTC'de üretilen inşaat malzemesi ürünlerinde uluslararası standartlara uygunluk koşulu getirilerek her türlü yapı malzemesi kullanımının denetlenmesi sağlanacaktır. Yerel inşaat malzemesi üretimi ve kullanılması desteklenecektir.

Gerek KKTC'de üretilen ve gerekse çeşitli ülkelerden ithal edilen inşaat malzemelerinde, düzenli kalite kontrolü yapacak ve standardizasyonu gerçekleştirecek sistem kurulacaktır.

İnşaat yapım aşamalarında, işçi sağlığı ve iş güvenliği sağlanması yönünde gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılacaktır.

İnşaat sektörüne vasıflı eleman ve sanatkar yetiştirmek için, inşaat alanındaki mesleki-teknik eğitime önem verilecek ve sektörde halen hizmet verenlerin sınıflandırılıp karnelendirilmesi veya hizmet içi eğitime tabi tutulması sağlanacaktır.

Kayıtdışı müteahhitlerin kayıt altına alınması amacıyla İnşaat Encümeninin denetimlerini daha sağlıklı yapabilmesi için yasal mevzuat altyapısı geliştirilecek ve yaptırım gücü artırılabilecektir. İnşaat Müteahhitliğiyle ilgili kriter, standart ve uygulanacak yaptırımlar konusunda mevzuat ve yasal düzenlemelerin yapılabilmesi için ilgili kurum, kuruluşlar ve meslek örgütleri ile birlikte gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Kamu ve özel sektöre ait inşaat yatırımları ve yapılaşma etkinlikleri, çevrenin korunması ilkeleriyle ve imar kurallarına uyumlu bir şekilde gerçekleştirilecek, izinsiz yapılaşma önlenerek ve yapı güvenliği geliştirilecektir. Bu çerçevede, izinsiz inşaatlara cezai yaptırımlar uygulanmasına yönelik denetimler etkinleştirilecektir.

Modern inşaat teknolojileri kullanımları yaygınlaştırılarak, binaların bakım-onarım maliyetleri düşürülecek, ayrıca inşaatlarda izolasyon konusuna önem verilerek, ısıtma ve soğutmada enerji tasarrufu sağlanacaktır.

Ülke genelinde kullanılacak ve tüm paydaşlar tarafından kabul görececek birim fiyatlar ile birim fiyat analizlerinin yapılacak standardizasyon ve formülasyon çalışmalarının tamamlanması sağlanacaktır.

Günümüzde atıl durumda kalmış yarım inşaat veya bitmiş ve satılmamış konutların belli bir plan ve program çerçevesinde ekonomiye kazandırılması çalışmaları yapılacaktır.

KKTC’de yapılmakta olan veya yapılacak olan alt yapı yatırımları, Güneydeki alt yapı sistemleri ile entegre olabilecek yönde planlanmalıdır. Bu bağlamda, karayolları, enerji üretimi ve iletim hatları, kanalizasyon ve arıtma sistemleri, gölet, çöp depolama ve benzer alt yapı inşaatlarının Adanın küçük ölçeği de dikkate alınarak daha verimli sonuçlar üretebilmesi ve olası bir anlaşma durumunda tasarruf yaratabilmesi açısından entegre ve iki tarafın sistemlerini tamamlayıcı bir içerikte ele alınması sağlanacaktır.

5.4. Ticaret

İşletmelerin ihracat kapasitesinin artırıldığı, girişimciliğin özendirildiği, sektörel standartların geliştirildiği ve rekabet ortamının sağlandığı bir sektör oluşturmak temel amaçtır. Bu çerçevede;

AB mevzuatına uyum çalışmaları çerçevesinde mevzuat hazırlama faaliyetlerine ve özellikle Türkiye ile ihracat potansiyeli olan ülkelere yönelik işbirliklerinin artırılması yönünde protokol çalışmalarına devam edilecektir.

Türkiye ve üçüncü ülkelerle kurumsal bazda ortak çalışmalar yürütülmesi faaliyetlerine devam edilecek ve özellikle Bölgelerarası Standardizasyon Birliği (BASB) ile İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) faaliyetleri takip edilecektir.

Dış ticaret açığının azaltılması amacıyla; ihracata yönelik mal ve hizmet üretimleri ile ihracatçıların tanıtım ve pazarlama faaliyetleri desteklenmeye devam edilecektir.

İhracatçıların örgütlenmesi ve ihracatın artırılmasına yönelik politikalara yardımcı olunması amacıyla Kıbrıs Türk İhracatçıları Meclisi'nin (KTİM) oluşturulması ve işlevsellik kazanması için çalışmalar yürütülecektir.

İthalat ve ihracat rejimleri yeniden gözden geçirilerek; bürokrasiyi azaltıcı, yerli üretimi destekleyici ve yatırımcıların ülkede yatırım yapmasını özendirici politikalar geliştirilecektir.

Dış ticaret işlemlerinin akıcılığının sağlanması ve dış ticaret istatistiklerinin daha sağlıklı derlenebilmesi amacıyla, dış ticarete risk esaslı kontrol sisteminin kurulması çalışmaları hızlandırılacak ve böylece verimlilik artırılacaktır.

Yeşil Hat Tüzüğü üzerinden yapılan ticaret hacminin artırılmasını öngören bir çalışma başlatılacaktır.

Ürün Güvenliği Yasası'nın tüzüklerinin tamamlanması, ilgili kurumların adapte olmaları ve alt yapı ile personel eksikliklerinin tamamlanması için çalışmalar yürütülecektir.

Yerli üretimin dış pazarda rekabet gücünü arttırmak için girdi maliyetlerinin (enerji, ulaşım, finans vb.) düşürülmesi yönünde çalışmalar yapılacaktır.

Tüketici haklarının korunmasında uluslararası normların uygulanması sağlanacak, bu bağlamda gerekli yasal düzenlemeler yapılacak ve alt yapı ile üst yapı eksiklikleri tespit edilerek yeniden yapılanmaya gidilecektir.

Fasıl 113 Şirketler Yasası'nın AB mevzuatına uyum çalışmaları tamamlanacaktır. Şirket kuruluş ve tescil işlemleri basitleştirilecek gerek yerel gerekse yabancı yatırımcıların KKTC'de kurumsallaşma işlemleri hızlandırılacaktır.

Şirketlerde tasfiyenin daha etkin ve hızlı bir şekilde yapılabilmesi için gerekli yasal ve idari önlemler alınacaktır.

Muhasebe ve Denetleme Standartlarının AB Standartlarına yükseltilmesini sağlamak amacıyla hazırlanan Muhasebe ve Denetim Meslek Mevzuatı yürürlüğe konacaktır.

Fasıl 268 Ticaret Markaları Yasası'nın AB mevzuatına uyum çalışmalarına başlanacaktır.

5.5. Turizm

Turizm Sektöründe, turizm potansiyelinin değerlendirildiği, ürün ve hizmetlerin çeşitlendirildiği, kalitenin yükseltildiği, yerel ürünlerin öne çıkarıldığı, uluslararası standartlarda kurumsallaşıldığı, uluslararası bir marka haline gelindiği, çevrenin korunması ve gelişmesinin sağlandığı, doğal kaynakların, tarihi mirasın ve kültürel dokunun duyarlılıkla ele alındığı, koruma kullanma dengesinin gözetildiği, sürdürülebilir büyüme ve istihdamın oluşturulduğu, bölgesel kalkınmaya katkının sağlandığı, bölgesel farklılıklara ve rekabet üstünlüğüne dayalı, sürdürülebilir bir turizm modelinin oluşturulması temel amaçtır. Bu bağlamda;

Turizm amaçlı tahsis edilen kaynakların verimli ve etkin şekilde kullanımı sağlanacaktır.

Turizmde mevcut kapasitenin değerlendirilmesi ve etkin kullanımının sağlanması yönünde gerekli tedbirler alınacaktır.

Turizm bölgelerinde yarım kalmış veya inşaatına hiç başlanmamış yatırımların tamamlanması ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi sağlanacaktır.

Küçük ve orta ölçekli turistik konaklama tesislerinin iyileştirilmesi ve kalitenin artırılması sağlanacaktır.

Küresel ısınma ve iklim değişiminin turizm üzerinde yaratabileceği olumsuz etkiler araştırılacak ve gerekli tedbirler alınacaktır.

Turizm yatırımları yoğun olan bölgelerden uygun olan diğer bölgelere planlı bir şekilde yönlendirilecek, turizm faaliyetleri eşitlendirilecektir.

Turizm yatırımları, doğal, tarihi, kültürel ve sosyal yapıyı koruyucu ve geliştirici nitelikte gerçekleştirilecektir.

Turizm politikalarının sürekliliğinin sağlanmasına olanak verecek, paydaş katılımcılığını içeren özerk bir turizm yönetişimi oluşturulacaktır.

Turizm sektöründe girişimcilik desteklenecek ve sektörün rekabet koşullarının iyileştirilmesi sağlanacaktır.

Turizm sektöründe daha fazla yerli girdi imkanı sağlama olanakları araştırılarak, turizmin diğer sektörlerle olan katkısını artıracak tedbirler alınacaktır.

Turizm sektörü hizmetlerinde ve turist profilinde niteliğin yükseltilmesini sağlayarak, turist sayısının ve turizm gelirinin artırılması, yüksek gelir gruplarının ölkemize çekilmesi, yıl boyunca talep yaratılması ve talebin bölgelere ve ürünlere dengeli dağıtılması sağlanacaktır.

Turizm pazar talepleri dikkate alınarak, turizm ürünü bu talepler doğrultusunda çeşitlendirilecek ve turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması sağlanacaktır.

Turizm talebindeki değişim izlenerek, değişen koşullara uygun tanıtım ve reklam faaliyetleri yürütülecektir.

Citta slow, eco turizm gibi doğa ve kültürel varlıklara duyarlı, yerel ürünleri öne çıkaran, yerel halka dayalı, alternatif turizm türlerinin gelişimi desteklenecektir.

Dünyada yükselen pazar konumunda olan sağlık turizmi altyapısı oluşturularak sağlık turizmi geliştirilecek, bu alanda hedef pazarlarda etkin bir tanıtım ve pazarlama yapılacaktır.

Turizme yönelik pazarlama faaliyetlerinin elektronik ortamda enformasyon teknolojilerine dayalı olarak gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

Halkın turizm konusunda bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesi sağlanacak, doğal kaynakların kullanımında geriye dönüşün olmadığı bilincini topluma benimsetecek çalışmalarda bulunulacaktır.

Turizm yatırımlarında sürdürülebilir turizm kriterlerinin uygulanması açısından belgelendirme ve sertifikasyon sistemlerinin oluşturulması sağlanacaktır.

Turizm eğitimi ve hizmet kalitesinde standardizasyonu, verimlilik ve iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli beceri düzeylerinin belirlenmesini sağlayacak sertifikasyon sistemi getirilecektir.

Turizmde nitelikli eleman açığının giderilmesi amacıyla Otelcilik Turizm Eğitim Merkezi (OTEM) yeniden yapılandırılarak etkin hale getirilecektir.

Turizmde uygulanan teşvik yöntemleri yeniden ele alınarak küçük ve orta ölçekli işletmelere dayalı bir şekilde bütüncül olarak düzenlenecek, etkin ve kontrollü uygulanması sağlanacaktır.

Yeni destinasyonların açılması yönündeki çalışmalar desteklenecektir.

Turizm sektörünün planlı gelişmesi yönünde, Turizm Gelişim Yasası'na bağlı Turizm Gelişim Planı ve eylem planları hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.

Dünya Ekonomik Formu'nun "turizm rekabet kriterleri" uygulamaya konulacaktır.

5.6. Ulaştırma – Bilgi ve İletişim

5.6.1. Ulaştırma

Sürekli büyüyen ulaşım talebi; zamanında ve kaliteli altyapı hizmetleri ile karşılanmalıdır. Bu bağlamda, uluslararası kurallarla uyumlu, güvenli, ekonomik, konforlu, hızlı ve çevreye duyarlı hizmetlerin sunulduğu sürdürülebilir bir ulaştırma sistemi kurmak temel amaçtır. Bu çerçevede;

Ulaşımda trafik güvenliğinin artırılması ve trafik kazalarının en aza indirilmesi için acil olarak karayolu altyapısındaki kara noktalar tespit edilip ortadan kaldırılacak ve kaza potansiyeli yüksek yerlerin oluşmaması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Trafik güvenliğinin artırılması hedefi doğrultusunda şehir içinde ve şehirlerarası yollarda elektronik denetim sistemlerinin kullanımı yaygınlaştırılacak ve trafik denetimlerinin etkinliği artırılabilecektir. Ülke çapında yolcu ve yük trafik verilerinin toplanıp değerlendirildiği Ana Trafik Yönetim Sistemi Merkezi (ATYSM) kurulacaktır.

Sürüş Ehliyeti Sınav Sisteminin AB standartlarında yapılabilmesi için gerekli teknik donanım sağlanacaktır.

Karayolları Master Planı çerçevesinde bölünmüş yolların ve alt-üst geçitlerin yapımı tamamlanarak karayolu altyapısı iyileştirilecektir.

Mesleki saygınlık ilkeleri doğrultusunda kaliteli ve güvenli taşımacılık hizmeti veren, mali ve mesleki yeterlilik şartlarını AB standartları düzeyinde yakalamış; güvenilir ve sorunsuz hizmet veren kurumsallaşmış taşımacılık şirketlerinden oluşan özel sektör ve yerel yönetimlerin de katılımıyla KKTC karayolu toplu taşıma sistemi oluşturulacaktır. Bu kapsamda üniversite öğrencilerinin ihtiyaçlarını da gözönüne alan şehir içi ve şehirlerarası toplu taşımacılık hizmetleri geliştirilerek yaygınlaştırılacaktır.

Denizyolu ulaşımında liman otoritesinin kurulması ve bu otoritenin güçlendirilmesi için gerekli yasal düzenleme yapılacak ve limanların modernleştirilmesi için yapılacak çalışmalara hız verilecektir.

Gazimağusa Limanı, Girne Turizm Limanı, Girne Antik Limanı ve Girne Yat Limanı, Kamu-Özel işbirliği ile yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi sağlanarak yeniden yapılandırılacaktır.

Mevcut ve yeni yapılacak yat limanlarının kaliteli hizmet verecek şekilde yapılandırılması için yasal altyapı oluşturulacaktır.

5.6.2. Bilgi ve İletişim

Bilgi toplumuna dönüşümü hızlandırmak, tüm sektörlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın ve etkin kullanılmasını sağlamak amacıyla gerekli olan altyapının sağlanması temel amaçtır. Bu çerçevede;

Telekomünikasyon altyapısı ve hizmetleri Kamu-Özel işbirliğinde uluslararası standartlara uygun olarak yeniden yapılandırılacaktır.

Elektronik haberleşme sektörüne ilişkin düzenlemeler değişen teknoloji ve pazar yapısının ortaya çıkardığı ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenerek, düzenlemelerin zamanında ve etkin şekilde uygulanması sağlanacaktır.

İletişim teknolojileri altyapısı, uygun kalite ve fiyatlarla hizmet verecek şekilde geliştirilecek ve iletişim hizmetleri hızla artan ihtiyaçlara kesintisiz ve güvenli bir şekilde cevap verecek kapasiteye ulaştırılacaktır.

Bilişim sektörü için gerekli hukuki altyapıya ilişkin yasal mevzuat (Bilişim Suçları Yasası, , Ar-Ge Yasası, E-Ticaret Yasası vb.) tamamlanacak ve uygulamaya geçilecektir.

Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu (MOBESE) Kameralı Güvenlik Yönetim Sistemi projesi hayata geçirilecektir.

Posta Hizmetleri; sürat, kalite, güvenilirlik ve erişebilirlik esasları ve AB düzenlemeleri paralelinde yeniden yapılandırılacak ve gerekli görülürse hizmet alımı yapılacaktır.

5.7. Eğitim

5.7.1. Yükseköğretim

Yükseköğretimde öğrenci sayısının ve öğretim kalitesinin artırılması, üniversitelerimizin uluslararası alanda akreditasyonlarının yapılması ve öğrenci memnuniyetinin sağlanması temel amaçtır. Bu çerçevede;

Yükseköğretim politikaları, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından oluşturulacaktır. Ayrıca yükseköğretim sektöründe hazırlanan raporlar dikkate alınarak sektörün geliştirilmesi konusunda gerekli önlemler alınacaktır.

Akreditasyona yönelik etkinlikler ve Bologna Süreci ile ilgili çalışmalar desteklenecektir.

Kalite anlayışının egemen olduğu bir yükseköğretim stratejisi ortaya konurken Yükseköğretim Planlama, Denetleme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurulu (YÖDAK) faaliyetlerinde bağımsız olarak kalite, güvence ve akreditasyondan sorumlu güçlü bir yapıda yükseköğretime düzenleme ve denetleme fonksiyonlarından sorumlu olacaktır.

Üniversitelerin öğretim kalitesinin artırılması için bilimsel, akademik, araştırma ve geliştirmeye yönelik çalışmalar proje bazında desteklenecektir. Ar – Ge projelerine ise daha fazla destek verilmesi için finansman olanakları yaratılacaktır. Bununla birlikte, üniversitelerin toplum, diğer eğitim kurumları ve reel sektöre yönelik düzenleyecekleri projeler desteklenecektir.

Üniversiteler ile yerel yönetimlerin ulaşım, barınma, kültür – sanat, sportif etkinlikler gibi konularda işbirliği yapabilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

Öğrenci memnuniyetine yönelik olarak öğrencilerin bürokratik işlemlerinin bir masada çözebileceği ve “online” hizmete açık bir yapı kurulacaktır.

Yükseköğretimin daha planlı yapılabilmesi için öğrenci sayı ve profillerine yönelik ortak veri tabanı kurulacak ve yükseköğretime geçiş yeniden yapılandırılacaktır.

Üniversitelere ulaşımı kolaylaştıracak, bireylerin de yararlanabileceği sistemlerin kurulması desteklenecektir.

KKTC’de yeni açılacak üniversiteler Cumhuriyet Meclisi onayı ile kurulacaktır. Üniversite kurulum şartları çağın gerekleri doğrultusunda tekrardan düzenlenecektir.

Yükseköğretimde, Burs Tüzüğü’nün yanında Öğrenim Kredisi Tüzüğü’de yürürlüğe konacaktır. Bu çerçevede Yükseköğretim ve Dışilişkiler Dairesi yapısı da güçlendirilecektir.

5.7.2. Ortaöğretim ve İlköğretim

Yeni fıkirlere, değişime ve iletişime açık, karakteri yüksek, demokratik değerleri ve kültürüne sahip çıkan, düşünme ve problem çözme yeteneği gelişmiş, sorgulayan, işbirliği yapan, çevre bilinci gelişmiş, bilgiye ulaşmayı bilen mutlu ve nitelikli nesiller yetiştirirken eğitim – istihdam bütünlüğünü sağlamaya katkıda bulunmak temel amaçtır. Bu çerçevede;

Eğitimde verimliliği artırmak, eğitim uygulamaları denetlemelerinin çok yönlü, dengeli ve etkili olmasını sağlamak için performans artırıcı odaklı “Okula Dayalı Yönetim” anlayışı yaşama geçirilecektir.

Tüm eğitim kurumlarında eğitim programları ve ders içerikleri ile ilgili Bilgi ve İletişim Teknolojileri entegrasyonu sağlanması için çalışmalar yapılacaktır.

E – Devlet Projesi kapsamında E – Okul Projesi için çalışmalar yapılacaktır.

Ortaeğitimde, mesleki-teknik öğretime ağırlık verilecek ve bunu teşvik edecek uygulama ve yönlendirme etkinlikleriyle bu alandaki okullaşma oranı yükseltilecektir. Böylece ekonomik ve sosyal yaşamımızın ihtiyaç duyduğu insan gücü yetiştirilecektir. Öğrencilere gördükleri eğitimle ilgili olarak verilecek diplomanın/belgenin, iş bulmada avantaj sağlaması için gerekli tedbirler alınacaktır.

Mesleki eğitimin veriminin artması için bölgelerde kampüsler oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılacaktır. Böylece ekonominin ihtiyacı olan kalifiye işgücünün yetiştirilmesi sağlanacaktır.

Ulusal ve uluslararası meslek standartlarını temel alan, teknik ve mesleki alanlarda ulusal yeterliliklerin esaslarını belirleyen, denetim, ölçme, değerlendirme ile bilgilendirme ve sertifikalandırmaya ilişkin faaliyetleri yürütmek amacıyla Ulusal Yeterlilik Sistemi kurulacaktır.

Yaşam boyu öğrenim çerçevesinde, ulusal ihtiyaçlar da gözönünde bulundurularak yetişkinlere yönelik mesleki kurslar düzenlenmek suretiyle tüm toplum, mesleki eğitime dahil edilecek, kendilerini geliştirmek, mesleklerinde ilerlemek veya yeni meslek edinmek isteyenlere eğitim imkanı sunulacaktır. Bu kapsamda Yaşam Boyu Eğitim Stratejisi ortaya konacaktır.

Eğitim kalitesinin ve verimliliğinin daha üst seviyelere çıkması için eğitim süresinin artırılabilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır. Bu doğrultuda derslerin yanı sıra öğrencilerin gelişimi için aktiviteler yapılmasına imkan veren planlı ve ihtiyaca yönelik alt yapı ve donanım yatırımları yapılacaktır. Bu hususta sanatsal faaliyetler yapılabilecek fiziksel alt yapının yanısıra bilgisayar destekli eğitim, etkileşimli eğitim, bilgi paylaşımı, internet, görüntülü haberleşme gibi, imkanlar sunacak olan projelerin yanı sıra çağdaş bilgisayar ve fen laboratuvarlarının kurulması sağlanacaktır.

İlk ve orta dereceli okullardaki öğretim programları çağdaş eğitim anlayışına uygun olarak güncellenerek geliştirilmesine devam edilecektir.

Daha güçlü bir eğitime hazırlık için okul öncesi eğitimin iki yıla çıkarılması amacıyla insan kaynakları ve fiziki alt yapı hazırlanarak bir program çerçevesinde uygulamaya konacaktır.

Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için okul öncesi, temel ve orta eğitim kurumları içinde özel eğitim verecek özellikli derslikler ve özel okulların geliştirilmesi ve devamlılığı sağlanacaktır.

5.8. Gençlik

Biz bilinci gelişmiş, empati yapabilen, etik değerleri olan, düşünebilen, düşündüğünü söyleyebilen, aktif ve özerk bireyler olarak gençlerin sorumluluk sahibi vatandaşlar olabilmeleri için farkındalık seviyelerini geliştirecekleri ortamlarda olmalarını sağlamak ve bu ortamları yaratmak, ilgi alanları ve kendi becerileri doğrultusunda keyif alarak huzurlu ve verimli olabilecekleri mesleki alanlarla tanıştırılıp, meslek seçimi yönünde bilinçlendirilmeleri ve yönlendirilmeleri temel amaçtır. Bu çerçevede;

Eğitim, istihdam, sosyal güvence, girişimcilik, ulaşım ve barınma gibi gençliği doğrudan ilgilendiren konularda devletin ilgili kurumlarıyla etkin ilişki ve işbirliği kurulacak ve bütünlüklü politikalar geliştirilecektir.

Gençlik politikalarını bir merkezde toplamak maksadıyla alanında uzman kişilerden oluşacak “Gençlik Koordinasyon Kurulu” oluşturulması ve temsiliyetlerinin doğru sağlanması yönünde çalışmalar yapılacaktır.

Gençlerin gelişimlerini sağlamak üzere okul içi ve okul dışı fikir, kültür, sanat, spor, izcilik ve boş zamanları değerlendirme faaliyetleri teşvik edilecektir. Bu bağlamda, devlet kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri ile işbirliklerinin güçlendirilmesi yönündeki çalışmalar sürdürülürken bunun yasal çerçevesi de hazırlanacaktır.

Kıbrıs Türk gençliğinin kendi kültür yapısını koruyacak kültür, sanat ve spor alanında yurtiçinde ve yurtdışında çağdaşları ile temaslarının ve iletişimlerinin artırılması yönünde olanaklar yaratılacaktır.

Engelli gençlerin de sosyal, kültürel ve sportif yaşam içinde hak ettikleri yeri alabilmelerine yönelik her türlü tedbir alınacaktır.

Kırsal kesimde yaşayan gençlerin sportif ve kültürel alanlarda daha çok yer alabilmesi yönünde belediyeler, sivil toplum örgütleri ve gençlik ilgili oluşumlar ile işbirliği yapılacaktır.

Bağımlılık yapıcı maddeler ve kötü alışkanlıklarla mücadelede etkin politikalar geliştirilecektir.

Gençlik politikası Avrupa Komisyonunca hazırlanan “Beyaz Belge” (Beyaz Kitap) ışığında yeniden düzenlenecektir.

5.9. Spor

Sporun geliştirilmesi amacıyla kaliteli sporcu, teknik adam, idareci ve yönetici yetiştirilmesine özen gösterilerek, spor tesislerinin uluslararası standartlara yükseltilmesi yanında ilk, ortaöğretim ve üniversitelerdeki spor faaliyetlerinin çeşitlendirilerek

yaygınlaştırılması ve spor federasyonlarının, uluslararası standartlara uygun bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır. Bu çerçevede;

Milli Olimpiyat Komitesi ve spor federasyonlarının yapısı, tüzük ve yönetmeliklerinin uluslararası kriterlere göre güncellenmesi sağlanacaktır.

Milli Olimpiyat Komitesi ve spor federasyonları ile işbirliği içerisinde, Kıbrıs Türk Sporcusunun önüne konan ve sporun ruhuna yakışmayan izolasyonların aşılması yönündeki çalışmalar yoğunlaştırılarak sürdürülecektir.

Ülkemizde obezite ve diğer bağımlılık yapıcı unsurlara karşı Spor Dairesi eşgüdümünde ilgili bakanlıklar, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri işbirliğinde vatandaşların spor yapması teşvik edilecektir.

Spor tesislerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacak, mevcut tesislerin modernizasyonu ile bölgelerdeki ihtiyaçlar doğrultusunda yeni spor tesislerinin yapımına gidilecektir.

Spor tesislerinin kullanım ve herkes için spor alanlarının yapılması amacıyla yerel yönetimlere işbirliği yapılacaktır.

Özel sektörün spora katkı ve/veya tesis yapmasını daha da teşvik edebilmek için sponsorluk mevzuatında düzenlemeler yapılacaktır.

Engelli yurttaşlarımızın spor yapma olanaklarını artırabilmek için ilgili kuruluşların işbirliği yapması sağlanacaktır.

Parolimpik spor branşlarına katılımın sağlanabilmesi için ilgili spor federasyonu ile çalışmalar yapıp yeni uygulamalar yoluna gidilecektir.

5.10. Kültür

Kıbrıs Türk Kültürünün araştırılması, kültür değerlerimizin ortaya çıkarılması, geliştirilerek yaygınlaştırılması, zenginleştirilmesi, kayıt altına alınıp tanıtılması ve herkesin kültür yaşamında yerini alması; ayrıca, sanatın özgürce gelişebileceği ortamın yaratılması ve

sanatçıların korunarak desteklenmesi, özendirilip teşvik edilmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

Kıbrıs Türk Kültürü'nün korunup yaşatılarak, gündelik hayatın içinde yer alması sağlanıp yeni nesillere aktarılacaktır. Bu amaçla, somut ve somut olmayan kültürel mirasın saptanması ile ilgili çalışmalar geliştirilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC arasında eğitim, kültür ve sanat alanında sürdürülmekte olan işbirliğinin güçlendirilerek devamına önem verilecektir.

Telif haklarının geliştirilmesi ve yerleştirilmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemeler yapılacak ve toplumun bu konuda bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetler, kurumlar arası gerekli işbirliği geliştirilerek gerçekleştirilecektir.

Kültürel miras ve tarihi değere sahip varlıklarımızın korunması, bakımı, onarımı ve restorasyon çalışmaları hızlandırılarak gelecek nesillere aktarılması sağlanacaktır.

Milli Kütüphane ve Halk Kütüphanelerinin daha çağdaş koşullarda, daha etkin hizmet sunumunu sağlamalarına ve günümüz koşullarına uygun donanım ve altyapıya kavuşturulmalarına hız verilecektir.

Kıbrıs Türk Devlet Tiyatrolarına tiyatro binası kazandırma yönündeki girişimler tamamlanacaktır.

5.11. Sağlık

Sağlık hizmetlerinin; herkesi kapsayıcı, erişilebilir, sürdürülebilir ve kaliteli hizmet sunumunu sağlamak yanında yurttaşların ihtiyaçlarına yanıt verecek bir sağlık sistemi yaratabilmek için gerekli reformları yapmak temel hedeftir. Bu amaçla;

Sağlık kurumlarında standardizasyon ve akreditasyon çalışmaları yapılarak daha kaliteli sağlık hizmeti sunulması, bu bağlamda hem hasta hem de çalışan memnuniyetinin sağlanması hedeflenmektedir.

Ülkemizde yaşayan herkesi kapsayacak şekilde genel sağlık sigortası hayata geçirilecek ve mali olarak sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi amacıyla sağlık hizmetlerinin sunumu ile finansmanının birbirinden ayrıştırılması sağlanacaktır.

Genel Sağlık Sigortasının yürürlüğe girmesi ile birlikte kamu hastanelerinde ilaç dağıtımı durdurularak anlaşmalı özel eczanelerden ilaç temin edilmesi sağlanacaktır.

Hekimlerin ve diğer sağlık çalışanlarının tam gün hizmet vermesinin sağlanması yanında, genel sağlık sigortası ve döner sermaye uygulamaları ile mesai sonrası devlet hastanelerinde özel hasta bakma prosedürleri kamu sağlık kurumlarında uygulamaya girecektir. Kamu sağlık çalışanlarına performanslarına göre döner sermayeden pay verilecektir.

Birinci basamak (koruyucu) sağlık hizmetleri geliştirilerek yaygınlaştırılacaktır. Ülke genelindeki sağlık merkezleri gerek personel gerekse donanım olarak güçlendirilip ikinci basamak sağlık hizmetleri ile daha aktif entegre edilerek bütünsel sağlık hizmeti sunumu gerçekleştirilecektir.

Perifer hastanelerin yeniden yapılandırılması ve sağlık merkezlerinin güçlendirilmesiyle hastaların kendi bölgelerinde sağlık hizmeti alabilmeleri sağlanacaktır.

Hastanelerde uygulanmaya başlanan otomasyon sistemi, sağlık merkezleri, özel klinik ve hastaneleri, eczaneleri ve laboratuvarları, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Ataşeliklerini de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacaktır. Bu kuruluşların otomasyon sistemine dahil olmaları sonrasında hizmet alımı kuralları belirlenerek kademeli olarak, Genel Sağlık Sigortası kapsamında hizmet verilmesi sağlanacaktır.

Hasta Hakları Yasası, Döner Sermaye Yasası çıkarılacak Özel Hastaneler Yasası ve Kamu Sağlık Çalışanları Yasası revize edilecek, Genel Sağlık Sigortası'nın yürürlüğe konmasıyla Sosyal Güvenlik Yasası ve Kıbrıs Türk Sosyal Sigortalar Yasası'nda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Tıp Fakültelerinde okuyan öğrencilerin acil hekimliği, onkoloji, adli tıp ve nefroloji gibi hekim ihtiyacı bulunan alanlara yönlendirilmesi için çalışma yapılacaktır.

Koruyucu hekimlik uygulamalarının hayata geçirilmesi ve özellikle birinci basamak sağlık merkezlerinde, kanser, kalp damar, obezite, diyabet, erken puberte eğitim programları uygulanması ve tarama testleri yapılması sağlanacaktır.

Akıl Hastalıkları Yasası'nda gerekli değişiklikler yapılacak ve Barış Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin iyileştirilmesine öncelik verilecektir.

Alkol ve madde bağımlıları için tedavi, rehabilitasyon ve topluma kazandırma merkezi kurulacaktır.

Akılcı İlaç Kullanımı ile ilgili eğitimler yapılarak paydaşlarla işbirliği içinde gerekli düzenlemeler hayata geçirilecektir. Ayrıca ilaç fiyatlarının aşağı çekilebilmesi ve kullanım miktarlarının kontrol edilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

Lefkoşa'da yapılması planlanan yeni hastanenin yeri belirlenerek çizimleri yapılmış olup hastanenin hizmete girebilmesi için gerekli çalışmalar hızla tamamlanacaktır. Ayrıca hastanesi olmayan bölgelerde (Güzelyurt,İskele) yeni hastane yapılması ile ilgili çalışmalar tamamlanacaktır.

Organ nakilleri ile ilgili olarak Lefkoşa Dr.Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesine ve sağlık personeline bu nakillerin fazlalaşıp çeşitlenmesi için her türlü destek verilecektir.

İnsan Hücre, Doku ve Organ Nakli Yasası altında yapılması gereken Doku Tüzüğü ile Özel Dal Hastanesi, Özel Klinik ve Özel Muayenahaneler (Denetim) Yasası altında yapılması gereken tüzükler hazırlanarak yürürlüğe konacaktır.

5.12. Çalışma ve Sosyal Güvenlik

Ülkemizde, çalışma hayatında, sürdürülebilir büyüme hedefleriyle uyumlu istihdam imkanlarının geliştirilmesi ve uluslararası normlara ulaşılması; sosyal güvenlik alanında ise norm ve standart birliği sağlanması yanında mali sürdürülebilirliğe sahip, kaliteli hizmet sunan ve nüfusun tümünü kapsayan bir yapı oluşturulması temel amaçtır. Bu çerçevede;

Çalışma yaşamı ile ilgili düzenlemelerde Avrupa Birliği normları ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmeleri ile tam uyumun sağlanması hedeflenmektedir. Bu amaçla yapılacak çalışmalarda, çalışanların örgütleri ile işveren örgütleri arasında sosyal diyalog mekanizmalarının geliştirilmesine özen gösterilecektir.

İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı kamu sektörü ve özel sektördeki bütün paydaşlarla işbirliği içerisinde hazırlanacaktır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı arasında ulusal meslek standartlarının belirlenmesi ve meslek eğitimi gibi alanlarda işgücü piyasasına yönelik yapılan çalışmalar işbirliği içinde sürdürülecektir.

Yerel işgücünün, işgücü piyasasına katılımını artırmak ve dolayısıyla yabancı işgücü ihtiyacını asgari düzeye indirebilmek için, sektörlerin taleplerine yönelik işgücü sertifika programları üniversiteler ve ilgili meslek örgütleriyle işbirliği yapılmak suretiyle düzenlenecektir.

Ayrıca, işgücü piyasasında yerel işgücü istihdamını artırmaya yönelik uygulanan destek programları ekonominin değişen ve gelişen şartlarına uygun olarak çeşitlendirilerek sürdürülecektir. Bu bağlamda, yeni geliştirilecek istihdam teşvik uygulamaları ile özellikle genç işsizlerin iş gücü piyasasında daha kolay yer almaları sağlanacaktır.

Gençler yanında kadınlar ve engelliler gibi işgücü piyasasında dezavantajlı olan grupları destekleyici tedbirler de artırılarak yaygınlaştırılacaktır.

İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili, iş kazaları ve meslek hastalıklarının azaltılması amacıyla işyeri denetimleri artırılacak ayrıca ilgili yasa ve tüzükler günümüz şartlarına uygun olarak yeniden düzenlenecektir.

Asgari ücretin saptanmasında uygulanacak kriterlerin değişen yaşam ve ekonomik koşullara göre belirlenmesi yönünde gerekli düzenlemeler yapılırken, işgücü piyasasının dengeleri de gözetilecektir.

Çalışan ile işveren arasındaki istihdam ilişkilerinden doğan bireysel iş uyuşmazlıklarının, yargısal yollara başvuru hakkı saklı kalmak kaydıyla, uzlaşıcı bir şekilde çözümünde izlenecek usul ve esasları düzenleyen İş Uyuşmazlıklarının Davasız Halli Yasası çıkarılacaktır.

Kayıt dışı ve kaçak işgücünün kayıt altına alınması yönünde sürdürülen çalışmalar daha da etkinleştirilerek sürdürülecektir. Bunun yanında çalışanların gelirlerinin gerçek ücret üzerinden beyan edilip edilmediği incelenerek devletin çeşitli fonları ile sosyal güvenlik fonlarının gelir kayıpları en alt düzeye indirilecektir. Böylece çeşitli fonlar ile sosyal güvenlik fonlarındaki kayıplar azaltılırken, yasalara uyan ve uymayan işverenler arasındaki haksız rekabet koşullarının izlenmesi sağlanarak ortadan kaldırılması yönünde çalışma yapılacaktır.

Engellilerin rehabilite edilmesi, korunması eğitilmesi ve istihdam edilmesi için gerekli önlemler alınacaktır. Bu amaçla Avrupa Birliği normları gözetilecek, bu insanlarımızın da çağdaş yaşam kalitesine kavuşturulması için çalışmalar başlatılacak ve engellilerle ilgili hizmetlerin koordine edilmesi, yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi için aile içinde ve/veya kurulacak merkezlerde bakım, eğitim ve rehabilitasyon çalışmaları yoğunlaştırılacaktır.

Sosyal Güvenlik Yasası ile Kıbrıs Türk Sosyal Sigortalar Yasası arasında norm ve standart birliğini sağlayacak düzenlemeler sonuçlandırılacaktır.

Sosyal Güvenlik Yasası ile Kıbrıs Türk Sosyal Sigortalar Yasası altında verilen hizmetlerin kalitesinin artırılması için çalışmalar hızlandırılacak, ödemeler, yatırımlar ve diğer tüm hizmetlerin elektronik ortamda yapılabilmesi sağlanacaktır.

Sosyal güvenlik fonlarının kendi kendini finanse edecek hale gelmesi konusunda çalışmalara hız verilecektir.

Sosyal hizmetlerin sorumluluk alanında bulunan vatandaşlara verilen hizmet şartlarının evrensel normlara uygun olarak iyileştirilmesi yönünde sürdürülmekte olan çalışmalar hızlandırılarak, verilmekte olan hizmetlerin kalitesinin artırılması sağlanacaktır. İhtiyaç doğrultusunda yeni çalışma modelleri ve yeni hizmet merkezlerinin hayata geçirilmesi yönünde projeler geliştirilecektir.

Sosyal sorunlarla etkili mücadele sağlanması amacıyla mevcut yasalar gözden geçirilerek, AB uyum çalışmaları çerçevesinde gerekli yasa ve değişikliklerin kısa sürede yapılması sağlanacaktır.

Çocuk ve gençlerimizin emniyet ve güven içerisinde geleceğe hazırlanması temel hedefi doğrultusunda kötü alışkanlardan korunmaları, ihmal ve istismarı ile suça itilmelerinin önlenmesi, ilgili kurumların işbirliği içerisinde çalışması ve alınacak etkin tedbirler vasıtasıyla sağlanacaktır.

5.13. Çevre

Çevre yönetimi ve denetiminin güçlendirilmesi, çevre korumanın etkinleştirilmesi, çevre ile ilgili ülke mevzuatı ve uygulamalarının Avrupa Birliği ve uluslararası normlarla uyumlaştırılması, çevreye zarar vermeyen, doğal kaynakları tüketmeyen, ekolojik dengeyi koruyan sürdürülebilir kalkınma ilkesinin benimsenmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

Her sektöre ilişkin karar ve uygulamalarda çevre mevzuatı ve kriterleri mutlaka dikkate alınacak ve potansiyel çevre sorunları yaratılmadan önlenecektir. Bu ilkeye özel sektör yatırımları yanında kamu yatırımlarında da uyulması esas olacaktır.

Çevre bilinci ve duyarlılığının geliştirilmesi yönünde tedbirler alınarak, çevre politikalarının geliştirilmesinde, kararların alınmasında, özel çevre koruma bölgelerinin saptanmasında sivil toplum kuruluşları ile geniş halk kesimlerinin katılımı mutlaka sağlanacaktır.

Girne Dağları ve Akdeniz foklarının yuvalama alanları Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilecektir.

Çevre koruma ve çevre kirliliğini önleme çalışmaları çerçevesinde, doğal hayat ve ekosistemlerin korunmasına, hava kirliliği ve gaz emisyonları ölçümlerinin düzenli olarak yapılmasına, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve teknolojilerinin yaygınlaştırılmasına, katı atık ve atık su yönetiminin geliştirilmesine ve su kalitesinin iyileştirilmesine özel önem verilecektir.

Çevre kirliliğinin önlenmesi temel ilke olmakla beraber, engellenmesi mümkün olmayan kirlilik yaratıcı faaliyetler için, “kirleten öder” prensibinden hareketle bir takım mali araçların uygulanması sağlanacaktır.

Yurt içinde ortaya çıkan atık ve artıkların en aza indirgenmesi, geri dönüşüme uygun atıkların kaynağında ayrı toplanması için yerel yönetimlerle işbirliğine gidilecektir. Geri dönüşüm veya yeniden kullanım gibi atık azaltmaya yönelik faaliyetler desteklenecek ve bu konudaki yatırımlar teşviklendirilecektir.

Katı atıkların yeniden değerlendirilmesine yönelik çalışmalar (kaynakta ayrıştırma, toplama, taşıma, geri kazanma ve bertaraf sahaları) yapılacaktır. 2008 yılında hazırlanmış olan Katı Atık Yönetim Planı revize edilecektir.

Güngör düzenli depolama alanı için yapılması öngörülen alt yapı işlerinin yapımına devam edilirken ülke genelindeki tüm çöp alanları kapatılarak rehabilite edilecektir. Katı atıkların düzgün ve düzenli bir şekilde Güngör katı atık depolama alana getirilmesi sağlanacaktır.

Deniz kirliliği yönetiminde yetkili ve sorumlu kuruluşlar netleştirilecektir. Yapılacak deniz kirliliği envanter çalışması ile kirlilik kaynakları tespit edilerek kirliliğin önlenmesi için projeler geliştirilecektir. Ülkenin tüm kıyılarını ilgilendiren Kıyı Yönetim Planı hazırlanacaktır.

Deniz kazalarından kaynaklanan deniz kirliliğinin önlenmesi için eylem planları hazırlanacak ve bu planların uygulanmasında izlemenin ve denetimin etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmesini sağlayacak mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.

Ülkemizdeki tüm derelerin konumları haritalandırılacak, Derelerin Korunması Yasası değiştirilerek bu alandaki yetki ve sorumlulukların netleştirilmesi sağlanacaktır.

Çevre mevzuatının uygulanmasında etkinliği sağlamak üzere ilgili tüm kurumların koordinasyon içinde çalışmaları sağlanacaktır. Ayrıca Çevre Yasası altında öngörülen tüzüklerin tamamlanması için çalışmalara devam edilecektir.

Ülkemizde su kaynaklarının etkin bir şekilde yönetimi amacıyla idari, yasal ve finansal düzenlemeler gerçekleştirilecektir. Atık suların arıtılmasına yönelik çalışmalar hızlandırılırken, yağmur sularının toplanmasına yönelik çalışmalarda yapılacaktır.

Ülkemizin dünya çölleşme haritasında, çölleşme tehlikesinin en yüksek olduğu bölgede yer aldığı bilinciyle, ağaçlandırma ve erozyonla mücadele çalışmaları sürdürülecektir.

Çevre bilincinin artırılması için yaygın çevre eğitimi çalışmaları yapılacaktır. Ülke doğasını, flora ve faunasını tanıtıcı, koruyucu bilgileri içeren çevre konusundaki eğitimle ilgili hazırlanacak programlar uygulamaya konacaktır. Bu konuda sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri de desteklenecektir.

5.14. Fiziki Plan

Dağınık ve plansız gelişmenin önlenmesi, ülke kaynaklarının verimli, akılcı ve sürdürülebilir kullanılması, yerleşim alanlarının yaşanabilirlik düzeylerinin artırılması ve sağlıklı ortamların yaratılması temel amaçtır. Bu çerçevede;

Emirnamelerin yürürlükte olduğu bölgeler için 55/ 1989 sayılı İmar Yasası altında uygun ve gerekli alt ölçekli İmar Planları hazırlanacaktır. Bugüne kadar yapılan ve hayata geçirilen Emirname'lerin uygulanabilirliği yeniden gözden geçirilerek, ihtiyaç ve aksaklıklar giderilerek, ekonomik kalkınma ve koruma prensipleri çatışmadan söz konusu Emirnameler İmar Planlarına dönüştürülecektir.

55/ 1989 sayılı İmar Yasası altında yürürlükte İmar Planı olan bölgelerin planları, Ülkesel Fizik Plan'ın Strateji ve Politikalarına uygun olarak yeniden gözden geçirilecektir.

Yürürlükte herhangi bir İmar Planı veya Emirname bulunmayan yerlerde, Ülkesel Fizik Plan'da belirtilen bölgeler için hazırlanacak İmar Planları ile, Ülkesel Fizik Plan Strateji ve Politikalarına uygun olarak 55/1989 sayılı İmar Yasası altında alt ölçekteki İmar Planları hazırlanacaktır.

Yapılacak planlama çalışmalarında sivil toplum, yerel yönetim ve merkezi idarenin birlikte ve eşgüdüm içinde çalışma anlayışı geliştirilecektir.

İmar Planları, fiziki düzenlemeler yanında, yasal ve örgütsel düzenlemeleriyle, uygulama ve mali yatırım programlarıyla eşzamanlı ve bir bütün olarak hayata geçirilecektir.

Fiziki gelişmeyi yönlendiren, denetleyen yerel ve merkezi kurumlar güçlendirilerek etkinleştirilmesi sağlanacak, koordinasyon ve işbirliğine dayalı bir örgütlenmeye gidilecektir.

5.15. İskan

Eşdeğer işlemleri başta olmak üzere, İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası çerçevesinde hak sahibi olanların devam eden işlemlerin, oluşturulan İskan Komitesi tarafından sonuçlandırılması için çalışmalar sürdürülecektir.

Tapu ve Kadastro Dairesi birimlerinde tam otomasyona geçilmesi ve işlemlerin hızlandırılması sağlanacaktır.

Şehit ve hadise kurbanı çocuklarına verilen arsaların altyapı çalışmaları, mali olanaklar çerçevesinde sonuçlandırılacaktır.

Gençlerin köylerinden göçünü önlemek için kırsal kesimde gençlere arsa verilmesine devam edilecektir.

5.16. Kooperatifçilik

Ekonomik ve sosyal kalkınmada, küçük üreticilerin dayanışmasında ve tüketicilerin korunmasında önemli görevleri bulunan kooperatiflerin değişen ve gelişen koşullara göre yeniden yapılandırılmak suretiyle gelişmesi ve mevcut sorunlarının aşılması için gerekli idari ve yasal düzenlemelerin yapılması temel amaçtır. Bu çerçevede;

Kooperatiflerin sosyo-ekonomik yaşamda daha etkin bir konuma getirilmeleri için kamu adına denetim ve izlenme sistemleri güçlendirilecek, kooperatifleşme her alanda desteklenecek ve bölge birlikleri şeklinde örgütlenmeleri özendirilecektir.

Ekonomik yararlılığı ortadan kalkmış olan durgun kooperatiflerin tasfiye işlemlerine devam edilecektir.

Kooperatifçiliğin geliştirilmesi ve verimliliklerinin artırılması yönünde, eğitim imkan ve olanakları artırılabilecektir.

5.17. İdari Örgütlenme

Vatandaş odaklı hizmet anlayışının geliştirilmesi ve yerleştirilmesi; kamu yönetiminde şeffaflık, katılımcılık ve hesap verebilirlik prensiplerinin uygulamaya konmasıyla yönetişimin iyileştirilmesi; kamu yönetiminde hafızaların oluşturulması, hiyerarşik yapılanmada etkinliğin sağlanması, üçlü kararnamelerin daraltılması, işgücü mobilitesinin artırılması; işe alma ve terfi mekanizmalarında liyakatin esas alınması; uygulanmakta olan performans değerlendirme sisteminin geliştirilmesi; AB müktesebatına uyumun gerektirdiği yapılanma ve kurumsallaşmanın oluşturulması ve çalışanların çalışma koşullarının iyileştirilmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

Kamu yönetiminin etkin, verimli, şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşturulması amacıyla Kamu Reformu çalışmalarının sürdürülmesine devam edilecektir. Kamu Görevlileri Yasa Tasarısı yasalaştırılacaktır.

Her bakanlığın kuruluş yasası; Bakanlıkta planlama ve koordinasyon biriminin kurulması yanında bakanlığın görevleri ile ana hizmet ve yardımcı hizmet birimlerinin görev ve yetkilerini kapsayacak şekilde fonksiyonel bütünlük ilkesine uygun olarak düzenlenecektir.

Halkın kamu hizmetlerinden duyduğu memnuniyet düzeyini yükseltmek için kaliteli ve nitelikli hizmet sunumu yanında kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik mekanizmalar da geliştirilecektir.

Mevzuat düzenlemelerinin bir programa bağlı olarak etki değerlendirmeleri yapıldıktan sonra yürürlüğe konmaları sağlanacaktır. Yasalar yapılırken sivil toplum örgütlerinin yasa içeriğiyle ilgili katılımına imkan yaratılacaktır.

“E-devlet” hedefi paralelinde kamu işlemlerinde otomasyon kullanımı yaygınlaştırılacak, ayrıca, erişim hakları tanımlanmış yetkili kişi ve kuruluşlarca ulaşılabilir, bütün vatandaşları kapsayan, her bireyin kendi bilgilerine erişebildiği işlevsel ve sağlıklı bir veri tabanının ve buna sağlayan alt yapının oluşturulması sağlanacaktır.

Bilgi çağının gereklerine uygun olarak ve ülke ihtiyaçlarının karşılanmasında etkinlik sağlamak üzere kamu yönetiminde etkin ve planlı hizmetiçi eğitimler artırılacak kamu görevlilerinin kadro görevlerini daha etkin bir şekilde yürütmesi sağlanacaktır.

Kamu reformu kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarının yapısı güçlendirilecektir. Bu bağlamda, kurumlar arası görev, yetki ve sorumlulukların uygulanmasında bir takım mükerrerliklerin ortadan kaldırılması ve norm kadrolarının düzenlenmesi için, Daire ve hizmet birimlerine ait yürürlükteki Teşkilat Yasaları, Kamu Görevlileri Yasa Tasarısının yürürlüğe girmesinden sonra ivedilikle yeniden gözden geçirilerek düzenlenecektir.

Kamudaki yapılanmaya ilişkin olarak yapılacak düzenlemelerin uzun vadeli bir perspektifle ele alınmasına ve kurumsallaşmanın sağlanmasına azami özen gösterilecektir.

47/2010 sayılı Yasa kapsamındaki kamu görevlilerinin sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler, ekonominin büyütülmesi ve bütçe olanaklarının geliştirilmesi gözetilerek belirlenecek bir programa uygun olarak gerçekleştirilecektir.

5.18. Yerel Yönetimler

Demokratik, çağdaş, özerk yerel yönetim anlayışıyla, merkezi yönetim ile belediyeler arasında işbirliği ve dayanışmanın geliştirilmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

Yerel yönetimlerin yönetsel ve mali açılardan yeniden yapılandırılması ve özkaynak gelirlerini artırıcı yasal düzenlemelerin tamamlanması sağlanacaktır.

Belediye hizmetlerin en üst düzeyde ve kaliteli bir şekilde halka ulaşmasını sağlamak için paylaşımlı hizmet modeliyle yerel yönetimlerin birlikte çalışması teşvik edilecektir.

51/1995 sayılı Belediyeler Yasası ve 65/2007 sayılı Belediye Personel Yasası gözden geçirilerek verimin artırılması yönünde tedbirler alınacaktır. Bu bağlamda, coğrafi temelli yerel yönetimlerin oluşturulması ve mevcut belediyelerin sayısını azaltma çalışmaları yapılacaktır.

Yerel yönetimlerde bütçe disiplinin oluşturulması, stratejik önceliklere göre kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması ve sonuçların raporlanması sağlanacaktır.

Yerel yönetimlerin bütçe sistemlerinde reforma gidilecek ve “Çok Yıllı Bütçe Sistemi”ne geçilmesi yönünde çalışmalar yapılacaktır.

Yerel yönetimlerin İçişleri Bakanlığı ile ilişkilerinin kurumsal bir yapıya kavuşturulması amacıyla Bakanlık bünyesinde bu ilişki ve görevleri yürütecek yapının oluşturulması ile ilgili yasal çalışmalar yapılacaktır.

Ülke genelindeki tüm evsel atıkların Güngör Düzenli Depolama Tesisine getirilmesi için Katı Atık Transfer İstasyonları inşa edilecek ve/veya devreye konulacaktır.

5.19. Beşeri Kaynaklar

Eğitim, sağlık ve yüksek teknoloji alanlarına özel bir önem verilerek bilgi çağının gerisinde kalmayacak bireylerin yetiştirilmesi temel amaçtır. Bu bağlamda;

İnsan kaynakları, ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme hedeflerine uyumlu bir şekilde geliştirilecektir.

Ekonomik faaliyetlerde gerek fiziki üretim yapan ve gerekse hizmet üreten sektörlerin daha kabiliyetli, daha bilgili, daha nitelikli daha sağlıklı ve çok iyi yetişmiş insana ihtiyaç duyduğu göz önünde tutularak gerekli önlemler alınacaktır. Bu çerçevede çocukların gelişimine özel önem verilecek, onların çağdaş imkanlardan okul öncesi ve okul döneminde en iyi şekilde yararlanmaları sağlanacak, beden ve fikren sağlıklı bireyler olarak yetiştirilebilmeleri için olanaklar yaratılacaktır.

Sağlıklı ve güçlü bir toplumsal yapının oluşturulmasında ve dayanışmanın güçlendirilmesinde önemli bir unsur olan aile kurumunun, ekonomik gelişmeye paralel olarak sosyal yapıdaki değişim ve gelişmelere uyum sağlaması için önlemler alınacaktır. Aile Yasası uygulamaları izlenecek ve diğer ilgili yasaların Aile Yasa’sı ile uyumlaştırma çalışmaları hızlandırılacaktır.

Ana-çocuk sağlığı, doğum öncesi ve sonrası izinler, kadın ve çocuklar lehine yeniden düzenlenerek etkinleştirilecek ve Avrupa Birliği normlarına ulaşılabilmesi yönünde çalışmalar başlatılacaktır.

Alkol ve madde bağımlılığının asgari düzeye indirilebilmesi konusunda çalışmalar hızlandırılacak, bu çerçevede tam teşekkülü bir rehabilitasyon merkezi oluşturulacaktır.

Toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesi, kadının insan haklarının ve toplumsal statüsünün korunması ve geliştirilmesi, bireylerin toplumsal hayatın tüm alanlarında etkin hale getirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Kadına yönelik şiddete yasal korunma sağlanması ve yasaların etkin bir şekilde uygulanması sağlanacaktır. Bu çerçevede, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dairesi'nin kurumsal yapısının tamamlanması sağlanacaktır.

EK TABLO-1 TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
BÜYÜME VE İSTİHDAM					
GSYİH (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)	10,222.5	11,302.8	12,610.7	13,941.4	15,396.3
GSYİH (Milyon \$)	3,749.2	3,843.5	4,245.2	4,668.5	5,128.5
GSYİH Büyümesi ¹	4.0	2.4	5.0	5.0	5.5
Toplam Tüketim ¹	-6.8	1.5	6.3	7.0	7.7
Kamu ¹	-5.8	0.5	2.5	1.7	2.2
Özel ¹	-7.2	1.9	7.8	8.9	9.6
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı ¹	21.6	2.1	29.0	10.7	8.2
Kamu ¹	17.6	1.2	37.6	35.1	17.2
Özel ¹	22.5	2.3	27.1	5.0	5.5
Toplam Kaynaklar ¹	-3.7	1.8	10.2	7.8	7.9
İstihdam	112,811	115,716	119,133	122,668	126,324
İş Gücüne Katılma Oranı (%)	50.9	50.8	51.1	51.3	51.5
İstihdam Oranı (%)	47.1	47.1	47.4	47.6	47.8
İşsizlik Oranı (%)	7.4	7.4	7.3	7.2	7.2
DIŞ TİCARET					
İthalat (Milyon \$)	1,500.6	1,505.1	1,730.8	1,903.9	2,094.3
İhracat (Milyon \$)	118.1	105.4	121.3	139.5	160.4
Dış Ticaret Dengesi (Milyon \$)	-1,382.5	-1,399.6	-1,609.6	-1,764.5	-1,933.9
İhracat / İthalat (%)	7.9	7.0	7.0	7.3	7.7
Dış Ticaret Hacmi / GSYİH (%)	43.2	41.9	43.6	43.8	44.0
Net Turizm Gelirleri (Milyon \$)	697.7	721.5	743.9	766.7	791.0
Cari İşlemler Dengesi (Milyon \$)	271.6	299.1	135.1	28.1	-85.3
Cari İşlemler Dengesi / GSYİH (%)	7.2	7.8	3.2	0.6	-1.7
ENFLASYON					
GSYİH Deflatörü	11.0	7.9	6.3	5.2	4.7
TÜFE Yıllık Ort. % Değişim	4.1	7.9	6.3	5.2	4.7
TÜFE Yıl Sonu % Değişim	7.8	6.5	6.0	4.7	4.7

¹ 1977 yılı fiyatlarıyla % değişimi göstermektedir.

EK TABLO-2 GSYİH'DAKİ SEKTÖREL GELİŞMELER

	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	1977 YILI FİYATLARIYLA (TL)				
1. TARIM	1,513.0	1,467.6	1,595.3	1,734.1	1,893.6
2. SANAYİ	1,789.1	1,868.9	2,040.9	2,229.3	2,439.0
2.1. Taşocakçılığı	53.3	56.5	58.5	60.5	62.7
2.2. İmalat sanayi	1,385.0	1,440.4	1,584.5	1,742.9	1,920.7
2.3. Elektrik-Su	350.9	371.9	398.0	425.8	455.6
3. İNŞAAT	1,524.1	1,569.8	1,624.8	1,681.7	1,752.3
4. HİZMETLER SEKTÖRÜ	10,110.5	10,375.5	10,816.0	11,279.2	11,808.3
4.1. TİCARET-TURİZM	3,348.1	3,386.9	3,579.6	3,783.9	4,011.5
4.1.1 Toptan Perakende Tic.	2,623.8	2,655.3	2,788.0	2,927.4	3,079.7
4.1.2. Otel.-Lokanta	724.3	731.6	791.6	856.5	931.9
4.2. ULAŞT.-HABERLEŞME	1,273.3	1,302.5	1,352.0	1,403.4	1,468.0
4.3. MALİ MÜESSESELER	675.1	671.7	691.8	712.6	734.0
4.4. KONUT GELİRLERİ	859.7	883.8	914.7	946.7	984.6
4.5. SERBEST MES. VE HİZ.	2,023.2	2,205.3	2,333.2	2,468.6	2,626.5
4.6. KAMU HİZMETLERİ	1,931.1	1,925.3	1,944.6	1,964.0	1,983.7
5. BRÜT KATMA DEĞER (1..4)	14,936.7	15,281.8	16,077.0	16,924.2	17,893.1
6. İTHALAT VERGİLERİ	1,785.3	1,847.8	1,903.2	1,962.2	2,036.8
7. GSYİH (5+6)	16,722.1	17,129.6	17,980.2	18,886.5	19,929.9
8. NDAFG	-19.2	-19.2	-19.2	-19.2	-19.2
9. GSMH (7+8)	16,702.9	17,110.4	17,961.0	18,867.3	19,910.7
	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	BÜYÜME ORANI (%)				
1. TARIM	14.5	-3.0	8.7	8.7	9.2
2. SANAYİ	19.5	4.5	9.2	9.2	9.4
2.1. Taşocakçılığı	14.3	6.1	3.5	3.5	3.5
2.2. İmalat sanayi	23.9	4.0	10.0	10.0	10.2
2.3. Elektrik-Su	5.7	6.0	7.0	7.0	7.0
3. İNŞAAT	6.5	3.0	3.5	3.5	4.2
4. HİZMETLER SEKTÖRÜ	2.6	2.6	4.2	4.3	4.7
4.1. TİCARET-TURİZM	-0.8	1.2	5.7	5.7	6.0
4.1.1 Toptan Perakende Tic.	-2.1	1.2	5.0	5.0	5.2
4.1.2. Otel.-Lokanta	4.2	1.0	8.2	8.2	8.8
4.2. ULAŞT.-HABERLEŞME	5.7	2.3	3.8	3.8	4.6
4.3. MALİ MÜESSESELER	1.6	-0.5	3.0	3.0	3.0
4.4. KONUT GELİRLERİ	3.0	2.8	3.5	3.5	4.0
4.5. SERBEST MES. VE HİZ.	9.5	9.0	5.8	5.8	6.4
4.6. KAMU HİZMETLERİ	0.1	-0.3	1.0	1.0	1.0
5. BRÜT KATMA DEĞER (1..4)	5.9	2.3	5.2	5.3	5.7
6. İTHALAT VERGİLERİ	-9.6	3.5	3.0	3.1	3.8
7. GSYİH (5+6)	4.0	2.4	5.0	5.0	5.5
8. NDAFG	41.9	0.0	0.0	0.0	0.0
9. GSMH (7+8)	4.1	2.4	5.0	5.0	5.5

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

EK TABLO-3 GSYİH'DAKİ SEKTÖREL GELİŞMELER

	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	CARİ FİYATLARIYLA (MİLYON TL)				
1. TARIM	609.7	638.3	737.5	829.7	937.8
2. SANAYİ	937.7	1,051.1	1,195.7	1,347.6	1,520.7
2.1. Taşocakçılığı	69.8	80.0	88.0	93.3	99.0
2.2. İmalat sanayi	381.2	427.9	500.3	575.1	662.2
2.3. Elektrik-Su	486.7	543.2	607.4	679.2	759.4
3. İNŞAAT	480.5	534.2	587.7	635.7	692.2
4. HİZMETLER SEKTÖRÜ	7,222.8	7,958.5	8,878.3	9,781.3	10,744.4
4.1. TİCARET-TURİZM	2,012.9	2,196.8	2,443.8	2,719.3	3,037.5
4.1.1 Toptan Perakende Tic.	1,095.9	1,197.1	1,313.6	1,441.3	1,584.5
4.1.2. Otel-Lokanta	916.9	999.6	1,130.3	1,278.0	1,453.0
4.2. ULAŞT.-HABERLEŞME	896.6	990.0	1,079.0	1,176.0	1,291.6
4.3. MALİ MÜESSESELER	719.4	772.7	835.6	903.7	977.4
4.4. KONUT GELİRLERİ	456.2	506.2	550.1	597.8	652.8
4.5. SERBEST MES. VE HİZ.	1,422.6	1,673.7	1,859.3	2,065.5	2,307.6
4.6. KAMU HİZMETLERİ	1,715.2	1,819.2	2,110.5	2,319.0	2,477.5
5. BRÜT KATMA DEĞER (1..4)	9,250.7	10,182.1	11,399.2	12,594.3	13,895.0
6. İTHALAT VERGİLERİ	971.8	1,120.7	1,211.5	1,347.2	1,501.3
7. GSYİH (5+6)	10,222.5	11,302.8	12,610.7	13,941.4	15,396.3
8. NDAFG	-11.7	-12.7	-13.5	-14.2	-14.8
9. GSMH (7+8)	10,210.7	11,290.2	12,597.2	13,927.3	15,381.5
	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	GSYİH İÇERİSİNDEKİ PAY (%)				
1. TARIM	6.0	5.6	5.8	6.0	6.1
2. SANAYİ	9.2	9.3	9.5	9.7	9.9
2.1. Taşocakçılığı	0.7	0.7	0.7	0.7	0.6
2.2. İmalat sanayi	3.7	3.8	4.0	4.1	4.3
2.3. Elektrik-Su	4.8	4.8	4.8	4.9	4.9
3. İNŞAAT	4.7	4.7	4.7	4.6	4.5
4. HİZMETLER SEKTÖRÜ	70.7	70.4	70.4	70.2	69.8
4.1. TİCARET-TURİZM	19.7	19.4	19.4	19.5	19.7
4.1.1 Toptan Perakende Tic.	10.7	10.6	10.4	10.3	10.3
4.1.2. Otel-Lokanta	9.0	8.8	9.0	9.2	9.4
4.2. ULAŞT.-HABERLEŞME	8.8	8.8	8.6	8.4	8.4
4.3. MALİ MÜESSESELER	7.0	6.8	6.6	6.5	6.3
4.4. KONUT GELİRLERİ	4.5	4.5	4.4	4.3	4.2
4.5. SERBEST MES. VE HİZ.	13.9	14.8	14.7	14.8	15.0
4.6. KAMU HİZMETLERİ	16.8	16.1	16.7	16.6	16.1
5. BRÜT KATMA DEĞER (1..4)	90.5	90.1	90.4	90.3	90.2
6. İTHALAT VERGİLERİ	9.5	9.9	9.6	9.7	9.8
7. GSYİH (5+6)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
8. NDAFG	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
9. GSMH (7+8)	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

EK TABLO-4 ÖDEMELER DENGESİ

	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	(Milyon ABD \$)				
1.Cari İşlemler					
1.1. Dış Ticaret					
1.1.1. İhracat	118.1	105.4	121.3	139.5	160.4
1.1.2. İthalat	1,500.6	1,505.1	1,730.8	1,903.9	2,094.3
Dış Ticaret Dengesi	-1,382.5	-1,399.6	-1,609.6	-1,764.5	-1,933.9
GSYİH'daki Payı (%)	-36.9	-36.4	-37.9	-37.8	-37.7
1.2. Görünmeyen İşlemler					
1.2.1. Turizm (Net)	697.7	721.5	743.9	766.7	791.0
1.2.2. Diğer Görünmeyenler (Net)	956.4	977.2	1,000.8	1,025.9	1,057.7
Yüksek Öğretim (Net)	636.2	661.6	688.1	715.6	744.3
TC Yardımları	200.8	204.0	219.5	228.4	237.6
Diğer	119.4	111.5	93.2	81.8	75.8
Görünmeyen İşlemler Dengesi	1,654.1	1,698.7	1,744.6	1,792.6	1,848.7
Cari İşlemler Dengesi	271.6	299.1	135.1	28.1	-85.3
GSYİH'daki Payı (%)	7.2	7.8	3.2	0.6	-1.7
2. Sermaye Hareketleri					
2.1. TC Kredileri	100.0	161.5	171.7	178.6	185.9
2.2. Diğer Sermaye Hareketleri(Net)	68.9	3.2	10.2	21.4	33.9
Sermaye Hareketleri Dengesi	168.9	164.7	181.9	200.0	219.7
Genel Denge	440.5	463.7	317.0	228.1	134.5
GSYİH'daki Payı (%)	11.7	12.1	7.5	4.9	2.6
3. Rezerv Hareketleri (- Artış, + Azalış)	-75.8	-421.7	-268.7	-175.2	-76.5
4. Net Hata ve Noksan	-364.7	-42.0	-48.3	-52.9	-58.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

EK TABLO-5 EKONOMİNİN GENEL DENGESİ

	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	CARİ FİYATLARIYLA (MİLYON TL)				
1. Toplam Kaynaklar	9,470.2	10,410.7	12,196.0	13,843.4	15,637.4
1.1. GSMH	10,210.7	11,290.2	12,597.2	13,927.3	15,381.5
1.2. Dış Açık	-740.5	-879.5	-401.2	-83.9	256.0
2. Toplam Yatırımlar	1,598.5	1,783.6	2,444.8	2,863.7	3,261.0
2.1. Sabit Sermaye	1,544.4	1,702.0	2,333.0	2,718.6	3,079.3
2.1.1. Kamu	276.4	301.8	441.4	627.4	769.8
2.1.2. Özel	1,268.0	1,400.1	1,891.6	2,091.2	2,309.4
2.2. Stok Değişimleri	54.0	81.7	111.8	145.1	181.8
2.2.1. Kamu	-16.0	-16.0	-16.0	-16.0	-16.0
2.2.2. Özel	70.0	97.7	127.9	161.1	197.8
3. Toplam Tüketim	7,871.7	8,627.1	9,751.2	10,979.8	12,376.5
4. Kamu Harcanabilir Geliri	2,123.1	2,317.2	2,538.5	2,726.3	2,926.4
4.1. Kamu Tüketimi	2,197.1	2,383.9	2,598.4	2,780.3	2,974.9
4.2. Kamu Tasarrufu	-74.1	-66.6	-60.0	-54.0	-48.6
4.3. Kamu Yatırımı	260.4	285.8	425.4	611.4	753.8
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-334.5	-352.5	-485.4	-665.3	-802.4
5. Özel Harcanabilir Gelir	8,087.7	8,972.9	10,058.8	11,200.9	12,455.1
5.1. Özel Tüketim	5674.6	6,243.2	7,152.8	8,199.4	9,401.5
5.2. Özel Tasarruf	2,413.1	2,729.7	2,906.0	3,001.5	3,053.6
5.3. Özel Yatırım	1338.05	1,497.8	2,019.5	2,252.3	2,507.2
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	1,075.0	1,231.9	886.5	749.2	546.4
Özel Tasarruf Oranı (%)	29.8	30.4	28.9	26.8	24.5
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	2,339.0	2,663.1	2,846.0	2,947.5	3,005.0
	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	GSYİH'daki Pay (%)				
1. Toplam Kaynaklar	92.6	92.1	96.7	99.3	101.6
1.1. GSMH	99.9	99.9	99.9	99.9	99.9
1.2. Dış Açık	-7.2	-7.8	-3.2	-0.6	1.7
2. Toplam Yatırımlar	15.6	15.8	19.4	20.5	21.2
2.1. Sabit Sermaye	15.1	15.1	18.5	19.5	20.0
2.1.1. Kamu	2.7	2.7	3.5	4.5	5.0
2.1.2. Özel	12.4	12.4	15.0	15.0	15.0
2.2. Stok Değişimleri	0.5	0.7	0.9	1.0	1.2
2.2.1. Kamu	-0.2	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
2.2.2. Özel	0.7	0.9	1.0	1.2	1.3
3. Toplam Tüketim	77.0	76.3	77.3	78.8	80.4
4. Kamu Harcanabilir Geliri	20.8	20.5	20.1	19.6	19.0
4.1. Kamu Tüketimi	21.5	21.1	20.6	19.9	19.3
4.2. Kamu Tasarrufu	-0.7	-0.6	-0.5	-0.4	-0.3
4.3. Kamu Yatırımı	2.5	2.5	3.4	4.4	4.9
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-3.3	-3.1	-3.8	-4.8	-5.2
5. Özel Harcanabilir Gelir	79.1	79.4	79.8	80.3	80.9
5.1. Özel Tüketim	55.5	55.2	56.7	58.8	61.1
5.2. Özel Tasarruf	23.6	24.2	23.0	21.5	19.8
5.3. Özel Yatırım	13.1	13.3	16.0	16.2	16.3
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	10.5	10.9	7.0	5.4	3.5
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	22.9	23.6	22.6	21.1	19.5

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

EK TABLO-6 SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	Cari Fiyatlarla (Milyon TL)				
1. Tarım	62.1	97.2	141.9	161.8	181.3
2. Sanayi	224.7	250.3	397.8	459.7	518.7
2.1. Taşocakçılığı	3.3	3.5	3.6	4.0	4.4
2.2. İmalat	131.0	152.5	148.8	167.7	186.9
2.3. Elektrik-Su	90.5	94.3	245.3	288.0	327.3
3. İnşaat¹	27.7	33.8	42.0	46.5	51.3
4. Hizmetler	1,229.9	1,320.7	1,751.2	2,050.7	2,328.0
4.2. Toptan Ve Per.Tic.	67.2	50.0	67.5	74.6	82.4
4.3. Turizm	196.3	99.1	137.4	157.2	176.6
4.4. Ulaştırma	92.8	147.0	237.7	280.5	321.6
4.5. Haberleşme	46.4	59.5	111.5	126.8	142.0
4.6. Mali Müesseseler	10.3	17.2	24.9	27.7	30.9
4.7. Konut Sahipliği	584.6	720.5	806.0	894.0	988.9
4.8. Serbest Mes.Ve Hiz.	129.9	126.2	170.6	188.6	208.2
4.9. Kamu Hizmetleri	102.4	101.3	195.8	301.3	377.4
Toplam	1,544.4	1,702.0	2,333.0	2,718.6	3,079.3
	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	Toplam Yat. İçindeki Pay (%)				
1. Tarım	4.0	5.7	6.1	5.9	5.9
2. Sanayi	14.5	14.7	17.1	16.9	16.8
2.1. Taşocakçılığı	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1
2.2. İmalat	8.5	9.0	6.4	6.2	6.1
2.3. Elektrik-Su	5.9	5.5	10.5	10.6	10.6
3. İnşaat¹	1.8	2.0	1.8	1.7	1.7
4. Hizmetler	79.6	77.6	75.1	75.4	75.6
4.2. Toptan Ve Per.Tic.	4.4	2.9	2.9	2.7	2.7
4.3. Turizm	12.7	5.8	5.9	5.8	5.7
4.4. Ulaştırma	6.0	8.6	10.2	10.3	10.4
4.5. Haberleşme	3.0	3.5	4.8	4.7	4.6
4.6. Mali Müesseseler	0.7	1.0	1.1	1.0	1.0
4.7. Konut Sahipliği	37.9	42.3	34.5	32.9	32.1
4.8. Serbest Mes.Ve Hiz.	8.4	7.4	7.3	6.9	6.8
4.9. Kamu Hizmetleri	6.6	6.0	8.4	11.1	12.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

¹ Makine ve Teçhizat Yatırımları

**EK TABLO-7 SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ KESİMLER
İTİBARIYLA DAĞILIMI**

	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	Cari Fiyatlarla (Milyon TL)				
1.Kamu Kesimi¹	276.4	301.8	441.4	627.4	769.8
2. Özel Kesim	1,268.0	1,400.1	1,891.6	2,091.2	2,309.4
Toplam	1,544.4	1,702.0	2,333.0	2,718.6	3,079.3
	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	GSYİH İçindeki Pay (%)				
1.Kamu Kesimi	2.7	2.7	3.5	4.5	5.0
2. Özel Kesim	12.4	12.4	15.0	15.0	15.0
Toplam	15.1	15.1	18.5	19.5	20.0

¹ KİT, Döner Sermayeli Kuruluşlar ve Yerel Yönetimler dahil.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

EK TABLO-8 HANEHALKI İŞGÜCÜ ANKETİ TEMEL GÖSTERGELERİ

	2015	TAHMİN			
		2016	2017	2018	2019
15 ve Daha Yukarı Yaştaki Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus	239,634	245,663	251,407	257,755	264,363
İşgücü	121,854	124,900	128,522	132,250	136,085
İstihdam	112,811	115,716	119,133	122,668	126,324
İşsiz	9,043	9,185	9,389	9,582	9,761
İşgücüne Katılma Oranı (%)	50.9	50.8	51.1	51.3	51.5
İstihdam Oranı (%)	47.1	47.1	47.4	47.6	47.8
İşsizlik Oranı (%)	7.4	7.4	7.3	7.2	7.2

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

EK TABLO-9 DEVLET BÜTÇE DENGESİ

	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	CARİ FİYATLARIYLA (MİLYON TL)				
BÜTÇE GELİRLERİ	3,465.0	3,753.0	4,284.0	4,740.0	5,234.4
Dış Yardımlar	549.1	600.0	652.0	682.0	713.4
Türkiye Cumhuriyeti	547.6	600.0	652.0	682.0	713.4
Diğer	1.4	-	-	-	-
BÜTÇE GİDERLERİ	3,841.9	4,322.0	4,987.5	5,240.0	5,481.0
BÜTÇE DENGESİ	-376.9	-569.0	-703.5	-500.0	-246.7
FİNANSMAN	376.9	569.0	703.5	500.0	246.7
Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	272.8	475.0	510.0	533.5	558.0
İç Borçlanma	104.1	94.0	193.5	-33.5	-311.3

	2015	TAHMİN	HEDEF		
		2016	2017	2018	2019
	GSYİH'DAKİ PAYI (%)				
BÜTÇE GELİRLERİ	33.9	33.2	34.0	34.0	34.0
Dış Yardımlar	5.4	5.3	5.2	4.9	4.6
Türkiye Cumhuriyeti	5.4	5.3	5.2	4.9	4.6
Diğer	..	-	-	-	-
BÜTÇE GİDERLERİ	37.6	38.2	39.5	37.6	35.6
BÜTÇE DENGESİ	-3.7	-5.0	-5.6	-3.6	-1.6
FİNANSMAN	3.7	5.0	5.6	3.6	1.6
Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	2.7	4.2	4.0	3.8	3.6
İç Borçlanma	1.0	0.8	1.5	-0.2	-2.0

Kaynak: Bütçe Dairesi

EK TABLO-10 TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ

	YILLIK ORTALAMA DEĞİŞİM	BİR ÖNCEKİ YILIN ARALIK AYINA GÖRE DEĞİŞİM	İLK 6 AYLIK DEĞİŞİM
	%		
2015	4.1	7.8	3.2
2016 ¹	7.9	6.5	2.3
2017 ¹	6.3	6.0	2.8
2018 ¹	5.2	4.7	2.3
2019 ¹	4.7	4.7	2.2

¹ Tahmin

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü